

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO

TEISĖS FAKULTETO

PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

LAURYNAS STANIULIS

Administracinės teisės studijų programos studentas

**BENDROVĖS VALDYMO ORGANŲ NARIŲ IR AKCININKŲ TEISĖTO ELGESIO
KRITERIJAI, PAREIGOS IR ATSAKOMYBĖ BENDROVEI SUSIDŪRUS SU
FINANSINIAIS SUNKUMAIS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –

Prof. dr. Virginijus Bitė

Vilnius 2017

TURINYS

ĮVADAS.....	4
I. DALYVIŲ IR VALDYMO ORGANŲ NARIŲ SAMPRATA IR BENDROSIOS TEISĖS IR PAREIGOS	7
1.1. Akcininko samprata.....	7
1.2. Akcininko bendrosios teisės ir pareigos.....	11
1.3. Valdymo organų narių samprata	17
1.4. Valdymo organų narių bendrosios teisės bei pareigos	20
II. FINANSINIŲ SUNKUMŲ TURINČIOS BENDROVĖS SAMPRATA.....	26
2.1. Finansinių sunkumų samprata.....	26
2.2. Finansinių sunkumų rūšys.....	28
2.3. Finansinių sunkumų rūšių atribojimas	32
2.4. Nuosavas kapitalas, kaip finansinių sunkumų indikatorius.....	33
III. AKCININKŲ IR VALDYMO ORGANŲ NARIŲ PAREIGOS BENDROVEI PATIRIANT FINANSINIUS SUNKUMUS	36
3.1. Akcininkų pareigos finansinių sunkumų atveju	37
3.1.1. Akcininko pareigos sumažėjus nuosavam kapitalui.....	37
3.1.2. Restruktūrizavimas kaip finansinių sunkumų turinčios įmonės akcininko teisė.....	40
3.1.3. Akcininko pareigos įmonės nemokumo atveju	41
3.2. Valdymo organų narių pareigos finansinių sunkumų atveju.....	44
3.2.1. Fiduciarinių pareigų pokytis finansinių sunkumų stadijoje.....	44
3.2.2. Pareiga užtikrinti atsiskaitymų gryniaisiais ir negryniaisiais pinigais eiliškumą	45
3.2.3. Valdymo organų narių pareigos sumažėjus nuosavam kapitalui	48
3.2.4. Valdymo organų narių pareigos įmonės nemokumo atveju	49
IV. AKCININKŲ IR VALDYMO ORGANŲ NARIŲ TEISĖTO ELGESIO KRITERIJAI IR ATSAKOMYBĖ.....	51
4.1. Teisėto elgesio kriterijai	51
4.1.1. Sąžiningumas, kaip teisėto elgesio kriterijus	51
4.1.2. Verslo sprendimų taisyklė, kaip teisėto elgesio kriterijus	53
4.1.3. Kreditorių interesų apsauga, kaip teisėto elgesio kriterijus.....	57

4.2.	Atsakomybė.....	59
4.2.1.	Pareigų, susijusių su nuosavo kapitalo atkūrimu, nevykdymas	59
4.2.2.	Pareigų, atsirandančių nemokumo atveju, nevykdymas.....	61
4.2.3.	Atsakomybė už pareigos užtikrinti atsiskaitymų grynaisiais ir negrynaisiais pinigais eiliškumą nevykdymą.....	62
	IŠVADOS	65
	NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	67
	ANOTACIJA	73
	SANTRAUKA	74
	SUMMARY	75

IVADAS

Temos aktualumas ir problematika. Aptariant temos aktualumą, pirmiausia reikia pastebėti, kad verslas visada susijęs su rizika, o finansiniai sunkumai yra neišvengiama verslo ciklo dalis. Įmonės akcininkų bei valdymo organų narių teisės ir pareigos taip pat nėra statiškos ir kinta priklausomai nuo juridinio asmens finansinių rodiklių. Įmonės akcininkų bei valdymo organų narių teisės ir pareigos yra įtvirtintos skirtinguose teisės aktuose, o kitais atvejais gali būti identifikuojamos tik teisės aktų ir teismų praktikos sintezėje. Toks teisių ir pareigų reglamentavimas sąlygoja akcininkų bei valdymo organų teisinio statuso neapibrėžtumą ir sudaro problemą, siekiant įvertinti nurodytų subjektų elgesio teisėtumą. Kadangi akcininkų ir valdymo organų narių pareigos kinta priklausomai nuo finansinės įmonės būklės, yra svarbu gebėti tinkamai ir laiku identifikuoti finansinius sunkumus bei pasirinkti finansinių sunkumų pobūdį atitinkantį elgesio modelį. Tačiau teisės aktai aiškiai nenustato požymių, kurių pagalba būtų galima vertinti finansinių sunkumų pobūdį, todėl praktikoje kyla problemų identifikuojant finansinių sunkumų pobūdį bei pasirenkant teisėto elgesio modelį. Temos aktualumą patvirtina ir tai, kad nuo 2009 metų finansinės krizės smarkiai padaugėjo bankrutuojančių įmonių ieškinių dėl žalos atlyginimo, kurie pareiškiami akcininkams ir valdymo organų nariams dėl netinkamo pareigų susidūrus su finansiniais sunkumais vykdymo.

Temos naujumas ir ištyrimo lygis. Akcininkų bei valdymo organų narių teises, pareigas ir atsakomybę savo darbuose yra nagrinėję Lina Mikalonienė, Rimgaudas Greičius, Agnė Tinkutė Gintarė Jakuntavičiūtė bei kiti autoriai. Tačiau nepaisant didelės gausos darbų akcininkų bei valdymo organų narių teisių ir pareigų srityje, teismų praktikos analizė patvirtina, kad praktikoje dažnai kyla klausimų dėl akcininkų bei valdymo organų narių teisių ir pareigų, įmonėms patiriant finansinių sunkumų. Todėl šiame darbe yra siekiama atskleisti ne tik akcininkų ir valdymo organų narių pareigų dinamiką priklausomai nuo įmonės finansinės būklės, bet taip pat suformuluoti kriterijus, remiantis kuriais turėtų būti pasirenkamas elgesio modelis. Pažymėtina, kad teisėto elgesio pasirinkimo kriterijams iki šiol nebuvo skiriamas deramas dėmesys. Taip pat temos naujumą lemia tai, kad 2016 m. sausio 1 d. įsigaliojo nauja Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo¹ (toliau – **Įmonių bankroto įstatymas**) redakcija. Naujoje minėto įstatymo redakcijoje iš esmės pakeista asmenų, privalančių inicijuoti bankroto bylos iškėlimą, reglamentavimo tvarka. Toks naujas reglamentavimas kelia pagrįstų abejonių dėl to, kuriems asmenims yra nustatyta pareiga inicijuoti įmonės bankrotą. Kadangi dėl sąlyginai naujo

¹ „Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas“, *Valstybės žinios* 31, 1010 (2001).

reglamentavimo pastaruoju klausimu teismų praktika nėra gausi, atsakymus bus siekiama pateikti šiame darbe.

Darbo tikslas. Išanalizuoti akcininkų ir valdymo organų narių pareigų dinamiką ir jos priklausomybę nuo finansinių sunkumų rūšies. Taip pat siekiama identifikuoti kriterijus, kuriais remiantis akcininkai ir valdymo organų nariai turėtų vadovautis priimdami sprendimus, įmonėms susiduriant su finansiniais sunkumais.

Darbo struktūra. Darbo dėstomąją dalį sudaro keturi skyriai. Pirmajame skyriuje yra analizuojama ir aptariama akcininkų bei valdymo organų narių samprata, teisės ir pareigos. Antrajame skyriuje analizuojama finansinių sunkumų samprata, jos požymiai bei finansinių sunkumų rūšys. Trečiajame skyriuje nagrinėjamas akcininkų bei valdymo organų narių pareigų pokytis finansinių sunkumų stadijoje. Analizuojamos bei vertinamos naujai atsirandančios pareigos bei esamų pareigų modifikacija. Ketvirtajame skyriuje analizuojami ir formuluojami teisėto elgesio kriterijai bei aptariama akcininkų ir valdymo organų narių atsakomybė už pareigų, kurių atsiradimą sąlygoja finansiniais sunkumai, nevykdymą arba netinkamą vykdymą.

Darbo uždaviniai.

1. Identifikuoti akcininkų ir valdymo organų narių sampratą bei bendrąsias teises ir pareigas.
2. Apibrėžti finansinių sunkumų sampratą ir požymius, kuriais remiantis finansiniai sunkumai gali būti klasifikuojami ir atribojami vieni nuo kitų.
3. Nustatyti akcininkų ir valdymo organų narių papildomas pareigas, kurios atsiranda, įmonei susiduriant su finansiniais sunkumais, suskirstant šias pareigas pagal finansinių sunkumų rūšį. Taip pat įvertinti valdymo organų fiduciarinių pareigų pokyčio priežastis ir aspektus finansinių sunkumų stadijoje.
4. Suformuluoti kriterijus, kuriais remiantis akcininkų ir valdymo organų narių elgesio teisėtumas galėtų būti vertinamas *ex ante*.
5. Įvertinti akcininkų ir valdymo organų narių atsakomybę už netinkamą pareigų, atsirandančių finansinių sunkumų atveju, vykdymą.

Darbo objektas. Akcininkų bei valdymo organų narių teisės ir pareigos, sąlygotos finansinių sunkumų, ir kriterijai, kuriais remiantis pasirenkamas teisėto elgesio modelis.

Darbo teorinė ir praktinė reikšmė. Šiame darbe bus sistemiškai pateikiamos akcininkų bei valdymo organų narių pareigos, kurios yra reglamentuotos skirtinguose teisės aktuose arba identifikuojamos tik teisės aktų ir teismų praktikos analizės būdu. Tokiu būdu, darbas praktine prasme bus reikšmingas tiek teisininkams, tiek juridinių asmenų akcininkams ir vadovams, siekiant identifikuoti pareigų egzistavimą bei atsakomybę, kuri gali kilti nevykdant imperatyvaus pobūdžio pareigų.

Darbe naudojami metodai.

1. Lyginamasis metodas – šis metodas padės atskleisti akcininkų ir valdymo organų narių sampratos ir funkcinius skirtumus, taip pat jų teisių ir pareigų dinamiką finansinių sunkumų atveju. Taip pat šio metodo pagalba bus aptariamoms skirtingoms teisės teoretikų pozicijoms dėl verslo sprendimų taisyklės sampratos.
2. Sisteminės analizės metodas – šis metodas naudojamas, siekiant sistemaiškai ištirti ir įvertinti teisės normas, Lietuvos teisės norminius aktus, reglamentuojančius akcininkų bei valdymo organų narių teises ir pareigas.
3. Lingvistinis metodas – šis metodas padės nustatyti teisės aktuose bei teismų praktikoje vartojamų žodžių prasmę, padės teisingai suvokti vartojamų žodžių reikšmę nagrinėjamame kontekste.
4. Teleologinis metodas. Darbe bus analizuojami teisės aktų lydimieji dokumentai, padedantys atskleisti tikslus, kurių buvo siekiama nustatant teisinį reglamentavimą.
5. Kritinės analizės metodas. Šio metodo pagalba bus siekiama nustatyti ir įvertinti esamas teisinio reguliavimo disfunkcijas.
6. Loginis – analitinis metodas bus taikomas siekiant suprasti abstraktų teisės aktuose įtvirtintų nuostatų pobūdį. Jis naudojamas apibendrinimams ir išvadoms formuluoti.

Darbo ginamieji teiginiai.

1. Akcininkų ir valdymo organų narių pareigos nėra statiškos ir kinta priklausomai nuo įmonės finansinės būklės.
2. Konkrečių akcininkų ir valdymo organų narių pareigų atsiradimas priklauso nuo finansinių sunkumų pobūdžio, kurie gali būti įvertinami kilmės, trukmės ir dydžio požymiais.
3. Nuosavo kapitalo sumažėjimas, kuris sąlygoja papildomų pareigų akcininkams ir valdymo organų nariams atsiradimą, nėra patikimas finansinių sunkumų indikatorius, todėl ir šiuo pagrindu atsirandančios pareigos, nors ir yra privalomos, tačiau nėra nustatyta efektyvių šių pareigų vykdymo užtikrinimo priemonių.
4. Priklausomai nuo įmonės finansinės būklės, kinta ne tik akcininkų ir valdymo organų narių pareigos, bet taip pat ir kriterijai, kurių pagrindu turi būti vertinamas elgesio teisėtumas.

I. DALYVIŲ IR VALDYMO ORGANŲ NARIŲ SAMPRATA IR BENDROSIOS TEISĖS IR PAREIGOS

Siekiant atskleisti teisėto elgesio kriterijus, priskiriant juos juridinio asmens dalyviams ir valymo organų nariams, visų pirma, būtina aptarti šių juridinio asmens veikloje dalyvaujančių subjektų sampratą bei jų sampratą reflektuojančias pagrindines teises ir pareigas.

1.1. Akcininko samprata

Akininku yra laikomas akcinės bendrovės ir uždarnosios akcinės bendrovės dalyvis². Lietuvos Respublikos civilinio kodekso³ (toliau – **Civilinis kodeksas**) 2.45 straipsnyje yra pateikiamas juridinio asmens dalyvio apibrėžimas, kuriuo remiantis juridinio asmens dalyvis yra asmuo, kuris turi nuosavybės teisę į juridinio asmens turtą, arba asmuo, kuris, nors ir neišsaugo nuosavybės teisių į juridinio asmens turtą, bet įgyja prievolinių teisių ir (ar) pareigų, susijusių su juridiniu asmeniu.

Taigi, Civiliniame kodekse pateikiamame juridinio asmens dalyvio apibrėžime yra įtvirtintas dalyvio dualumas, t. y. remiantis pateikiamu dalyvio apibrėžimu, dalyviai gali būti skirstomi į šiuos du tipus:

1. Turintys nuosavybės teisę į juridinio asmens turtą.
2. Neišsaugantys nuosavybės teisių į juridinio asmens turtą.

Pirmajam tipui priskiriami dalyviai, išsaugantys nuosavybės teisę į juridinio asmens turtą. Pažymėtina, kad tokio tipo dalyviai gali būti išimtinai Valstybė ir savivaldybės. Tai dalyviai, kurie juridiniam asmeniui turtą perduoda ne nuosavybės, o patikėjimo teise⁴. Tokiu atveju dalyvis lieka perduodamo turto nuosavybės teisės subjektu. Toks perduotas turtas gali būti ir yra naudojamas juridinio asmens veikloje, tačiau į tokį turtą negali būti nukreipiami reikalavimai pagal juridinio asmens prievoles.

Tačiau pažymėtina, kad dažniausiai praktikoje pasitaikantys yra būtent antrojo tipo dalyviai, tai yra dalyviai, kurie neišsaugo nuosavybės teisių į turtą⁵.

Antrojo tipo dalyviams būdinga tai, kad turtas yra perduodamas juridiniam asmeniui ir tampa juridinio asmens nuosavybe. Toks nuosavybės teisės perėjimas sąlygoja tai, kad turtas ne tik gali būti ir yra naudojamas juridinio asmens veikloje, bet į tokį turtą gali būti nukreipiami reikalavimai pagal juridinio asmens prievoles.

Taip pat juridinio asmens dalyviai gali būti grupuojami ir kitu požymiu, kuris tiesiogiai įtvirtintas apibrėžime, nurodančiame, kad dalyvis yra asmuo.

² „Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 3 str. 1 d.“ *Valstybės žinios* 64, 1914 (2000).

³ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas,“ *Valstybės žinios* 74, 2262 (2000).

⁴ Bakanas A., ir kt., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys* (Vilnius: Justitia, 2002), 118.

⁵ Egidijus Baranauskas, *Civilinė teisė bendroji dalis* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008) 185.

Vadovaujantis Civiliniu kodeksu, asmenys skirstomi į dvi pagrindines grupes – fizinius asmenis bei juridinius asmenis. Atitinkamai, juridinio asmens dalyviai gali būti klasifikuojami pagal šį požymį, išskiriant juridinių asmenų dalyvius fizinius asmenis ir juridinių asmenų dalyvius, kurie patys yra juridiniai asmenys, nepriklausomai nuo jų formos ar jurisdikcijos, išskyrus tam tikras išimtis. Vienas iš atvejų, kai gali būti ribojama teisė būti dalyviu, *expressis verbis* įtvirtintas Civilinio kodekso 2.60 straipsnio 3 dalyje, kur nurodyta, kad įstatymai gali numatyti atvejus, kai viešajai tvarkai apsaugoti arba taikant atsakomąsias priemones, tam tikrų juridinių asmenų steigėju ar dalyviu negali būti užsienio juridinis asmuo ar kita organizacija arba užsienietis. Civilinio kodekso II knygos komentare iš esmės atkartojama perfrazuota teisės norma: „Komentuojamojo straipsnio 3 dalyje numatyta 2 dalies išimtis, kad steigiant juridinį asmenį gali būti taikomi tam tikri ribojimai, jeigu steigėjas užsienio juridinis asmuo ar kita organizacija arba užsienietis. <...> tokie ribojimai gali būti grindžiami tik viešosios tvarkos interesu arba atsakomųjų priemonių taikymu. Tokie reikalavimai gali būti nustatyti tik įstatyme. Komentuojamojo straipsnio 3 dalyje nustatyti ribojimai taikomi ir juridinio asmens dalyviams“⁶.

Remiantis Civilinio kodekso 2.60 straipsnio 3 dalies analize, tapimo dalyviu ribojimas yra galimas, kai tenkinamos šios trys sąlygos:

1. Toks ribojimas yra grindžiamas poreikiu užtikrinti viešąją tvarką arba taikyti atsakomąsias sankcijas.
2. Toks ribojimas gali būti nustatytas tik įstatymu.
3. Asmuo, kuriam taikomas ribojimas, yra užsienio fizinis ar juridinis asmuo.

Reikia pastebėti, kad per septyniolika Civilinio kodekso galiojimo metų nėra buvę nė vieno atveju, kai užsienio juridiniam ar fiziniam asmeniui įstatymo pagrindu būtų apribota galimybė tapti juridinio asmens dalyviu. Todėl pagrįstai galima teigti, kad pastaroji teisės norma realiai yra neveikianti, o nurodytos normos tikslai daug efektyviau gali būti pasiekiami nustatant veiklos ribojimus juridiniams asmenims, atsižvelgiant į jų dalyvių sudėtį.

Tačiau Civilinio kodekso 2.60 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas apribojimas nėra vienintelis, kuris gali užkirsti kelią asmeniui tapti dalyviu, ir šiuo atveju Civilinio kodekso komentaro autoriai, teigiantys, kad: „juridinio asmens dalyviai gali būti bet kurie juridiniai ar fiziniai asmenys, tarp jų užsieniečiai, užsienio juridiniai asmenys ir kitos organizacijos, išskyrus atvejus nurodytus CK 2.60 str. 3 d.“⁷, nėra visiškai teisūs.

Kaip žinia, tapimas dalyviu yra galimas, tampant steigėju arba įgyjant jau įsteigto juridinio asmens dalyvio teises ir pareigas. Todėl tapimo dalyviu ribojimu laikytini ne tik tie atvejai, kai yra ribojama teisė būti steigėju, bet ir tada, kai ribojama teisė įgyti jau įsteigto

⁶ Bakanas A., ir kt., *supra note*, 4:144.

⁷ *Ibid.*, 143.

juridinio asmens dalyvio teises. Todėl realiai praktikoje pasitaikantis atvejis, kai yra ribojamas tapimas juridinio asmens dalyviu, yra siejamas su Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo⁸ (toliau – **Konkurencijos įstatymas**) tikslų įgyvendinimu ir įtvirtintas Konkurencijos įstatyme.

Kaip nurodyta Europos Komisijos Gairių dėl horizontalių susijungimų vertinimo pagal Tarybos reglamentą dėl koncentracijų tarp įmonių kontrolės 24 punkte⁹, susijungimas gali labai apriboti veiksmingą konkurenciją rinkoje, jei pašalina svarbius konkurencijos suvaržymus, buvusius iki koncentracijos, vienam ar keliems pardavėjams, kurių įtaka rinkoje dėl to išauga. Tiesioginis susijungimo padarinys būtų konkurencijos tarp susijungiančių įmonių panaikinimas. Taigi, konkurencinių suvaržymų sumažėjimas gali žymiai padidinti kainas atitinkamoje rinkoje¹⁰. Tuo tikslu Konkurencijos įstatymo 10 straipsnis nustato, kad koncentracijoje, apie kurią privaloma pranešti, dalyvaujantys ūkio subjektai ar kontroliuojantys asmenys neturi teisės įgyvendinti koncentracijos tol, kol bus priimtas Konkurencijos tarybos nutarimas dėl leidimo vykdyti koncentraciją. Tokiu būdu, esminė aplinkybė, sąlygojanti asmens galėjimą ar negalėjimą tapti juridinio asmens dalyviu, yra sąžiningos konkurencijos laisvės apsauga ir tuo tikslu Konkurencijos tarybai yra suteikta teisė riboti asmens galimybę tapti juridinio asmens dalyviu, jeigu toks tapimas galėtų neigiamai paveikti konkurenciją.

Taip pat tapimo dalyviu apribojimai yra nustatyti ir Lietuvos Respublikos bankų įstatymo¹¹ (toliau – **Bankų įstatymas**) 23 straipsnio 3 dalyje, kurie yra susiję su kapitalo ir galutinių naudos gavėjų identifikavimu.

Tačiau nepaisant anksčiau aptartų išimčių, bendra taisyklė yra ta, kad juridinio asmens dalyviu gali būti iš esmės bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, nepriklausomai nuo jo prigimties, teisinės formos ar jurisdikcijos, jeigu tai neturi draudžiamos įtakos konkurencijai.

Taigi, kaip matome, juridinių asmenų dalyviai gali būti klasifikuojami įvairiais pagrindais, tačiau svarbus ir teisiškai reikšmingas klasifikavimas būtų pagal juridinių asmenų tikslus ar juridinių asmenų formą. Šio klasifikavimo svarbą lemia tai, kad priklausomai nuo juridinio asmens tikslų ar formos, skiriasi juridinių asmenų dalyvių teisės ir pareigos. Kitaip tariant, dalyvio teises ir pareigas nulemia juridinis asmuo, kurio dalyviu esama.

Pagal pelno siekimo požymį, dalyviai gali būti skirstomi į sąlyginai stambias grupes, t. y. į pelno siekiančių ir pelno nesiekiančių juridinių asmenų dalyvius. Tokio skirstymo pagrindu išskirtos dalyvių grupės turi esminį skiriamąjį požymį. Pelno siekiančių juridinių asmenų

⁸ „Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas,“ *Valstybės žinios* 30, 865 (1999).

⁹ 2004 m. vasario 5 d. Gairėse dėl horizontalių susijungimų vertinimo pagal Tarybos reglamentą dėl koncentracijų tarp įmonių kontrolės (2004/C 31/05)

¹⁰ „Lietuvos respublikos Konkurencijos tarybos 2016 m. gegužės 6 d. nutarimas Nr. 1S-59/2016,“ https://kt.gov.lt/uploads/docs/docs/2300_87ff63ac2c1dbd9c078469cdc7d46c94.pdf

¹¹ „Lietuvos Respublikos bankų įstatymas,“ *Valstybės žinios* 54, 1832 (2004).

dalyviai turi teisę į dividendą ar kitokia forma skirstomą bendrovės turto dalį, tuo tarpu, pelno nesiekiančių asmenų, tokių kaip viešosios įstaigos dalyviai, asociacijų nariai, tokios teisės neturi.

Tačiau smulkiausias ir teisiškai reikšmingiausias dalyvių grupavimas būtų pagal juridinius asmenis, kurių dalyviu esama. Šiuo pagrindu yra suformuojamos dalyvių grupės, pasižyminčios identiškomis teisėmis ir pareigomis. Šiuo pagrindu dalyviai gali būti skirstomi į akcininkus akcinėse bendrovėse ir uždarosiose akcinėse bendrovėse, dalininkus viešosiose įstaigose, narius asociacijose ir įvairaus tipo bendrijose bei kt.

Atsižvelgiant į tai, kad šio darbo tikslas yra atskleisti bendrovių dalyvių teisėto elgesio kriterijus, toliau darbe bus aptariama dalyvio, kaip akcinės bendrovės ir uždarnosios akcinės bendrovės akcininko samprata.

Akcinės bendrovės ir uždarnosios akcinės bendrovės dalyvis yra vadinamas akcininku. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo (toliau – **Akcinių bendrovių įstatymas**) 3 straipsnyje yra pateikiamas akcininko apibrėžimas, kuriame nurodyta, kad akcininkai – tai fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie turi įsigiję bendrovės akcijų. Taigi, buvimas bendrovės akcininku, arba kitaip tariant akcininko teisių ir pareigų įgijimas, yra siejamas su bendrovės akcijų turėjimo nuosavybės teise juridiniu faktu.

Įstatyme¹² pateiktas akcininko apibrėžimas yra visiškai neinformatyvus ir nesudaro pagrindo spręsti apie akcininko teisių ir pareigų turinį, todėl Akcinių bendrovių įstatymo 40 straipsnyje yra įtvirtintas akcijos apibrėžimas, kuriuo remiantis akcijos – tai vertybiniai popieriai, patvirtinantys jų savininko (akcininko) teisę dalyvauti valdant bendrovę, jeigu įstatymai nenustato ko kita, teisę gauti dividendą, teisę į dalį bendrovės turto, likusio po jos likvidavimo, ir kitas įstatymų nustatytas teises.

Pateiktas akcijos apibrėžimas identifikuoja pagrindines akcininko teises, tokias kaip:

1. Teisę dalyvauti valdant bendrovę.
2. Teisę gauti dividendą.
3. Teisę į dalį bendrovės turto, likusio po jos likvidavimo.

Kadangi pateiktas akcininko ir akcijos apibrėžimas neleidžia spręsti apie akcininko pareigų turinį, siekiant tinkamai apibrėžti bendrovės dalyvio sampratą, būtina vadovautis ir Akcinių bendrovių įstatymo 14–16 straipsniais, kuriuose yra detalizuojamos akcininkų teisės ir pareigos. Remiantis minėtais straipsniais, esminė akcininko pareiga yra įsipareigojimas apmokėti visas pasirašytas akcijas emisijos kaina. Tuo tarpu, pagrindinės teisės yra teisė į skirstomą turtą ir teisė dalyvauti valdyme.

Tokiu būdu, apibendrinus anksčiau aptartas Civilinio kodekso ir Akcinių bendrovių įstatymo nuostatas, akcininkas gali būti apibrėžiamas kaip fizinis ar juridinis asmuo, privalantis

¹² „Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 3 str. 1 d.“ *Valstybės žinios* 64, 1914 (2000).

nustatyta tvarka apmokėti visas pasirašytas akcijas emisijos kaina ir neišsaugantis nuosavybės teisių į juridinio asmens turtą, turintis teisę gauti dalį skirstomo bendrovės turto, dalyvauti valdant bendrovę bei turintis kitas įstatymuose nustatytas teises ir pareigas, kurios kildinamos iš nuosavybės teisės į akcijas.

Pateiktas akcininko apibrėžimas atskleidžia akcininko sampratos trilypumą, kadangi akcininkas suvokiamas kaip akcijų savininkas, investuotojas ir bendrovės dalyvis, dalyvaujantis bendrovės valdyme¹³.

Teisinis statusas teisinėje sistemoje yra kiekvieno teisės subjekto identitetas¹⁴, kurį sudaro subjekto teisių ir pareigų visuma. Todėl siekiant tinkamai atskleisti akcininko sampratą ir jo teisinį statusą, neužtenka nurodyti esminių akcininko teisių ir pareigų, yra būtina atskirai panagrinėti esmines akcininko teises ir pareigas.

Tačiau prieš analizuojant akcininkų teises ir pareigas, reikia paminėti, kad akcininkų, kaip juridinio asmens dalyvių, kategorija nėra vienalytė ir akcininkus taip pat galima skirstyti į kategorijas. Akcininkai grupuojami pagal tai, kokios bendrovės akcininkais yra. Šiuo pagrindu galima skirti akcinių ir uždarytųjų akcinių bendrovių akcininkus, ar listinguojamų ir nelinguojamų bendrovių akcininkus. Pagal įtaką bendrovei akcininkais gali būti skirstomi į kontroliuojančius akcininkus ir neturinčius kontrolės arba smulkiuosius akcininkus.

1.2. Akcininko bendrosios teisės ir pareigos

Taigi, siekiant tinkamai atskleisti akcininko sampratą ir statusą, būtina atskirai aptarti juridinio asmens dalyvio teises ir pareigas, kurių turinys, be kita ko, padeda atskleisti dalyvio vietą juridinio asmens struktūroje.

Įprastai akcininkų teisės ir pareigos pagal turinį skirstomos į dvi grupes. Pirmajai grupei priskiriama pareiga nustatyta tvarka apmokėti visas pasirašytas akcijas emisijos kaina, teisė gauti dividendą, dalį turto bendrovės likvidavimo atveju ir kt. Antrajai grupei priskiriama teisė dalyvauti ir balsuoti visuotiniuose akcininkų susirinkimuose, teisė teikti pasiūlymus dėl visuotinio akcininkų susirinkimo darbotvarkės, siūlyti kandidatus į renkamus bendrovės organus, gauti informaciją ir kt.¹⁵

Remiantis anksčiau aptartu teisių ir pareigų skirstymu, bendrovės akcininkų teises galima skirstyti į turtines ir neturtines. Analogiškas teisių ir pareigų skirstymas yra įtvirtintas ir šiuo metu galiojančios Akcinių bendrovių įstatymo redakcijos 15 ir 16 straipsniuose. Doktrinoje

¹³ Lina Mikalonienė. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų įgyvendinimo būdai* (Vilnius: Registrų centras, 2015), 25.

¹⁴ Eimutis Misiūnas, „Policijos pareigūno teisinio statuso elementų pusiausvyros problema“, *Jurisprudencija* 4, 106 (2008): 100.

¹⁵ Lina Mikalonienė, *supra note*, 14:54-55.

taip pat sutinkamas akcininkų teisių ir pareigų skirstymas į kertines bei pagalbines teises, turtines ir valdymo teises, smulkiųjų ir kontroliuojančių akcininkų teises.¹⁶

Akcinių bendrovių įstatymas nepateikia išsamaus baigtinio akcininko teisių ir pareigų sąrašo, kas, manytina, yra logiška, kadangi civilinėje teisėje dominuoja dispozityvumo principas, kuriuo remiantis galima viskas, kas neuždrausta. Todėl išsamaus baigtinio akcininko teisių ir pareigų sąrašo iš esmės nėra galimybės sudaryti, ir bandymas sudaryti tokį sąrašą, atsižvelgiant į socialinių santykių dinamiką, būtų visiškai neracionalus ir betikslis.

Tuo tikslu Akcinių bendrovių įstatymo 14 straipsnio, reglamentuojančio akcininko teises ir pareigas, 1 dalyje nurodyta, kad akcininkų teises ir pareigas nustato šis ir kiti įstatymai, taip pat bendrovės įstatai. Akcinių bendrovių įstatymo 15 ir 16 straipsniuose atskirai aprašomos kai kurios turtinės ir neturtinės teisės.

Vertinant akcininkų pareigas, reikia pažymėti, kad pareigos, bet kita ko, gali būti sąlyginai skirstomos į bendrąsias ir specialiąsias. Prie bendrųjų pareigų būtų priskiriamos pareigos, kurios yra universalios ir egzistuoja bet kuriame juridinio asmens cikle. Prie tokių pareigų priskirtina pareiga apmokėti visas pasirašytas akcijas emisijos kaina ir bendroji sąžiningumo pareiga. Tuo tarpu, specialiosiomis pareigomis laikytinos pareigos, kurios atsiranda bendrovei susiduriant su finansiniais sunkumais. Tačiau šios pareigos bus aptariamose kitose darbo dalyse.

Bendrosiomis akcininkų teisėmis ir pareigomis laikytinos šios teisės ir pareigos:

1. Pareiga apmokėti visas pasirašytas akcijas emisijos kaina.
2. Bendroji sąžiningumo pareiga.
3. Teisė gauti paskirstomą bendrovės turtą.
4. Teisė dalyvauti valdyme.

Pažymėtina, kad Akcinių bendrovių įstatymas imperatyviai nustato akcininko pareigą apmokėti visas pasirašytas akcijas emisijos kaina. Apmokant bendrovės akcijas yra formuojamas bendrovės įstatinis kapitalas, kuris sudaro bendrovės turtą, naudojamą juridinio asmens veikloje. Ši pareiga atskleidžia akcininko esmę – dalyvis yra įmonės kapitalo teikėjas, investuotojas, kurio pagrindinė ir esminė pareiga yra kapitalo suformavimas.¹⁷

Pažymėtina, kad nesant šios pareigos, nebūtų galima kalbėti apie kitas akcininko teises ir pareigas, nes akcijų apmokėjimas yra pagrindinė juridinio asmens – bendrovės atsiradimo sąlyga ir jos veiklos prielaida bei tapimo akcininku sąlyga.

¹⁶ Lina Mikalonienė, *supra note*. 16.

¹⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. [3K-3-19/2012](http://www.infolex.lt/tp/338541)“, <http://www.infolex.lt/tp/338541>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. [3K-3-168/2009](http://www.infolex.lt/tp/123380)“, <http://www.infolex.lt/tp/123380>.

Kita vertus, taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad pareiga apmokėti akcijas imperatyviai nurodoma, kaip vienintelis turtinis akcininko įsipareigojimas bendrovei. Iš to darytina išvada, kad akcininkas, apmokėjęs akcijas, jokių kitų turtinių pareigų bendrovei nebeturi. Ir nors Akcinių bendrovių įstatymas nustato, kad akcininko teises ir pareigas nustato šis ir kiti įstatymai, galima pagrįstai konstatuoti, kad kiti įstatymai negali nustatyti jokių papildomų turtinių pareigų akcininkui. Ši aplinkybė bus svarbi nagrinėjant specialiąsias dalyvio pareigas, susijusias su nuosavo kapitalo atkūrimu.

Be abejo, galima kvestionuoti, ar Akcinių bendrovių įstatymo 14 straipsnio 3 ir 6 dalyse nustatytos pareigos nėra laikytinos akcininkų turtinėmis pareigomis. Tačiau pažymėtina, kad pareiga dengti bendrovės nuostolius atsiranda tik tuo atveju, jei akcininkas balsuoja už tokį sprendimą, todėl nuostolių dengimas labiau atitiktų teisės, o ne pareigos kategoriją. Tuo tarpu, vertinant Akcinių bendrovių įstatymo 14 straipsnio 6 dalyje nustatytą akcininko pareigą grąžinti bendrovei dividendą, taip pat bet kokią kitą išmoką, susijusią su akcininko turtinių teisių įgyvendinimu, svarbu pažymėti, kad šioje normoje yra įtvirtintas principas *ex injuria jus non oritur*. Tokiu būdu, vieno iš fundamentalių teisės principų traktavimas, kaip specifinės akcininko turtinės pareigos, būtų nepagrįstas.

Tokiu būdu, galima konstatuoti, kad akcininkas turi vienintelę turtinę pareigą bendrovei – suformuoti bendrovės kapitalą, kuris bus naudojamas siekiant bendrovės įstatuose nustatytų tikslų, kurių pagrindinis yra pelno siekimas.

Be anksčiau aptartos turtinės pareigos apmokėti pasirašytas akcijas, akcininkui yra priskiriama sąžiningo elgesio pareiga, kuri nors ir nėra *expressis verbis* nustatyta Akcinių bendrovių įstatyme, tačiau taikoma akcininkui kaip bet kuriam kitam civilinių teisių subjektui Civilinio kodekso 1.5 straipsnio pagrindu. Kita vertus, akcininko pareigą elgtis sąžiningai suponuoja ir Civilinio kodekso 2.50 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta juridinio asmens, kaip ribotos civilinės atsakomybės subjekto, išimtis, nustatanti, kad tais atvejais, kai juridinis asmuo negali įvykdyti prievolės dėl juridinio asmens dalyvio nesąžiningų veiksmų, juridinio asmens dalyvis atsako pagal juridinio asmens prievolę savo turtu subsidiariai.

Paminėtina, kad dėl pastarosios akcininko pareigos praktikoje dažniausiai ir kyla ginčai, o tai sąlygoja šios pareigos vertybinis – vertinamasis pobūdis, leidžiantis šią pareigą interpretuoti maksimaliai plačiai.

Sąžiningumas yra ne tik akcininkų pareiga, bet ir bendrasis teisės principas, įtvirtintas Civilinio kodekso 1.5 straipsnio 1 dalyje, kuri nustato, kad civilinių teisių santykių subjektai, įgyvendindami savo teises bei atlikdami pareigas, privalo veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas sąžiningumo principo sampratą, yra nurodęs, kad sąžiningumas – tai vertybinis teisinių santykių subjekto elgesio matas, nustatomas pagal objektyvųjų ir subjektyvųjų kriterijus. Objektyviuoju požiūriu sąžiningumas suprantamas kaip elgesys, atitinkantis protingumo ir teisingumo principų reikalavimus, t. y. rūpestingas, apdairus ir atidus elgesys. Subjektyviuoju požiūriu sąžiningumas nusako asmens vidinę būklę konkrečioje situacijoje, be kita ko, veikiamą subjektą individualizuojančių savybių¹⁸.

Siekiant nustatyti, ar asmuo yra sąžiningas, būtina taikyti abu kriterijus, t. y. asmuo bus sąžiningas tik jeigu jis ne tik nežinojo, bet ir negalėjo ir neturėjo žinoti tam tikrų aplinkybių, t. y. privalu aiškintis, ar asmuo tinkamai įvykdė savo pareigą išsiaiškinti tam tikras aplinkybes¹⁹. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas akcininko elgesį sąžiningumo aspektu, yra nurodęs, kad juridinio asmens dalyvis laikytinas sąžiningu, jeigu jis nežinojo, negalėjo ir neturėjo žinoti, kad jo elgesys neigiamai veikia juridinio asmens gebėjimą vykdyti savo prievoles, be to, sprendžiant dėl juridinio asmens dalyvio atsakomybės, svarbu įvertinti jo vaidmenį ir realią galimybę daryti įtaką juridinio asmens veiklai²⁰. Sąžiningumas konkrečioje situacijoje yra fakto klausimas ir reikalavimai jo turiniui gali skirtis, priklausomai nuo to, kokie sandoriai yra sudaromi ir kokioje situacijoje asmenys veikia²¹.

Taigi, apibendrinant anksčiau išdėstytas aplinkybes, galima konstatuoti, kad akcininkas, kaip bendrovės dalyvis, turi dvi esmines bendrąsias pareigas – apmokėti visas pasirašytas akcijas emisijos kaina ir elgtis sąžiningai.

Tuo tarpu, aptariant akcininko teises, reikia pažymėti, kad teisės skirstomos į turtines ir neturtines teises. Turtinių teisių turinį sudaro akcininko teisių gauti paskirstomą bendrovės turtą visuma, o neturtinių teisių turinį – teisių dalyvauti bendrovės valdyme visuma.

Pagrindinė akcininko turtinė teisė yra tiesiogiai susijusi su esmine akcininko turtine pareiga. Ši pagrindinė turtinė teisė, kurią siekiant įgyti ir yra dalyvaujama juridinio asmens veikloje dalyvio statusu, yra teisė gauti paskirstomą bendrovės turtą²². Teisė gauti paskirstomą bendrovės turtą gali būti realizuojama įvairiais būdais, tokiais kaip dividendo išmokėjimas, dalies turto perdavimas įmonės likvidavimo atveju, lėšų išmokėjimas, kai yra mažinamas įstatinis kapitalas, siekiant akcininkams išmokėti lėšas, taip pat suteikiant akcijas, kai įstatinis kapitalas yra didinamas bendrovės lėšomis.

¹⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-44/2011,“ <http://www.infolex.lt/tp/190946>.

¹⁹ A. Bakanas ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos.* (Vilnius: Justitia, 2001) 77.

²⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-220-916/2015,“ <http://www.infolex.lt/tp/1040507>.

²¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-485/2010,“ <http://www.infolex.lt/tp/181541>.

²² Lina Mikalonienė, *supra note*. 14:54.

Teisė gauti paskirstomą bendrovės turtą yra tiesiogiai susijusi su akcijų apmokėjimo pareiga. Akcininkas, apmokėdamas akcijas, formuoja bendrovės kapitalą ir tokiu būdu investuoja savo lėšas, siekdamas investuoto kapitalo grąžos. Teisė gauti paskirstomą bendrovės turtą yra tiesiogiai proporcinga investicijoms į kapitalą.

Kalbant apie akcininkų neturtines teises, kaip minėta, šias teises sudaro akcininko teisių dalyvauti bendrovės valdyme visuma. Šį bloką sudaro tokios atskiros teisės, kaip akcininko teisė gauti informaciją apie bendrovę ir teisė dalyvauti ir balsuoti visuotiniame akcininkų susirinkime. Aišku, nurodytą neturtinių bendrovės valdymo teisių bloką galima būtų smulkinti dar labiau, išskiriant akcininko teisę inicijuoti visuotinį akcininkų susirinkimą, papildyti susirinkimo darbotvarkę, teikti pastabas dėl susirinkimo protokolo ir kt.²³

Atskirai reikia trumpai apžvelgti klausimus, kurie yra priskirti visuotinio akcininkų susirinkimo kompetencijai ir dėl kurių sprendimus gali priimti išimtinai akcininkai, realizuodami savo neturtines teises. Remiantis Akcinių bendrovių įstatymo 20 straipsniu, išimtinai visuotinio akcininkų susirinkimo kompetencijai yra priskirti tokie klausimai, kaip įstatų keitimas, įstatinio kapitalo didinimas bei mažinimas, akcijų konvertavimas, įmonės reorganizavimas, likvidavimas bei kt. Taigi, kaip matome, akcininko teisė dalyvauti valdyme realizuojama priimant sprendimus strateginiais klausimais.

Akcininko neturtines bendrovės valdymo teises sąlyginiai galima laikyti aptarnaujančiomis, išvestinėmis teisėmis, kurios skirtos tinkamam ir efektyviam turtinės teisės gauti paskirstomą bendrovės turtą realizavimui. Siekiant efektyviai įgyvendinti savo nuosavybės teises ir užtikrinti investicijų apsaugą bei grąžą, akcininkui yra labai svarbu gauti informaciją apie bendrovės veiklą, įskaitant bendrovės finansinę padėtį, veiklos rezultatus, kapitalo, nuosavybės struktūrą ir bendrovės valdymą. Šios teisės svarbą patvirtina ir tai, kad tiek anksčiau galiojusiam Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse²⁴, tiek šiuo metu galiojančiame Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekse²⁵ yra numatytos gana griežtos sankcijos už šios akcininko teisės pažeidimą.

Kita vertus, toks teisinis reglamentavimas yra racionaliai pagrįstas, kadangi akcininkas, nedisponuodamas informacija apie bendrovės būklę, negalėtų priimti tinkamų jo kompetencijai priskirtų sprendimų ir realizuoti strateginio bendrovės valdymo teisės²⁶.

Tačiau reikia pastebėti, kad Akcinių bendrovių įstatymo 18 straipsnyje įtvirtinta akcininko teisė gauti informaciją, ypač akcininko, kurio valdomos akcijos sudaro mažiau nei 50

²³ Lina Mikalonienė, *supra note*. 14:55.

²⁴ „Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 50⁵ str.“ *Vyriausybės žinios* 1, 1 (1985).

²⁵ „Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 119 str.“ TAR 11216, (2015).

²⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012,“ <http://www.infolex.lt/tp/338541>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-168/2009,“ <http://www.infolex.lt/tp/123380>.

procentų visų bendrovės akcijų, yra labiau deklaratyvi, nei realiai užtikrinanti efektyvų bendrovės valdymo teisės realizavimą. Minėtame straipsnyje numatyta, kad akcininkas ar akcininkų grupė, kuriems priklauso mažiau nei 50 procentų visų bendrovės akcijų, turi teisę gauti šių dokumentų kopijas: bendrovės įstatų, metinių ir tarpinių finansinių ataskaitų rinkinių, bendrovės metinių ir tarpinių pranešimų, auditoriaus išvadų ir audito ataskaitų, visuotinių akcininkų susirinkimų protokolų ar kitų dokumentų, kuriais įforminti visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimai, stebėtojų tarybos pasiūlymų ar atsiliepimų visuotiniams akcininkų susirinkimams, akcininkų sąrašų, stebėtojų tarybos ir valdybos narių sąrašų, kitų bendrovės dokumentų, kurie turi būti vieši pagal įstatymus, taip pat stebėtojų tarybos ir valdybos posėdžių protokolų ar kitų dokumentų, kuriais įforminti šių bendrovės organų sprendimai, jeigu šie dokumentai nėra susiję su bendrovės komercine (gamybine) paslaptimi, konfidencialia informacija.

Taigi, didžioji dalis dokumentų, su kuriais įstatymas garantuoja akcininko teisę susipažinti, yra vieši. Iš esmės, kiekvienas norintis asmuo gali susipažinti su šiais dokumentais ar šių dokumentų kopijas gauti iš Juridinių asmenų registro. Tačiau jei valdymo organų nariai netinkamai vykdo pareigas, susijusias su finansinės atskaitomybės dokumentų parengimu, akcininkui neturint galimybės susipažinti su pirminiais finansiniais bendrovės dokumentais, informacijos gavimas faktiškai tampa negalimas.

Tokiu būdu, galima konstatuoti, kad akcininkas ar akcininkų grupė, kuriems priklauso mažiau nei 50 procentų visų bendrovės akcijų, disponuoja beveik tokios pačios apimties teise į informaciją apie bendrovę, kaip ir bet kuris kitas asmuo.

Reikia paminėti, kad šiuo metu yra įregistruotas Akcinių bendrovių įstatymo pakeitimo įstatymo projektas.²⁷ Šio įstatymo projekto 5 straipsnyje siūloma numatyti, kad akcininkų teisė gauti bet kokią informaciją apie bendrovę nebūtų ribojama turimų akcijų kiekiu ir bet kuris akcininkas, pasirašęs konfidencialumo įsipareigojimą, galėtų susipažinti su visais bendrovės dokumentais. Vertinant siūlomą teisinį reglamentavimą, kyla pagrįstų abejonių dėl siūlomo reguliavimo racionalumo ir pagrįstumo. Teisės susipažinti su visais bendrovės dokumentais nustatymas, nepriklausomi nuo akcijų kiekio, iš esmės įgalintų net ir vienos akcijos savininką pareikalauti pateikti susipažinimui visus bendrovės dokumentus, net ir tokių bendrovių kaip AB „Telia“, ar net strateginių bendrovių AB „Lietuvos energijos gamyba“. Akivaizdu, kad toks teisės susipažinti su informacija suabsoliutinimas ypatingai pažeistų listinguojamų bendrovių ar

²⁷ „Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo Nr. VIII-1835 4, 16, 161, 18, 19, 20, 21, 25, 261, 31, 32, 33, 34, 37 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 162, 371 ir 471 straipsniais įstatymas,“ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/4432b8d2c12e11e682539852a4b72dd4?positionInSearchResults=165&searchModelUID=74506a2b-55ef-46a0-b6d8-445c4c15f28a>).

jų kontrahentų interesus, kadangi iš esmės, bet kas galėdamas tapti listinguojamos bendrovės akcininku, galėtų susipažinti su šios bendrovės sandoriais, vidaus dokumentais ar pan.

Paminėtina, kad Akcinių bendrovių įstatymo pakeitimo įstatymo 5 straipsnyje pateikiamoje naujoje Akcinių bendrovių įstatymo 18 straipsnio redakcijoje numatyta bendrovės teisė atsisakyti pateikti susipažinti informaciją. Bendrovė turi teisę neteikti informacijos, jei tai (i) pažeistų teisėtus bendrovės interesus, (ii) už informacijos atskleidimą bendrovės valdymo organo nariui būtų taikoma įstatymų nustatyta atsakomybė ar (iii) akcininkas nepasirašo bendrovės nustatytos formos rašytinio įsipareigojimo neatskleisti bendrovės komercinės (gamybinės) paslapties, konfidencialios informacijos.

Vertinant atsisakymo leisti susipažinti su informacija pagrindus, paminėtina, kad toks atsisakymo pagrindas, kaip teisėtų bendrovės interesų pažeidimas, dėl savo vertinamojo pobūdžio būtų pastovus akcininkų ir bendrovių ginčo šaltinis, sudarantis galimybę konkurentams prisidengiant smulkiojo akcininko teise į informaciją inicijuoti ginčus su bendrove. Tuo tarpu, toks pagrindas, kaip valdymo organo nario atsakomybė už informacijos atskleidimą, bendrovei prisidengiant konfidencialumo įsipareigojimu prieš konkurentus, apribotų ir stambiųjų akcininkų teisę gauti informaciją.

Taigi, anksčiau aptartas siūlomas reglamentavimas, akivaizdu, kad nebus efektyvus sprendimas užtikrinant pagrįstą akcininko teisę į informaciją. Todėl tikslinga būtų nustatyti, kompromisinį tarp šiuo metu galiojančio ir siūlomo reglamentavimo. Manytina, kad kaip kompromisinis variantas, užtikrinantis tiek akcininkų, tiek ir bendrovės teises ir interesus, galėtų būti nustatyta 10 ar daugiau procentų akcijų kiekis, kuriuo disponuojantis akcininkas ar jų grupė, turėtų teisę susipažinti su visais bendrovės dokumentais.

1.3. Valdymo organų narių samprata

Valdymo organai ir valdymo organų nariai nėra tapačios sąvokos. Juridinio asmens valdymo organas – tai vidinės juridinio asmens struktūros dalis, per kurią juridinis asmuo įgyja civilines teises, prisiima pareigas ir jas įgyvendina. Valdymo organas nėra teisės subjektas, turintis atskirą civilinį teisinį subjektiškumą. Tačiau siekiant apibrėžti valdymo organo nario sampratą, pirmiausia turi būti aptarta valdymo organo samprata ir identitetas, kuri apibrėžus, bus galima identifikuoti valdymo organo nario sampratą.

Juridinis asmuo yra gana sudėtinga verslo organizavimo forma²⁸. Juridinis asmuo – tai išvestinis civilinės teisės subjektas. Remiantis Civilinio kodekso 2.33 straipsnio 1 dalimi, juridinis asmuo yra savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme.

²⁸ Rimgaudas Greičius. *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007), 77.

Juridinio asmens organų paskirtį reglamentuojantis Civilinio kodekso 2.81 straipsnis teigia, kad juridiniai asmenys įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina per savo organus, kurie sudaromi ir veikia pagal įstatymus ir juridinių asmenų steigimo dokumentus. Ši norma tiesiogiai apibrėžia, kad juridinio asmens organai vykdo juridinio asmens atstovavimo funkciją *ex officio* – be atskiro įgaliojimo²⁹.

Juridinio asmens organas – tai teisinė kategorija, kuri reiškia asmenį ar asmenų grupę, kuris (kurie) atstovauja juridinio asmens interesams santykiuose su kitais teisės subjektais be specialaus įgaliojimo³⁰. Kitaip tariant, juridiniai asmenys įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina išimtinai per savo valdymo organus.

Lietuvoje, kaip ir kai kuriose kitose valstybėse, reikalaujama, kad valdymo organų nariais būtų tik fiziniai asmenys (Suomijos Respublika, Italija, Švedijos Karalystė), kitur valdymo organai sudaromi tiek iš fizinių, tiek iš juridinių asmenų (Belgija, Prancūzija, Liuksemburgas, Ispanija).³¹

Remiantis Akcinių bendrovių įstatymo 19 straipsnio 1 dalimi, bendrovė turi turėti visuotinį akcininkų susirinkimą ir vienasmenį valdymo organą – bendrovės vadovą, taip pat gali būti sudaromas ir kolegialus valdymo organas – valdyba. Tai tarsi leistų konstatuoti, kad valdymo organų nariais yra laikomas vadovas ir kolegialaus valdymo organo – valdybos nariai.

Tačiau, kaip teisingai nurodo Rimgaudas Greičius savo monografijoje „Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos“³² bei Gintarė Jakutavičiūtė savo disertacijoje „Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė“³³, pagrindinė problema, su kuria susiduriama praktikoje tai, kad: nei Lietuvoje galiojančiuose teisės aktuose, nei teisės doktrinoje ar teismų praktikoje nerasime vieningos nuomonės dėl to, kas yra priskiriama juridinio asmens valdymo organų kategorijai, o tai atitinkamai suponuoja subjektų, kuriems turi būti taikomos valdymo organams nustatytos fiduciarinės pareigos bei valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas, apibrėžtumo problemą³⁴.

Kaip pavyzdį galima paminėti Lietuvos Respublikos bankų įstatyme nustatytą teisinį reguliavimą. Bankų įstatymo 3 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad banko, kaip juridinio asmens, teisinė forma gali būti tik akcinė bendrovė ar uždaroji akcinė bendrovė. Remiantis Akcinių bendrovių įstatymo 19 straipsnio 1 ir 2 dalimis, bendrovių valdymo organais yra vienasmenis vadovas ir kolegialus organas valdyba. Tačiau Bankų įstatymo 30 straipsnio 2 dalyje nurodyta,

²⁹ Julija Keršinė ir Agnė Tinkutė, „Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija?“ *Jurisprudencija* 55, 47 (2004): 33.

³⁰ Egidijus Baranauskas, *supra note*, 5:204.

³¹ *Ibid.*, 258.

³² Rimgaudas Greičius, *supra note*, 29.

³³ Gintarė Jakutavičiūtė, „Jurinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2012) gs.elaba.lt/object/elaba:1873577/1873577.pdf

³⁴ *Ibid.*, 45.

kad banko valdymo organai yra banko valdyba ir administracijos vadovas, o šio įstatymo 33 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad administracijos vadovais laikomi administracijos vadovas ir jo pavaduotojas. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas prie valdymo organų papildomai priskiria ir stebėtojų tarybą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas³⁵ laikosi pozicijos, jog stebėtojų taryba yra valdymo organas, kurio narių atsakomybė turi būti nustatoma, taikant analogiškas normas, įtvirtinančias valdybos narių civilinę atsakomybę. Teismas valdybą įvardijo kaip vykdomąjį valdymo organą, atsakingą už įmonės valdymą, jos tikslų įgyvendinimą, tinkamą komercinę-ūkinę veiklą, taip pat už įmonės valdymo praktiką ir įmonės kontrolę, o stebėtojų tarybą – kaip prižiūrintįjį valdymo organą, atsakingą už valdybos veiklos kontrolę, įmonės finansinės būklės, lėšų panaudojimo, buhalterinės-finansinės apskaitos ir kitų įmonės dokumentų analizę ir pan.³⁶

Tuo tarpu, Rimgaudas Greičius, nors ir nelinkęs stebėtojų tarybos laikyti valdymo organu, pritaria pozicijai, kad situacija, pagal kurią stebėtojų tarybos nariai neįpareigojami veikti sąžiningai, protingai, vengiant interesų konflikto ar laikantis konfidencialumo, yra sunkiai suvokiama³⁷.

Taigi, kaip matome, konkrečius juridinius asmenis ir jų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose bei teismų praktikoje valdymo organų samprata siejama ne su nominaliu statusu, bet su vykdomomis funkcijomis ir kompetencija.

Teisės doktrinoje yra skiriamos šios juridinio asmens organų funkcijos, kurių pagrindu atibojami juridinių asmenų organai ir valdymo organai³⁸:

1. Formuoti ir išreikšti juridinio asmens valią.
2. Vadovauti juridinio asmens veiklai.
3. Veikti juridinio asmens vardu be įgaliojimo.

Pirmoji funkcija priskiriama visuotiniam dalyvių susirinkimui. Tai reiškia, jog kitos dvi funkcijos – vadovavimo ir atstovavimo, priskiriamos valdymo organams, kuriems tradiciškai priskiriamas direktorius ir valdyba. Remiantis tarptautinių žodžių žodynu³⁹ direktorius (angl. *director*) apibrėžiamas kaip asmuo, kuriam bendrovės akcininkai patikėjo visa apimančią bendrovės kontrolę ir vadovavimą. Atitinkamai, kontrolės funkcija gali būti priskiriama valdymo funkcijai. Apibendrinami teismų praktikoje ir teisės doktrinoje išreikštą poziciją, galime teigti, jog valdymo organus identifikuoja vadovavimo, atstovavimo ir kontrolės funkcijų vykdymas⁴⁰.

³⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-226/2006,“ <http://www.infolex.lt/tp/61886>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012,“ <http://www.infolex.lt/tp/338541>.

³⁶ Gintarė Jakuntavičiūtė, *supra note*, 34:49.

³⁷ Rimgaudas Greičius, *supra note*, 30:121.

³⁸ Gintarė Jakuntavičiūtė, *op. cit.*, 50.

³⁹ Valerija Vaitkevičiūtė, *Tarptautinių žodžių žodynas. A-K* (Vilnius: Žodynas, 1999).

⁴⁰ Gintarė Jakuntavičiūtė, *supra note*, 34:51.

Tokiu būdu, sprendžiant dėl subjektų priskyrimo valdymo organams, turi būti vadovaujama ne nominaliu subjekto pavadinimu, bet funkcijomis, kurias vykdo subjektas. Tuo atveju, kai subjekto kompetencijai įstatymo ar steigimo dokumentų pagrindu yra priskirtas vadovavimo, atstovavimo ar kontrolės funkcijų vykdymas, tokį subjektą pagrįstai galime laikyti valdymo organu. Be to, prie valdymo organų kategorijos reikėtų priskirti ir subjektus, kurie, nors ir neturėdami įstatymo ar steigimo dokumentų pagrindu nustatytų funkcijų, *de facto* vykdo valdymo organams priskiriamas funkcijas. Tokią išvadą patvirtina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, kurioje pasisakoma, kad *de facto* vadovu pripažįstamas juridinio asmens dalyvis, jeigu jis atlieka veiksmus, kurie pagal įstatymus ir steigimo dokumentus nepriskirtini jo, kaip dalyvio, kompetencijai, bet būdingi valdymo organo nariui⁴¹.

Remiantis Akcinių bendrovių įstatymu, valdymo organų narius renka arba skiria dalyviai, arba kiti valdymo organai. Civilinio kodekso 2.81 straipsnio 4 dalis imperatyviai nustato, kad valdymo organų nariais gali būti tik fiziniai asmenys. Tokiu būdu, valdymo organų nariais laikomi fiziniai asmenys, kuriuos į valdymo organus išrinko/paskyrė dalyviai arba kiti valdymo organai.

Tačiau vadovaujantis pirmiau aptarta valdymo organo samprata, kuria remiantis valdymo organais laikytini ir priežiūros organai, tokie kaip stebėtojų taryba, atsiranda prieštaros su Civilinio kodekso 2.81 straipsnio 4 dalyje nustatytu imperatyviu reguliavimu galimybe.

Taigi, kaip matome, valdymo organų identifikavimo per funkcijas teorija sudaro prielaidas valdymo organų nariais laikyti juridinius asmenis. Viena vertus, siekiant išvengti painiavos, galima būtų spręsti dėl Civilinio kodekso 2.81 straipsnio 4 dalies pakeitimo, eliminuojant sąlygą, kad valdymo organų nariais gali būti tik fiziniai asmenys. Tačiau tokiu atveju susidurtume su atsakomybės už fiduciarinių pareigų pažeidimą taikymo problema valdymo organų nariams, kurie yra juridiniai asmenys.

Šio darbo tikslas yra valdymo organų narių pareigų finansinių sunkumų atveju analizė. Kadangi, kaip vėliau matysime, finansinių sunkumų atveju papildomų pareigų atsiradimas yra numatytas vienasmeniam valdymo organui vadovui ir valdybai, toliau kategorija „valdymo organų nariai“ bus suprantama formaliąja prasme, neįtraukiant stebėtojų tarybos narių.

1.4. Valdymo organų narių bendrosios teisės bei pareigos

Kaip matome, vieningos nuomonės dėl organų priskyrimo valdymo organų kategorijai nėra. Atsižvelgiant į tai, kad valdymo organams, atsižvelgiant į jų vykdomas funkcijas, gali būti priskiriamas labai platus organų ratas, yra sudėtinga apibrėžti valdymo organų narių teises ir

⁴¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012,“ <http://www.infolex.lt/tp/338541>.

pareigas. Juolab, kad tokių valdymo organų kaip valdyba, stebėtojų taryba, bankų administracijos vadovų pavaduotojai⁴², teises ir pareigas nustato vidiniai juridinio asmens dokumentai (lokaliniai aktai).

Tačiau sąlyginai valdymo organų teises ir pareigas galima suskirstyti į fiduciarines ir imperatyvias⁴³ arba bendrąsias ir specialiąsias⁴⁴. Prie specialiųjų būtų priskiriamos konkretaus valdymo organo kompetencijai priskirtos teisės ir pareigos, tokios kaip metinių finansinių ataskaitų rinkinio sudarymas ir bendrovės metinio pranešimo parengimas, bankroto bylos iniciavimas nemokumo atveju, vienasmenio valdymo organo skyrimas ir kt. Tuo tarpu, prie bendrųjų teisių ir pareigų galima būtų priskirti fiduciarines pareigas, kurias privalo vykdyti valdymo organų nariai, vykdydami kasdienės juridinio asmens veiklos organizavimo, vykdymo ir priežiūros funkcijas. Būtent fiduciarinės pareigos juridiniam asmeniui yra bruožas, išskiriantis valdymo organų narius iš kitų juridinio asmens struktūroje esančių organų.

Kalbant apie specialiąsias (imperatyvias) pareigas, reikia paminėti, kad tokios pareigos įtvirtintos teisės aktuose. Joms būdinga tai, kad pareigos turinys yra aiškiai apibrėžtas, skirtingai nuo fiduciarinių pareigų turinio. Šio darbo kontekste yra tikslinga atskirai aptarti valdymo organų narių specialiąsias pareigas, susijusias su finansinės atskaitomybės sudarymu. Pareiga sudaryti finansinę atskaitomybę, be kita ko, apima ir pareigas elgtis rūpestingai su juridinio asmens turtu, tinkamai vesti turto apskaitą.⁴⁵ Be to, vadovo pareiga organizuoti įmonės buhalterinę apskaitą *expressis verbis* įtvirtinta Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymo 21 straipsnio 1 dalyje⁴⁶. Tinkamas pareigų, susijusių su finansinės atskaitomybės sudarymu bei buhalterinės apskaitos organizavimu, vykdymas užtikrina galimybę valdymo organams disponuoti aktualia informacija apie įmonės finansinę būklę. Toks savalaikis informacijos apie finansinę būklę gavimas, yra esminė prielaida tinkamam valdymo organų pareigų vykdymui, kurios kinta priklausomai nuo įmonės finansinės būklės. Pažymėtina, kad valdymo organų nariai pagal kompetenciją būdami atsakingi už kasdienės ūkinės – komercinės veiklos vykdymą, apie tai, kad įmonė negali vykdyti įsipareigojimų kontrahentams ar įsipareigojimų vykdymas yra apsunkintas, sužino ne tuomet, kai yra parengiamas finansinių ataskaitų rinkinys. Informaciją apie finansinius sunkumus, valdymo organai iš esmės gauna arba turi gauti tuo metu, kai jie atsiranda. Tinkamai vykdančys savo pareigas valdymo organai turėtų

⁴² „Lietuvos respublikos bankų įstatymo 30 str. 2 d. ir 33 str. 1 d.“ *Valstybės žinios* 54, 1832 (2004).

⁴³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga,“ <http://www.infolex.lt/tp/1456535>.

⁴⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-130/2011,“ <http://www.infolex.lt/tp/197470>.

⁴⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-429-313/2015,“ <http://www.infolex.lt/tp/1071911>.

⁴⁶ „Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas“ *Valstybės žinios* 99, 3515 (2001).

disponuoti aktualia informacija apie įmonės finansinius srautus ir galimybę vykdyti einamuosius mokėjimus. Todėl negalėjimas nustatytais terminais vykdyti savo prievolių kontrahentams, kaip finansinių sunkumų požymis, turėtų būti identifikuojamas nedelsiant jiems atsiradus. Tokiu būdu, tinkamas pareigų, susijusių su finansinės atskaitomybės sudarymu, vykdymas yra esminė sąlyga tinkamam pareigų, kurios atsiranda finansinių sunkumų stadijoje, vykdymui.

Tuo tarpu, kalbant apie fiduciarines pareigas, svarbu paminėti, kad vienareikšmio atsakymo dėl fiduciarinių pareigų sampratos ir turinio nėra. Terminas „fiduciarinė pareiga“ yra kildinamas iš lotyniško termino *fiducia*, reiškiančio pasitikėjimą, pasiklovimą, tikrumą. Romėnų teisėjų terminas „fiduciarinis“ buvo vartojamas apibūdinti testatorių, kuris visą savo turtą perduodavo jo paties pasirinktam patikėtiniui, o pastarasis įsipareigodavo vykdyti visus palikėjo nurodymus dėl turto ir veidavo kaip fiduciaras testatoriaus atžvilgiu⁴⁷. A. Scott dar 1949 metais publikuotame straipsnyje „The Fiduciary principle“ teigia, kad fiduciaras yra asmuo, kuris įsipareigoja veikti kito asmens interesais.⁴⁸

Fiduciariniai santykiai bendriausia prasme atsiranda ten, kur du asmenys susitaria, kad vienas iš jų veiks kito vardu, ar kito naudai tokiomis aplinkybėmis, kurios sukuria tarpusavio pasitikėjimą, o pirmajam asmeniui (*fiduciarui*) suteikiama diskrecijos teisė, kuri turi įtakos antrojo asmens (*beneficiario*) interesams⁴⁹. Teisės terminų žodynas fiduciarines pareigas įvardija kaip didžiausio sąžiningumo, pasitikėjimo, konfidencialumo ir atskleidimo pareigą, kurią turi fiduciaras beneficiarui. Tai pareiga būti lojaliam ir veikti pagal geriausius kito asmens interesus⁵⁰. Fiduciariniai santykiai reikalauja elgtis pagal aukščiausią rūpestingumo standartą⁵¹. Paprastai laikoma, kad būtent fiduciariniai santykiai sieja įmonę ir jos vadovą, atstovą ir atstovaujамąjį, patikėtoją ir patikėtinį, gydytoją bei pacientą, advokatą ir jo klientą ir pan.

Skirtingose valstybėse fiduciarinių santykių turinys aiškinamas nevienodai. Anglijos teisės doktrina rūpestingumo pareigą išskiria kaip savarankišką: šios valstybės teisme buvo konstatuota, kad fiduciarinis atstovas yra asmuo, kuris įsipareigoja veikti kito vardu ar interesais tam tikru klausimu ir tam tikromis aplinkybėmis, kurios sąlygoja pasitikėjimo santykių tarp šių asmenų atsiradimą. JAV mokslininkai rūpestingumo pareigą traktuoja kaip bendros fiduciarines pareigos dalį: Delavero Aukščiausiame teisme fiduciarinė pareiga buvo apibūdinta kaip trijų pareigų – lojalumo, sąžiningumo (*good faith*) ir rūpestingumo - triada⁵².

⁴⁷ Rimgaudas Greičius, *supra note*, 29:22.

⁴⁸ SCOTT, A., W. The fiduciary principle. *California Law Review*, Vol. 37, No. 4 (1949):540, <http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3487&context=californialawreview>.

⁴⁹ Martin Day, „Fiduciary duties“, *Trust & Trustees*, 15, 6 (2009): 447.

⁵⁰ Bryan A. Garner, *Black's law dictionary, Ninteh edition*, St. Paul, Minn (2009).

⁵¹ *Ibid.*

⁵² Paulius Čerka. Ar vakarų valstybių teisėje valdymo organams nustatyti rūpestingumo pareigos (duty of care) principai ir standartai taikytini Lietuvos bendrovių teisei? *International Journal of Baltic Law* 1, (2002):59-60, https://www.fcsl.edu/sites/fcsl.edu/files/5-J_1_.pdf.

Lietuvos teisės aktai taip pat neapibrėžia fiduciarinių pareigų sąvokos, o teismų praktikoje fiduciarinės pareigos apibrėžiamos skirtingai. Vienais atvejais, fiduciarinės pareigos tapatinamos su pareiga veikti išimtinai juridinio asmens interesais⁵³, kitais atvejais – su valdymo organų narių pareigomis, nustatytomis Civilinio kodekso 2.87 straipsnyje⁵⁴. Tačiau pastaruoju metu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas fiduciarines pareigas aiškina kaip lojalumo ir rūpestingumo pareigų kompleksą.⁵⁵

Taigi, nors vieningo atsakymo, kas yra laikoma fiduciarinėmis pareigomis, teismų praktika nepateikia, fiduciarinių pareigų turinys bei jų genezė yra nagrinėta Rimgaudo Greičiaus knygoje „Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos“⁵⁶, Gintarės Jakuntavičiūtės disertacijoje „Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė“⁵⁷ bei Pauliaus Čerkos straipsnyje „Ar vakarų valstybių teisėje valdymo organams nustatyti rūpestingumo pareigos (duty of care) principai ir standartai taikytini Lietuvos bendrovių teisei?“⁵⁸

Anot Rimgaudo Greičiaus fiduciarinių pareigų turinys yra platesnis ir jį sudaro⁵⁹:

1. *Fiduciarinė pareiga veikti protingai.* Protingumo principo vertinimui praktikoje naudojamas *bonus pater familias* etalonas, reiškiantis, kad vertinant asmens elgesį reikia atsižvelgti į tai, kaip analogiškoje situacijoje būtų pasielgęs protingas, apdairus ir rūpestingas žmogus, kartu įvertinant ir subjektyvias asmens savybes, tokias kaip išsilavinimą, patirtį, sveikatos būklę ir kt. Pažymėtina, kad Lietuvos teismų praktikoje sprendžiant dėl valdymo organų narių atsakomybės yra taikomas ne „protingo žmogaus“, bet „protingo vadovo“ standartas, kuriam taikomi aukštesni apdairumo ir rūpestingumo reikalavimai.⁶⁰

2. *Fiduciarinė pareiga veikti sąžiningai.* Tai vertybinis žmogaus elgesio matas, kurio apibrėžimo teisės aktai nepateikia. Siekiant atskleisti šio principo turinį, taip pat yra taikomas subjektyvusis ir objektyvusis kriterijai. Objektyvusis kriterijus apibūdina elgesio išraišką, tuo tarpu subjektyvusis vertina asmens psichinį santykį su objektyviai išreikštu elgesiu. Siekiant geriau suvokti objektyvaus ir subjektyvaus kriterijaus sąveiką, kaip pavyzdį galima paminėti vadovo pareigą informuoti akcininkus apie šaukiamą akcininkų susirinkimą. Dažnu atveju bendrovių įstatuose nurodoma, kad apie šaukiamą susirinkimą akcininkai informuojami Akcinių

⁵³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-12-219/2017,“ <http://www.infolex.lt/tp/1424044>.

⁵⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-485-421/2016.“ <http://www.infolex.lt/tp/1379350>.

⁵⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga,“ <http://www.infolex.lt/tp/1456535>.

⁵⁶ Rimgaudas Greičius, *supra note*, 29.

⁵⁷ Gintarė Jakuntavičiūtė, *supra note*, 34.

⁵⁸ Paulius Čerka, *supra note*, 53.

⁵⁹ Rimgaudas Greičius, *op. cit.*, 57.

⁶⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014,“ <http://www.infolex.lt/tp/796539>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-130/2011,“ <http://www.infolex.lt/tp/197470>.

bendrovių įstatyme nustatyta tvarka, kur yra numatyti trys alternatyvūs pranešimo būdai: viešas paskelbimas, registruota siunta ir pasirašytinai. Atitinkamai, vadovas tarsi turi teisę pasirinkti bet kurį iš pranešimo būdų, ir objektyviai vertinant pranešimas bet kuriuo būdu turėtų būti laikomas tinkamu. Tačiau jei dalyvis yra ir bendrovės darbuotojas arba įprastinėje praktikoje pranešimai būdavo įteikiami pasirašytinai, pranešimo įteikimas viešo paskelbimo būdu būtų laikomas netinkamu, kaip, be kita ko, prieštaraujantis sąžiningumo principui. Kadangi akivaizdu, kad pasirinkdamas tokį įteikimo būdą, vadovas siekė realiai dalyvio neinformuoti apie šaukiamą susirinkimą.

3. *Fiduciarinė pareiga būti lojaliam.* Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas lojalumo principo turinį, yra nurodęs, kad administracijos vadovui keliami lojalumo pareiga, įmonės vadovas atstovauja bendrovei, atsako už įmonės kasdienės veiklos organizavimą, jis turi veikti taip, kad nekiltų konfliktas tarp jo asmeninių ir įmonės interesų⁶¹.

4. *Fiduciarinė pareiga vengti interesų konflikto.* Šis principas nustato, kad valdymo organų nariai privalo vengti situacijų, kai juridinio asmens ir jų asmeniniai interesai gali būti priešingi. Prie tokių situacijų galima priskirti juridinio asmens sandorių su valdymo organų nariu sudarymą ar pan. Aišku, šis principas neeliminuoja valdymo organo nario teisės sudaryti sandorio su juridiniu asmeniu, tačiau toks sandoris turėtų visiškai atitikti rinkos sąlygas ir nekelti jokių abejonių dėl kitų fiduciarines pareigas sudarančių principų pažeidimo. Tačiau kiek kitokia situacija susidaro tuomet, kai valdymo organų narys taip pat yra ir dalyvis. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra ne kartą nurodęs, kad dalyvis *per se* nėra juridinio asmens organas ir neturi įstatyme nustatytų pareigų bendrovei, išskyrus pareigą apmokėti įstatinį kapitalą, todėl akcininkų susirinkime jis gali balsuoti, vadovaudamasis savo interesais⁶². Tokio dvigubo statuso problemą, manytina, reikėtų spręsti nustatant prioritetą pareigoms, kurias suponuoja buvimas valdymo organo nariu⁶³.

Aptariant valdymo organų narių pareigas, atskirai reikėtų skirti dėmesį objektams, kurių atžvilgiu valdymo organų nariai turi fiduciarines pareigas. Civilinio kodekso 2.87 straipsnyje, kuris dažniausiai tapatinamas su fiduciarinėmis pareigomis, nurodyta, kad šios pareigos nustatytos juridinio asmens ir kitų juridinio asmens organų atžvilgiu. Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika šiuo klausimu nėra vienareikšmė. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pabrėžęs, kad fiduciariniai santykiai susiklosto išimtinai tik tarp juridinio

⁶¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-192,“ <http://www.infolex.lt/tp/24115>.

⁶² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-485-421/2016,“ <http://www.infolex.lt/tp/1379350>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-389/2014,“ <http://www.infolex.lt/tp/867013>.

⁶³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-220-916/2015,“ <http://www.infolex.lt/tp/1040507>.

asmens ir jo valdymo organo, ir tai sieja su vadovu kaip specialiojo subjekto santykiu su bendrove⁶⁴. Tačiau kitose bylose, fiduciarinių pareigų objektu laikomi ir juridinio asmens kreditoriai⁶⁵, nors valdymo organas kreditorių atžvilgiu nėra specialusis subjektas.

Mokslininkai fiduciarinių pareigų objekto problematiką siūlo spręsti nustatant, kad fiduciarinė pareiga kreditoriams įsigaliojūt tik tuo atveju, jei bendrovės finansinė padėtis būtų sunki⁶⁶. Būtent tokia linkme yra formuojama ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, remiantis kuria, siekiant atsakyti į klausimą, kieno atžvilgiu yra privalu vykdyti fiduciarines pareigas, būtina atsižvelgti į bendrovės finansinę būklę: <..> įmonei veikiant įprastai, vadovai neturi fiduciarinių pareigų kreditoriams. Šiuo laikotarpiu pagrindinė vadovo pareiga – tenkinti nuosavo kapitalo teikėjų – dalyvių interesus. Kuo įmonės finansinė būklė prastėja ir ji turi daugiau skolų, tuo didėja įmonės skolinto kapitalo teikėjų – kreditorių interesų reikšmė. Tai lemia, kad suprastėjus įmonės būklei atsiranda vadovų fiduciarinės pareigos priimant su bendrovės veikla susijusius sprendimus atsižvelgti ir į kreditorių interesus. Įmonės finansinei padėčiai tapus ypač sunkiai ar net kritinei, t. y. įmonei pasiekus nemokumo ribą, kreditorių interesai pradeda vyrauti.⁶⁷

Taigi, apibendrinant tai, kas išdėstyta šiame skyriuje, valdymo organo nariais laikyti asmenys, kurių veikla susijusi su kasdienės juridinio asmens veiklos organizavimu ir jos priežiūra. Valdymo organų narių funkcijos realizuojamos vykdant specialiąsias ir fiduciarines pareigas. Tuo tarpu, dalyvis yra įmonės kapitalo teikėjas ir bendrovės organo – dalyvių susirinkimo narys. Dalyvių susirinkimas nelaikomas valdymo organu ir neatlieka valdymo organui būdingų kasdienės veiklos organizavimo funkcijų. Dalyviai neišeidami už jiems įstatymo priskirtos kompetencijos ribų sprendžia svarbiausius ir paprastai su ilgalaike įmonės veiklos perspektyva susijusius, nekasdienius veiklos klausimus, t. y. vykdo strateginę bendrovės valdymą⁶⁸. Be to, skirtingai nuo valdymo organų narių, dalyviai neturi fiduciarinių pareigų įmonei.

⁶⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-444/2009,“ <http://www.infolex.lt/tp/141568>.

⁶⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-130/2011,“ <http://www.infolex.lt/tp/197470>.

⁶⁶ Agnė Tikniūtė, „Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai“ (Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2006),173.

⁶⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012,“ <http://www.infolex.lt/tp/338541>.

⁶⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012,“ <http://www.infolex.lt/tp/338541>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-168/2009,“ <http://www.infolex.lt/tp/123380>.

II. FINANSINIŲ SUNKUMŲ TURINČIOS BENDROVĖS SAMPRATA

Verslas visada susijęs su rizika. Dinamiškomis ir konkurencingomis rinkos ekonomikos sąlygomis verslą nuolat lydi neapibrėžtumas ir rizikingi sprendimai. Nė viena įmonė nėra garantuota savo veiklos tęstinumu, gaminamos produkcijos ar teikiamos paslaugos paklausa, o tuo pačiu ir perspektyva rinkoje. Be to, įmonių veikla yra ribojama ne tik kontroliuojamų vidinių sąlygų, bet ir išorinių veiksnių, kuriems įmonė negali daryti įtakos. Todėl įmonių bankrotai šiame kontekste tapo neišvengiamu reiškiniu, kurio pasekmės tampa ne tik pačių įmonių problema, bet lemia ir bendrą šalies ekonomikos vystymosi raidą.

Bankrotas, nors yra įprastas rinkos ekonomikos reiškinys, tačiau sukelia daug neigiamų ekonominių bei socialinių padarinių, todėl bankroto institutas turėtų būti taikomas kaip kraštutinė priemonė.

Remiantis Europos Komisijos pranešime spaudai pateikiamais statistiniais duomenimis, Europos Sąjungoje kiekvienais metais vidutiniškai bankrutuoja 200 000 įmonių, dėl ko prarandama apie 1.7 milijono darbo vietų kiekvienais metais⁶⁹. Tuo tarpu, Lietuvoje vien per 2015 metus bankroto procesai buvo pradėti 1960 įmonių⁷⁰. Be abejo, vertinant šiuos statistinius duomenis, reikėtų suprasti, kad lygiagrečiai bankrotams vyksta ir naujų įmonių steigimas bei darbo vietų kūrimas.

Šiame darbe yra siekiama apibrėžti finansinių sunkumų sampratą, atribojant ją nuo nemokumo sampratos. Tokio atribojimo tikslas sudaryti galimybes valdymo organų nariams priimti tinkamus ir savalaikius sprendimus, kuriuos nustato imperatyvūs teisės aktų reikalavimai ar suponuoja fiduciarinių pareigų esmė.

2.1. Finansinių sunkumų samprata

Finansiniai sunkimai gali būti suprantami bendrąja prasme, kaip piniginių lėšų stygius, ribojantis įmonės plėtrą, bet neturintis įtakos priimtų įsipareigojimų vykdymui. Tačiau finansiniai sunkimai gali būti suprantami ir siauriau, kaip įmonės būklė, kai įmonė negali vykdyti arba jai yra sunku vykdyti finansinius įsipareigojimus kreditoriams. Taip pat finansiniai sunkimai gali būti suprantami kaip specialioji kategorija, įtvirtinta Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatyme.

Pirmiausia, siekiant suprasti finansinių sunkumų turinį ir prigimtį, reikėtų apžvelgti finansinių sunkumų, kaip įmonės būklės, kai įmonė negali vykdyti arba jai yra sunku vykdyti finansinius įsipareigojimus kreditoriams, sampratą.

⁶⁹ „Questions and Answers: "Towards a new European approach to business failure and insolvency," http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-969_en.htm.

⁷⁰ „Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos respublikos finansų ministerijos Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo bei fizinių asmenų bankroto procesų eigos 2015 m. sausio–gruodžio mėn. apžvalga,“ <http://www.avnt.lt/assets/Nemokumas/Duomenys-ir-analiz/2015-APZVALGA2016-02-10.pdf>

Siekiant atskleisti finansinių sunkumų sampratą, neužtenka vien tik pateikti apibrėžimo, kuris yra mažai informatyvus. Finansiniai sunkumai, kaip ir bet kuris objektas, gali būti apibūdinami per požymius. Tuo tikslu finansinių sunkumų apibūdinimui galima naudoti kilmės, trukmės ir dydžio požymius. Tačiau pažymėtina, kad šio darbo tikslas nėra sukurti finansinės būklės vertinimo modelį, o tik pateikti gaires, kuriomis galima vadovautis vertinant finansinius sunkumus.

Kilmės požymis yra suprantamas, kaip priežastys, lėmusios finansinių sunkumų atsiradimą. Tokios priežastys gali būti išorinės arba vidinės. Išorinės priežastys – tai priežastys, kurioms daryti įtakos valdymo organų nariai galimybės neturi. Šioms priežastims galima būtų priskirti ekonominius ciklus, mokestinį klimatą, įvairaus pobūdžio tarptautines sankcijas ir t.t. Atitinkamai, vidinėmis priežastimis būtų laikomos priežastys, kurioms galima daryti įtaką ir kurios, kaip taisyklė, priklauso nuo valdymo organų. Taip pat priežastys gali būti sisteminės, pavyzdžiui susijusios valdymo organų nekompetencija, pasireiškiančia kaip netinkamas investicijų grąžos apskaičiavimas, arba atsitiktinės, tokios, kaip vienos iš prekių partijos gamybinis brokas.

Trukmės požymis iš esmės atspindi finansinių sunkumų trukmę. Šio požymio pagrindu galima išskirti trumpalaikius/laikinus finansinius sunkumus, sąlygotus laikino kontrahentų atsiskaitymų vėlavimo, prekių ar paslaugų paklausos svyravimo, arba ilgalaikius/nuolatinius, nulemtus kontrahentų bankroto, netinkamos kaštų politikos. Be to, finansinių sunkumų trukmę galima vertinti ne tik retrospektyviai, bet ir modeliuoti ateities perspektyvas, atsižvelgiant į finansinių sunkumų kilmės požymį. Tuo tarpu, retrospektyvinės finansinių sunkumų trukmės vertinimas taip pat gali pateikti vertingos informacijos apie finansinių sunkumų kilmę ar bent jau identifikuoti, kokio tipo yra priežastys – sisteminės ar atsitiktinės.

Trečiasis požymis yra finansinių sunkumų dydis. Finansinių sunkumų dydis išreikštas absoliučiais skaičiais būtų mažai informatyvus, kadangi tas pats skolos dydis vienai įmonei bus pražūtingas, tuo tarpu kitai neturės jokios įtakos. Todėl finansinių sunkumų dydį reikėtų vertinti kaip turto ir įsipareigojimų santykį. Atitinkamai, kuo šis santykis mažesnis, tuo finansinių sunkumų dydis yra didesnis. Atskirais atvejais, nustatant finansinių sunkumų dydį, reikia vertinti ne bet kokius įsipareigojimus, o tik pradelstus. Pastarasis vertinimas atliekamas siekiant identifikuoti nemokumą, kaip finansinių sunkumų rūšį.

Taigi, finansiniai sunkumai turėtų būti suprantami, kaip įmonės negalėjimas vykdyti arba apsunkintas galėjimas vykdyti savo įsipareigojimus kreditoriams, apibūdinamas kilmės, trukmės ir dydžio požymiais.

2.2. Finansinių sunkumų rūšys.

Lietuvos Respublikos teisės aktai išskiria dvi finansinių sunkumų rūšis: 1) finansinius sunkumus ir 2) nemokumą. Finansiniai sunkumai, kaip specialioji kategorija, yra įtvirtinta Įmonių restruktūrizavimo įstatyme⁷¹. Įmonių restruktūrizavimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalis nustato, kad finansinių sunkumų turinti įmonė – tai įmonė, kuri negali vykdyti prievolių ir sumažinti nuostolių, kurie, kreditoriams nesuteikus pagalbos, priverstų ją nutraukti veiklą ir bankrutuoti. Atitinkamai, finansiniai sunkumai, Įmonių restruktūrizavimo įstatymo kontekste, gali būti apibrėžiami, kaip negalėjimas savarankiškai, be kreditorių pagalbos vykdyti prievolių ar sumažinti nuostolių.

Nors tiesiogiai įstatymas ir nenustato, tačiau teismai, sprenddami dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo, įmonės finansinius sunkumus vertina pagal anksčiau aptartus finansinius požymius.

Kadangi restruktūrizavimo bylos iškėlimo tikslas yra įmonės mokumo atkūrimas, todėl pirmiausia yra vertinama finansinių sunkumų kilmė: *Apeliacinės instancijos teismo vertinimu, byloje esantys duomenys, taip pat atsakovės papildomai apeliacinės instancijos teismui pateikti įrodymai leidžia daryti išvadą, kad pirmosios instancijos teismas netinkamai vertino atsakovės finansinius dokumentus <...> taip pat įmonės finansinius sunkumus sukėlusias priežastis*⁷². Kitoje civilinėje byloje Lietuvos apeliacinis teismas, atsižvelgęs į tai, kad įmonės finansinius sunkumus lėmė mėsos gaminių kainų kritimas, padidėjusi konkurencija, ekonomikos nuosmukis šalyje, dėl politinės situacijos padidėjusi mėsos gaminių pasiūla rinkoje ir išaugusios žaliavų kainos, paliko nepakeistą pirmosios instancijos teismo nutartį, kuria buvo atsisakyta įmonei kelti restruktūrizavimo bylą, ir konstatavo, kad įmonės finansiniai sunkumai buvo ne laikini, bet nuolatiniai, nes *nebuvo priežasčių tikėtis, jog įmonės finansinius sunkumus lėmusios aplinkybės artimiausiu metu išnyks, o prielaida, kad mėsos perdirbimu užsiimančios įmonės padėtis gerės dėl rinkoje didėjančių statybu apimčių ir dėl įmonės istorijos analizės, buvo abejotina*⁷³. Finansinių sunkumų priežasčių, kaip vertinamo požymio, faktą patvirtina ir Įmonių restruktūrizavimo įstatymo 5 straipsnio 1 dalies 2 punkto sąlyga, įpareigojanti restruktūrizavimo plano metmenyse nurodyti priežastis, dėl kurių įmonė turi finansinių sunkumų.

Sprendžiant restruktūrizavimo bylos iškėlimo klausimą, taip pat yra taikomas ir finansinių sunkumų trukmės požymis. Beje, trukmės požymis buvo įtvirtintas iki 2010 m. spalio 1 d. galiojusioje Įmonių restruktūrizavimo įstatymo redakcijoje ir numatė, kad restruktūrizavimo byla gali būti keliama tik laikinų finansinių sunkumų turinčioms įmonėms. Nors šiuo metu

⁷¹ „Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas,“ *Valstybės žinios* 31, 1012 (2001).

⁷² „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-2079-381/2016,“ <http://www.infolex.lt/tp/1375050>.

⁷³ „Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1602/2014,“ <http://www.infolex.lt/tp/865441>.

trukmės požymio Įmonių restruktūrizavimo įstatyme nebeliko, tačiau teismai ir toliau vadovaujasi laikinumo požymiu. Kaip nurodoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje: *finansinių sunkumų laikinumas – vertinamoji sąvoka, kurią nulemia tai, ar įmonė yra realiai pajėgi pakeisti situaciją taip, kad per nustatytą restruktūrizavimo proceso terminą išsiskolinimai būtų sumažinti, pertvarkyti ir dėl to netrikdytų įmonės normalios ūkinės komercinės veiklos ir jos perspektyvų*⁷⁴. Be to, laikinumas, kaip vienas iš esminių požymių, pabrėžiamas ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 30 d. įmonių bankroto ir restruktūrizavimo procedūrų pradžią reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos teismų praktikoje apžvalgoje Nr. AC-41-1⁷⁵: *restruktūrizavimo tikslas – išsaugoti ir plėtoti įmonę, kuri turi laikinų finansinių sunkumų*.

Tačiau sprendžiant dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo, ne ką mažiau svarbus yra ir finansinių sunkumų dydžio požymis, kuris, kaip minėta, vertinamas, kaip turto ir įsipareigojimų santykis. Šį požymį įtvirtina Įmonių restruktūrizavimo įstatymo 7 straipsnio 5 dalies 3 punktas, kuriame nurodoma, kad nustačius nemokumą yra atsisakoma kelti restruktūrizavimo bylą. Tuo tarpu, nemokumas nustatomas, vadovaujantis Įmonių bankroto įstatyme nustatytais požymiais, ir laikomas finansine būkle, kai pradelsti įsipareigojimai sudaro daugiau nei pusę į balansą įrašyto turto vertės. Finansinių sunkumų dydžio požymis turbūt dažniausiai praktikoje pasitaikantis požymis, kurio pagrindu atsisakoma kelti restruktūrizavimo bylas: *Apeliacinis teismas, apibendrinęs tai, kas išdėstyta, pritaria pirmosios instancijos teismo išvadai, jog UAB „SPA Smilties“ yra nemoki įmonė, kadangi jos pradelsti įsipareigojimai sudaro ne mažiau kaip 96 734,58 Eur, kai į balansą įrašyto turto vertė ne didesnė už 29 609,22 Eur sumą. Toks santykis, kai pradelsti įsipareigojimai net tris kartus viršija bendrovės turto vertę (nemokumui ĮBĮ prasme konstatuoti pakanka, kad pradelsti įsipareigojimai viršija pusę turto vertės), suponuoja išvadą, kad apeliante yra nemoki. Įmonės nemokumo faktas sudaro savarankišką pagrindą netenkinti pareiškimo dėl restruktūrizavimo bylos jai iškėlimo*⁷⁶.

Tačiau, reikia paminėti, kad, nors ir suformuluotas imperatyviai, finansinių sunkumų dydžio požymis nėra absoliutus kriterijus, ir Lietuvos apeliacinis teismas, išnagrinėjęs bylą apeliacine tvarka, konstatavo, kad: *įmonės kreditoriai turi bendradarbiauti dėl įmonės, kuri nors ir formaliai yra nemoki, tačiau realiai vykdo ūkinę veiklą, išsaugojimo tam, kad būtų išsaugotos darbo vietos, kad įmonė galėtų atsiskaityti su kitais ūkio subjektais (tiek su privačiais ūkio*

⁷⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-56/2011,“ <http://www.infolex.lt/tp/192065>.

⁷⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 30 d. Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo procedūrų pradžią reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos teismų praktikoje apžvalga Nr. AC-41-1,“ <http://www.infolex.lt/tp/1045732>.

⁷⁶ „Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-636-330/2017,“ <http://www.infolex.lt/tp/1440779>.

subjektais, tiek su valstybės institucijomis) ir toliau galėtų vystyti savo ūkinę veiklą, ir taip būtų apgintas viešasis interesas⁷⁷. Iš esmės analogišką išvadą Lietuvos apeliacinis teismas padarė ir kitoje byloje nurodęs, kad: *įmonė turi 5 495 927 Lt vertės turto, o pradelsti įmonės įsipareigojimai kreditoriams sudaro 4 236 496,86 Lt. Tokie duomenys patvirtina, kad atsakovas formaliai atitinka nemokumo požymius, nes įsipareigojimai viršija pusę įmonės balanse apskaityto turto vertės. Tačiau teisėjų kolegija atkreipia dėmesį, kad bankroto procedūra turi būti pradėdama tik tokiai įmonei, kuri akivaizdžiai negali vykdyti įsipareigojimų kreditoriams, o ne formaliai atitinkančiai Įmonių bankroto įstatyme numatytus kriterijus. Tai reiškia, jog bankroto procese, sprendžiant klausimą dėl įmonės nemokumo, prioritetas turi būti taikomas rehabilitaciniam tikslui ir bankroto byla įmonei turi būti keliama tik tuomet, kai teismui išanalizavus visus įrodymus, nelieka abejonių, kad įmonė yra nemoki⁷⁸. Tokiu būdu, reikia konstatuoti, kad nors ir suformuluotas imperatyviai, finansinių sunkumų požymis nėra absoliutus ir yra galimas nukrypimas nuo jo.*

Be to, finansinius sunkumus, kaip jie suprantami Įmonių restruktūrizavimo įstatymo prasme, apibūdina dar vienas požymis, kuris tiesiogiai įtrauktas į įstatyme pateiktą apibrėžimą. Tai tokie finansiniai sunkumai, kuriuos galima išspręsti tik kreditoriams suteikus pagalbą, t. y. atidedant mokėjimo terminus. Kreditorių pagalbos poreikis yra ne tik vienas iš finansinius sunkumus charakterizuojančių požymių, bet ir vienas iš esminių restruktūrizavimo proceso elementų. Kreditorių pagalba Įmonių restruktūrizavimo įstatymo prasme yra suprantama, kaip reikalavimų vykdymo terminų atidėjimas, dalies ar visų reikalavimų atsisakymas ir kt. Esminė kreditorių pagalbos reikšmė, kad bendrovė turi galimybę persikirstyti finansinius srautus ir vykdant mokėjimus nukrypti nuo Civilinio kodekso 6.930¹ straipsnyje įtvirtintos imperatyvios tvarkos. Tokiu būdu, bendrovei yra sudaroma galimybė turimus resursus nukreipti ūkinės–komercinės veiklos vykdymui, o ne iki restruktūrizavimo bylos iškėlimo atsiradusių įsipareigojimų dengimui.

Taigi, apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima konstatuoti, kad finansiniai sunkumai, kaip specialioji kategorija, įtvirtinta Įmonių restruktūrizavimo įstatyme, yra suprantami kaip laikini finansiniai sunkumai, kurių priežastys gali būti pašalintos, taikant restruktūrizavimo plane numatytas priemones, įskaitant kreditorių pagalbą, o jų dydžio reikšmė, išreikšta turto ir pradelstų įsipareigojimų santykiu, yra ne mažesnė kaip 2.

⁷⁷ „Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. liepos 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-2015/2011,“ <http://www.infolex.lt/tp/217051>.

⁷⁸ „Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-2602/2011,“ <http://www.infolex.lt/tp/228846>.

Kita finansinių sunkumų rūšis yra nemokumas. Teorijoje yra skiriamas faktinis ir teisinis nemokumas⁷⁹. Techninis nemokumas suprantamas, kaip įmonės negalėjimas vykdyti piniginių įsipareigojimų. Tuo tarpu, teisinio nemokumo sampratą apibrėžia teisės aktai.

Nemokumo sąvoka numatyta ir Įmonių bankroto įstatyme. Remiantis minėtu įstatymu, įmonės nemokumas suprantamas kaip įmonės būseną, kai įmonė nevykdo įsipareigojimų (nemoka skolų, neatlieka iš anksto apmokėtų darbų ir kt.), ir pradelsti įmonės įsipareigojimai (skolos, neatlikti darbai ir kt.) viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės.

Vertinant ir kvalifikuojant finansinius sunkumus kaip nemokumą, dažniausiai vadovaujamosi vieninteliu požymiu – dydžiu. Nemokumu yra laikoma būseną, kai įmonės pradelsti įsipareigojimai viršija pusę į balansą įrašyto turto vertės. Pažymėtina, kad teismai, kvalifikuodami finansinius sunkumus kaip nemokumą, vadovujasi ne visų įmonės įsipareigojimų santykiu su įmonės turtu, o tik pradelstų įmonės įsipareigojimų santykiu su jos turtu. Tuo tarpu, įmonės pradelsti įsipareigojimai ir jų dydis nustatomi pagal pačios įmonės pateiktus finansinės atskaitomybės ir kitus dokumentus. Jei įmonė tam tikrą įsipareigojimą nurodė kaip pradelstą, teismas, nesant piktnaudžiavimo požymių, neturi pagrindo tokio įsipareigojimo nepripažinti pradelstu⁸⁰.

Paminėtina, kad Lietuvos apeliacinis teismas keliose bylose ir yra pasisakęs, kad klausimas dėl bankroto bylos iškėlimo turi būti sprendžiamas ne formaliai taikant nuostatas dėl nemokumo, o atsižvelgiant į konkrečioje byloje nustatytas aplinkybes, o ypač tais atvejais, kai įmonės pradelsti įsipareigojimai kreditoriams tik nedaug viršija pusę jos turimo turto⁸¹. Tuo tarpu, kitais atvejais teismas yra išaiškinęs, kad nemokumui nustatyti esmės turi ne tik formalus pradelstų įsipareigojimų ir į įmonės balansą įrašyto turto vertės santykis, tačiau ir faktinis pakankamai didelių pradelstų įsipareigojimų ilgalaikis nevykdymas⁸². Tad, kaip matome, nepaisant imperatyviai apibrėžtos nemokumo sąvokos, teismai, vertindami nemokumą, naudojami ir diskrecijos teise.

Tačiau vertinant bendrą tendenciją, iš esmės galima pagrįstai teigti, kad įmonės turto ir pradelstų įsipareigojimų santykis yra esminis požymis, kuriuo remiantis finansiniai sunkumai kvalifikuojami kaip nemokumas. Ir tik išimtiniais atvejais, esant konkrečių duomenų, leidžiančių spręsti apie finansinių sunkumų laikinumą, gali būti neapsiribojama turto ir pradelstų

⁷⁹ Sigitas Baranauskas, „Įmonių gavavimo teisminės procedūros: lyginamieji aspektai“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2016), 63.

⁸⁰ „Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1817/2011,“ <http://www.infolex.lt/tp/216967>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 30 d. Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo procedūrų pradžią reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos teismų praktikoje apžvalga Nr. AC-41-1,“ <http://www.infolex.lt/tp/1045732>.

⁸¹ „Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1870/2014,“ <http://www.infolex.lt/tp/874796>.

⁸² „Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. liepos 22 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1162/2010,“ <http://www.infolex.lt/tp/167907>.

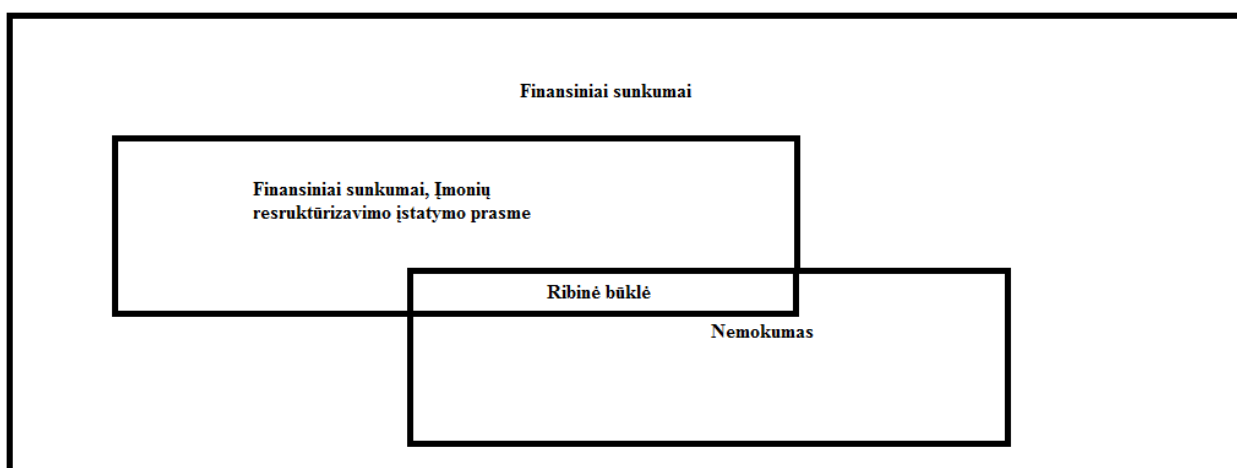
įsipareigojimų santykio požymio taikymu, taikant kartu ir kitus finansinių sunkumų vertinimo požymius.

Tačiau ne visi finansiniais sunkumai atitinka finansinių sunkumų pagal Įmonių restruktūrizavimo įstatymą arba nemokumo požymius. Todėl logiška yra išskirti ir trečiąją finansinių sunkumų rūšį, kuri apima visus finansinius sunkumus, nepriskiriamus prieš tai minėtoms kategorijoms. Ši trečioji finansinių sunkumų rūšis, nors ir būdama pati „lengviausia“, svarbi yra tuo, kad šioje stadijoje atsiranda bendrovės valdymo organų narių pareigos kreditoriams. Viena iš pareigų kreditoriams, tai Civilinio kodekso 6.930¹ straipsnyje įtvirtintos mokėjimų eilės užtikrinimas. Taip pat finansinių sunkumų atsiradimas lemia valdymo organų narių fiduciarinių pareigų transformaciją, t. y. sunkėjant įmonės finansinei būklei, valdymo organų nariai turi pradėti vadovautis ir kreditorių interesais. Kaip buvo minėta, remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, priklausomai nuo įmonės finansinės būklės kinta ir valdymo organų narių fiduciarinių pareigų objektas. Atitinkamai, sunkėjant įmonės finansinei padėčiai vis didesnis dėmesys turi būti skiriamas kreditorių interesų apsaugai.⁸³

2.3. Finansinių sunkumų rūšių atrbojimas

Taigi, finansiniai sunkumai, remiantis požymiais, gali būti suskirstyti tris sąlygines kategorijas, nuo kurių priklauso akcininkų bei valdymo organų narių pareigos: 1) nemokumą; 2) finansinius sunkumus, kaip jie suprantami Įmonių restruktūrizavimo įstatymo kontekste; 3) finansinius sunkumus, nepriskirtus nei pirmai, nei antrai kategorijai.

Grafiškai finansinių sunkumų kategorijos galėtų būti pavaizduotos taip:

Taigi, kaip matome, visi finansiniais sunkumai patenka į bendrą finansinių sunkumų kategoriją ir juos vienija bendras bruožas, kuris pasireiškia kaip negalėjimas vykdyti arba sunkumas vykdant finansinius įsipareigojimus kreditoriams.

⁸³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012,“ <http://www.infolex.lt/tp/338541>.

Finansinius sunkumus, Įmonių restruktūrizavimo įstatymo prasme, sudaro finansiniai sunkumai, pasižymintys šiais požymiais:

1. Finansinių sunkumų laikinumas.
2. Galėjimas pašalinti finansinius sunkumus, taikant restruktūrizavimo plane numatytas priemones.
3. Kreditorių pagalbos būtinumas šalinant finansinius sunkumus.
4. Finansinių sunkumų dydis, kuris negali viršyti Įmonių bankroto įstatyme nustatytos ribos.

Aptariant ketvirtąjį požymį, reikia priminti, kad tam tikrais atvejais net ir nemokumo požymį atitinkantys finansiniai sunkumai gali būti priskiriami finansiniams sunkumams, numatytiems Įmonių restruktūrizavimo įstatyme⁸⁴. Finansiniais sunkumais, kaip nemokumas, laikomi finansiniais sunkumais, kurių dydžio požymis atitinka Įmonių bankroto įstatyme apibrėžtą nemokumo sąlygą, t. y. pradelsti mokėjimai sudaro daugiau nei pusę į balansą įrašyto turto vertės. Tačiau, kaip buvo minėta, tam tikrais atvejais finansiniai sunkumai, net ir neatitinkantys nemokumo požymio dydžio prasme, gali būti priskiriami nemokumo kategorijai remiantis trukmės požymiu⁸⁵.

Ribinę būklę sudaro finansiniai sunkumai, kurie dydžio požymiu yra labai arti nemokumo ribos, ir kaip minėta, gali būti priskiriami tiek finansiniams sunkumams, kaip nemokumui, tiek finansiniams sunkumams, kaip jie apibrėžiami Įmonių restruktūrizavimo įstatyme. Atitinkamai, sprendžiant dėl tokių ribinių finansinių sunkumų priskyrimo konkrečiai kategorijai, turi būti vadovojamasi trukmės bei kilmės požymiais.

2.4. Nuosavas kapitalas, kaip finansinių sunkumų indikatorius

Kai pasireiškia negalėjimas vykdyti arba sunkumai vykdant finansinius įsipareigojimus kreditoriams, abejonių, kad įmonė susidūrė su finansiniais sunkumais, nėra. Tačiau kyla klausimas, ar yra galimybė prognozuoti gresiančius finansinius sunkumus netaikant sudėtingų įmonių nemokumo diagnostavimo modelių, pagrįstų diskriminantinės analizės metodais, kurie aprašomi Nacionalinės verslo administratorių asociacijos parengtame taikomajame mokslinio tyrimo darbe „Nemokumo samprata ir jo teisinio reglamentavimo analizė“⁸⁶.

⁸⁴ „Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. liepos 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-2015/2011,“ <http://www.infolex.lt/tp/217051>, „Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-2602/2011,“ <http://www.infolex.lt/tp/228846>.

⁸⁵ „Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. liepos 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1162/2010,“ <http://www.infolex.lt/tp/167907>.

⁸⁶ „Taikomas mokslinis tyrimo darbas „Nemokumo samprata ir jo teisinio reglamentavimo analizė,“ <https://ukmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/verslo-aplinka/nemokumo-politika/analizes-tyrimai-studijos-nemokumo-politika>.

Siekiant atsakyti į pastarąjį klausimą, tikslinga panagrinėti Akcinių bendrovių įstatymo 38 ir 59 straipsniuose nustatytą reguliavimą.

Akcinių bendrovių įstatyme yra numatyta, kad jeigu bendrovės nuosavas kapitalas tapo mažesnis kaip $\frac{1}{2}$ įstatuose nurodyto įstatinio kapitalo dydžio, valdyba (jeigu valdyba nesudaroma – bendrovės vadovas) ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo dienos, kurią sužinojo ar turėjo sužinoti apie susidariusią padėtį, privalo sušaukti visuotinį akcininkų susirinkimą, kuris turi svarstyti klausimus dėl sprendimų, susijusių su nuosavo kapitalo atkūrimu, priėmimu.

Vadovaujantis Akcinių bendrovių 59 straipsniu, turi būti svarstomi šie klausimai:

1. Nuostolių padengimas akcininkų įnašais.
2. Įstatinio kapitalo sumažinimas.
3. Bendrovės pertvarkymas.
4. Bendrovės likvidavimas.

Pateiktų svarstytinų klausimų teleologinė analizė suponuoja išvadą, kad nuosavo kapitalo sumažėjimas laikytinas finansinių sunkumų indikatoriumi, įpareigojančiu akcininkus veikti tokiu būdu, kad būtų atstatytas įstatyme nustatytas nuosavo kapitalo dydis arba bendrovė būtų likviduota.

Siekiant įvertinti tokio teisinio reguliavimo pagrįstumą, pirmiausia reikėtų panagrinėti nuosavo kapitalo sąvoką, kuri apibrėžiama Akcinių bendrovių įstatymo 38 straipsnyje. Remiantis minėtu straipsniu, nuosavą kapitalą sudaro: 1) apmokėto įstatinio kapitalo dydis; 2) akcijų priedai (akcijų nominalios vertės perviršis); 3) perkainojimo rezervas; 4) privalomasis rezervas; 5) rezervas savoms akcijoms įsigyti; 6) kiti rezervai; 7) nepaskirstytasis rezultatas – pelnas (nuostoliai). Atitinkamai, nuosavas kapitalas atspindi įmonės turto ir įsipareigojimų santykį⁸⁷.

Nesileidžiant į detalią atskirų turto rūšių ir išlaidų apskaitos analizę, apibendrintai galima paminėti, kad išlaidos transformuojamos į turtą arba sąnaudas. Tuo atveju, jei turtas didėja daugiau, nei auga įsipareigojimai, susidaro pelnas. Tačiau, jei įsipareigojimai didėja daugiau, nei auga turtas, reiškia, kad turto sukūrimo išlaidos yra didesnės nei sukuriamo turto vertė ir tai gali reikšti veiklos nerentabilumą.

Kita vertus, išlaidų ir sukuriamo turto vertės disproporcija gali būti susijusi su vykdomomis investicijomis, ypač tais atvejais, kai yra investuojama į žmogiškuosius išteklius. Akivaizdu, kad investicijos į žmogiškuosius išteklius tiesiogiai turte neatsispindi, todėl tam tikru laikotarpiu gali būti fiksuojamas ir nuosavo kapitalo neigiamas pokytis. Tačiau neigiamas kapitalo pokytis, sąlygotas investicijų į žmogiškuosius išteklius, toli gražu nereiškia sunkėjančios įmonės finansinės būklės ar finansinių sunkumų fakto. Priešingai, tokia investicija į

⁸⁷ 8-asis verslo apskaitos standartas „Nuosavas kapitalas“, *Valstybės žinios* 20, 616 (2004).

žmogiškuosius išteklius yra prielaida naujo produkto ar paslaugos sukūrimui, kuri ateityje leistų uždirbti pelną.

Tokiu būdu, reikia pripažinti, kad nuosavo kapitalo neigiamas pokytis, nagrinėjant nuosavo kapitalo rodiklį izoliuotai, negali būti laikomas patikimu indikatoriumi, kuriuo remiantis būtų galima spręsti apie gresiančius finansinius sunkumus. Nuosavo kapitalo pokyčio vertinimas turi būti atliekamas, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, sąlygojančias nuosavo kapitalo pokytį.

Taigi, finansiniai sunkumai pagal juos apibūdinančius požymius gali būti skirstomi į kategorijas, rūšis. Tokio skirstymo praktinis aspektas yra tas, kad priklausomai nuo finansinių sunkumų būklės, kinta ir akcininkų bei valdymo organų narių pareigos bei teisės, t. y. atsiranda tiek papildomos pareigos, tiek ir pasikeičia objektai, kurių atžvilgiu turi būti vykdomos pareigos.

III. AKCININKŲ IR VALDYMO ORGANŲ NARIŲ PAREIGOS BENDROVEI PATIRIANT FINANSINIUS SUNKUMUS

Priklausomai nuo bendrovės finansinės padėties, keičiasi ir akcininkų bei valdymo organų narių pareigos, o toks reglamentavimas siejamas su kreditorių apsaugos principu. Todėl akcininkai ir valdymo organų nariai privalo reaguoti į finansinės padėties pokyčius bei vykdyti su finansinės padėties pokyčiu susijusias pareigas.

Akcininkai ir valdymo organų nariai turi skirtingas galimybes gauti informaciją ir duomenis apie objektyvią įmonės finansinę būklę bei vertinti finansinių sunkumų pobūdį. Šią aplinkybę ne kartą savo praktikoje yra pabrėžęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: *pareiga sužinoti apie nemokumą vadovui ir akcininkams atsiranda skirtingais momentais, nes vadovas turi įstatyme nustatytas pareigas organizuoti bendrovės turto apskaitą, stebėti bendrovės finansinę padėtį ir, jei bendrovė turi mokumo sunkumų, privalo atitinkamai veikti. Tokių pareigų akcininkai neturi. Pareiga laiku inicijuoti bankroto bylą visų pirma kyla vadovui, o ne akcininkui, nes vadovas yra tas asmuo, kuris geriausiai žino (privalo žinoti) įmonės finansinę būklę, jos galimybę vykdyti priimtus finansinius įsipareigojimus suėjus jų vykdymo terminui, todėl privalo nedelsdamas veikti, jei finansinė padėtis pasikeičia taip, kad kyla įmonės nemokumo grėsmė⁸⁸.*

Tuo tarpu, kalbant apie akcininkų galimybes gauti informaciją ir duomenis apie objektyvią įmonės finansinę būklę, papildomai reikia paminėti, kad ši teisė tiesiogiai priklausoma nuo valdomų akcijų kiekio. Akcininkų, valdančių mažiau nei 50 procentų juridinio asmens akcijų, teisė į informaciją yra labiau deklaratyvi nei reali, kadangi tokiam akcininkui pateikiama informacija iš esmės apsiriboja viešuose registruose esančia informacija, kuri yra prieinama kiekvienam asmeniui. Tačiau siekiant tinkamai įvertinti įmonės finansinę būklę bei kilusių finansinių sunkumų pobūdį, dažnu atveju viešoji informacija yra nepakankama. Kita vertus, vadovaujantis Akcinių bendrovių įstatymo 24 straipsnio 1 dalimi ir 58 straipsnio 2 dalimi, finansinės atskaitomybės dokumentai turi būti sudaryti ir patvirtinti per 4 mėnesius nuo finansinių metų pabaigos. Atitinkamai, akcininkų gaunama informacija ne visada būna aktuali. Tuo tarpu, jei valdymo organų nariai netinkamai vykdo pareigas, susijusias su finansinės atskaitomybės dokumentų parengimu, akcininkams neturint galimybės susipažinti su pirminiais finansiniais bendrovės dokumentais, informacijos gavimas faktiškai tampa negalimas⁸⁹.

Iš esmės skirtingos akcininkų ir valdymo organų narių galimybės gauti aktualią informaciją apie įmonės finansinę būklę sąlygoja tai, kad valdymo organų narių pareigos, kurių

⁸⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-89-378/2017,“ <http://www.infolex.lt/tp/1413058>.

⁸⁹ *Ibid.*

atsiradimas yra susijęs su finansiniais sunkumais, atsiranda juridinio fakto – finansinių sunkumų pagrindu. Tuo tarpu, akcininkų pareigoms atsirasti, kaip taisyklė, yra būtinas ne tik finansinių sunkumų faktas, bet ir valdymo organų pranešimas apie finansinius sunkumus. Tuo tikslu tiek Akcinių bendrovių įstatymo 38 straipsnio 3 dalyje, tiek Įmonių bankroto įstatymo 8 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta valdymo organų pareiga apie finansinius sunkumus informuoti akcininkus.

3.1. Akcininkų pareigos finansinių sunkumų atveju

Kaip buvo nurodyta ankstesnėse darbo dalyse, akcininkams kaip kapitalo teikėjams iš esmės įstatymas nustato tik dvi pareigas:

1. Pareigą apmokėti visas pasirašytas akcijas emisijos kaina.
2. Bendrąją pareigą elgtis sąžiningai.

Tačiau priklausomai nuo įmonės finansinės būklės, kinta ir akcininkams nustatytos pareigos bei teisės. Papildomos akcininkų teisės ir pareigos yra nustatytos Akcinių bendrovių įstatyme ir, tikėtina, netiesiogiai įtvirtintos Įmonių bankroto įstatyme.

Akcininkų pareigos ir teisės gali būti klasifikuojamos pagal finansinių sunkumų, su kuriais susiduria įmonė, pobūdį.

Ankstesnėse darbo dalyse buvo išskirtos šios trys finansinių sunkumų kategorijos:

1. Finansiniai sunkumai, kaip nemokumas.
2. Finansiniai sunkumai, kaip jie suprantami Įmonių restruktūrizavimo įstatymo prasme.
3. Finansiniai sunkumai, nepriskirtini anksčiau dviejų minėtų kategorijų finansiniams sunkumams.

Atitinkamai, toliau akcininkų pareigos bus skirstomos, analizuojamos skirtingos akcininkų pareigos ir jų įgyvendinimo tvarka, atsižvelgiant į finansinių sunkumų kategoriją.

3.1.1. Akcininko pareigos sumažėjus nuosavam kapitalui

Akcinių bendrovių įstatyme yra numatyta, kad jeigu bendrovės nuosavas kapitalas tapo mažesnis kaip $\frac{1}{2}$ įstatuose nurodyto įstatinio kapitalo dydžio, valdyba (jeigu valdyba nesudaroma, – bendrovės vadovas) ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo dienos, kurią sužinojo ar turėjo sužinoti apie susidariusią padėtį, privalo sušaukti visuotinį akcininkų susirinkimą, kuris turi svarstyti klausimus dėl sprendimų, susijusių su nuosavo kapitalo atkūrimu ar įmonės likvidavimu, priėmimo.

Taigi, kaip buvo minėta ankstesnėje darbo dalyje, teleologinė šių nuostatų analizė leidžia spręsti, kad įstatymų leidėjas nuosavo kapitalo sumažėjimą traktuoja kaip finansinius sunkumus, keliančius grėsmę kreditorių interesams. Todėl nepaisant to, kad izoliuotas nuosavo

kapitalo pokyčio vertinimas nėra objektyvus ir patikimas rodiklis, kaip buvo minėta ankstesnėje darbo dalyje, toliau bus aptariamos konkrečios priemonės, kurių turi imtis akcininkai.

Akcinių bendrovių įstatymo 59 straipsnis numato, kad nuosavam kapitalui tapus mažesniai nei $\frac{1}{2}$ įstatinio kapitalo, akcininkai alternatyviai privalo svarstyti šiuos klausimus:

1. Nuostolių padengimą akcininkų įnašais.
2. Įstatinio kapitalo sumažinimą.
3. Bendrovės pertvarkymą.
4. Bendrovės likvidavimą.

Akcinių bendrovių įstatymo 59 straipsnio formuluotė „*turi svarstyti*“ tarsi įpareigoja tik svarstyti, bet nebūtinai priimti atitinkamus sprendimus. Tačiau imperatyvų pareigos ne tik svarstyti, bet ir priimti sprendimus pobūdį atskleidžia Akcinių bendrovių įstatymo 38 straipsnio 3 dalies paskutinis sakinytis, nurodantis, kad bendrovėje susidariusi padėtis turi būti ištaisyta ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo dienos, kurią valdyba sužinojo ar turėjo sužinoti apie susidariusią padėtį.

Taigi, Akcinių bendrovių įstatymas akcininkams numato imperatyvią pareigą ištaisyti susidariusią padėtį, kuri gali būti taisoma alternatyviais būdais. Konkretaus būdo pasirinkimas yra akcininkų diskrecijos teisė. Tačiau reikia paminėti, kad būdų pasirinkimo diskrecijos teisė nėra absoliuti ir yra sąlygojama objektyvių aplinkybių, tokių kaip esamo įstatinio kapitalo dydis, esamų įsipareigojimų ir turto santykis, akcininkų daugeto atveju – kitų akcininkų valia dėl nuostolių padengimo.

Pažymėtina, kad siekiant praktikoje realizuoti nuosavo kapitalo sumažėjimo ištaisymo institutą, kyla daug klausimų ir neaiškumų, todėl toliau atskirai bus aptartas kiekvienas iš galimų būdų.

Nuostolių dengimas papildomais įnašais, kaip nuosavo kapitalo atkūrimo priemonė, yra nustatytas Akcinių bendrovių įstatymo 59 straipsnio 10 dalies 2 punkte. Tačiau reikia priminti, kad Akcinių bendrovių įstatymo 14 straipsnio 2 dalis nustato, kad akcininkai neturi kitų turtinių įsipareigojimų bendrovei, išskyrus įsipareigojimą nustatyta tvarka apmokėti visas pasirašytas akcijas emisijos kaina. Tokiu būdu, nuostolių dengimas turėtų būti laikomas ne pareiga, o teise. Tai, kad nuostolių dengimas visgi laikytinas teise, o ne pareiga, suponuoja ir Akcinių bendrovių įstatymo 14 straipsnio 3 dalis, numatanti, kad jeigu visuotinis akcininkų susirinkimas priima sprendimą padengti bendrovės nuostolius papildomais akcininkų įnašais, tai akcininkai, balsavę „už“, privalo juos mokėti. Akcininkai, kurie nedalyvavo visuotiniame akcininkų susirinkime arba balsavo prieš tokį sprendimą, turi teisę papildomų įnašų nemokėti. Taigi, nuostolių dengimas, kaip nuosavo kapitalo atkūrimo priemonė, tampa akcininko pareiga tik tuo atveju, kai akcininkas balsuoja už tokio sprendimo priėmimą. Be to, nuomonės, kad nuostolių dengimas nėra akcininko

pareiga, laikosi ir Lietuvos apeliacinis teismas, vienoje iš nutarčių konstatavęs, kad atsakovas kaip įmonės akcininkas neturėjo imperatyvios pareigos naudoti savo lėšas tam, kad stabilizuotų įmonės finansinę situaciją, nes ABĮ imperatyviai nenumato tokios pareigos, o tik nurodo alternatyvius būdus susidariusiai situacijai spręsti⁹⁰.

Nesant pareigos dengti nuostolius, nuostolių dengimo instituto įgyvendinimą akcininkų daugeto atveju komplikuoja ta aplinkybė, kad jis yra realiai efektyvus tik tuo atveju, jei visi akcininkai balsuoja „už“. Nes jeigu sprendimas nėra vieningas, akcininkai, balsavę „už“, turėtų dengti ir akcininkams, balsavusiems „prieš“, tenkančią nuostolių dalį, tik tada būtų pasiektas rezultatas – atstatytas nuosavas kapitalas. Tačiau akcininkai, padengę akcininkų, balsavusių „prieš“, nuostolių dalį, neįgytų jokių papildomų teisių. Todėl natūralu, kad akcininkams nepasiekus konsensuso dėl nuostolių dengimo, praktikoje sprendimas dėl nuostolių dengimo nėra priimamas.

Įstatinio kapitalo sumažinimas, kaip nuosavo kapitalo atkūrimo priemonė, numatyta Akcinių bendrovių įstatymo 59 straipsnio 11 dalies 1 punkte. Ši priemonė negali būti taikoma, kai įmonės įstatinis kapitalas yra minimalus. Tai numato Akcinių bendrovių įstatymo 2 straipsnio 3 ir 4 dalys, nustatančios minimalaus įstatinio kapitalo ribą. Be to, šios priemonės įgyvendinimas yra įmanomas tik tais atvejais, kai įmonės įstatinis kapitalas yra pakankamai didelis ir sumažinto kapitalo sąskaita padengta nuostolių sumas bus pakankama nuosavo kapitalo atkūrimui. Taip pat šį priemonę gali būti efektyvi, t. y. leisti pasiekti norimą rezultatą, tik tais atvejais, kai nuosavas kapitalas yra teigiamas. Jei nuosavas kapitalas yra lygus nuliui arba neigiamas, mažinant įstatinį kapitalą neįmanoma atkurti nuosavo kapitalo, kad jis sudarytų ne mažiau kaip ½ įstatinio kapitalo.

Bendrovės pertvarkymas, kaip nuosavo kapitalo sumažėjimo kompensavimo priemonė, numatyta Akcinių bendrovių įstatymo 59 straipsnio 11 dalies 2 punkte. Remiantis Akcinių bendrovių įstatymo 72 straipsniu, bendrovės gali būti pertvarkomos į akcinę bendrovę, uždarają akcinę bendrovę, valstybės įmonę, savivaldybės įmonę, žemės ūkio bendrovę, kooperatinę bendrovę (kooperatyvą), tikrąją ūkinę bendriją, komanditinę ūkinę bendriją, individualią įmonę, viešąją įstaigą, mažąją bendriją. Pažymėtina, kad pertvarkymo kaip priemonės taikymas kelia daugiausia abejonų dėl priemonės tikslingumo. Kaip buvo minėta, Akcinių bendrovių įstatymo 59 straipsnyje numatytos priemonės yra skirtos kreditorių apsaugai. Atitinkamai, siekiamo tikslo, kreditorių apsaugos, kontekste gali būti suprantama ir paaiškinama tik bendrovės ar akcinės bendrovės pertvarkymas į neribotos civilinės atsakomybės juridinį asmenį. Tuo tarpu, kokiu tikslu ribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo turėtų būti pertvarkomas į kitos formos

⁹⁰ „Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje 2A-1333/2014,“ <http://www.infolex.lt/tp/876164>.

ribotos civilinės atsakomybės juridinį asmenį ir kaip tai būtų susiję su kreditorių interesų apsaugos tikslais, deja, paaiškinti nėra galimybės.

Bendrovės likvidavimas, kaip nuosavo kapitalo sumažėjimo kompensavimo priemonė, numatyta Akcinių bendrovių įstatymo 59 straipsnio 11 dalies 3 punkte. Tačiau toks susidariusios situacijos sprendimo būdas yra susijęs su veiklos nutraukimu, kas atitinkamai daro tiek ekonominę, tiek ir socialinę žalą. Kita vertus, Akcinių bendrovių įstatymo 73 straipsnis nustato, kad visuotinis akcininkų susirinkimas negali priimti sprendimo dėl bendrovės likvidavimo, jeigu ji yra nemoki. Nemokumas yra būseną, kai pradelsti mokėjimai viršija pusę į balansą įrašyto turto vertės. Tačiau kyla klausimas, kaip turėtų elgtis akcininkai, jeigu pradelsti įsipareigojimai neviršija pusės į balansą įrašyto turto vertės, bet nuosavas kapitalas yra neigiamas. Akivaizdu, kad pradėjus likvidavimo procedūrą, tokia bendrovė negalės būti likviduojama. Be to, kaip buvo minėta, nuosavo kapitalo sumažėjimas nėra absoliutus rodiklis, reiškiantis blogą finansinę padėtį, ir nesant kitų finansinių sunkumų požymių, spręsti klausimą dėl likvidavimo būtų neracionalu. Tuo tarpu, jeigu egzistuoja kiti finansinių sunkumų požymiai, galbūt turėtų būti priimami sprendimai dėl įmonės restruktūrizavimo, tačiau Akcinių bendrovių įstatymas tokios alternatyvos nenustato.

Taigi, apibendrinant išdėstytas aplinkybes ir aptartus nuosavo kapitalo sumažėjimo sprendimo būdus, galima teigti, kad šis institutas praktikoje yra sunkiai realizuojamas. Todėl būtų tikslinga keisti šiuo metu galiojantį reglamentavimą, numatant, kad ankščiau aptarti nuosavo kapitalo sumažėjimo sprendimo būdai yra ne akcininkų pareiga, bet teisė.

3.1.2. Restruktūrizavimas kaip finansinių sunkumų turinčios įmonės akcininko teisė

Nors šiame darbe yra nagrinėjamos akcininkų bei valdymo organų narių pareigos, kurių atsiradimą sąlygoja finansiniai sunkumai, kaip vieną iš finansinių sunkumų sprendimo būdų tikslinga aptarti restruktūrizavimą. Tačiau pažymėtina, kad restruktūrizavimas yra teisė, bet jokia būdu ne pareiga.

Viena iš finansinių sunkumų rūšių yra finansiniai sunkumai, kaip jie suprantami Įmonių restruktūrizavimo įstatymo prasme. Ši finansinių sunkumų stadija yra artima nemokumui, ir akcininkams nesiėmus veiksmų susidariusiai situacijai spręsti, kitas finansinių sunkumų evoliucijos etapas būtų nemokumas.

Tuo tikslu Įmonių restruktūrizavimo įstatyme yra nustatytas specialus įmonės „gaivinimo“⁹¹ mechanizmas – restruktūrizavimas, kurio tikslas sudaryti sąlygas įmonėms, turinčioms laikinų finansinių sunkumų ir nenutraukusioms ūkinės komercinės veiklos, išsaugoti ir plėtoti šią veiklą, sumokėti skolas, atkurti mokumą ir išvengti bankroto.

⁹¹ Sigitas Baranauskas, *supra note*, 80:46.

Įmonės restruktūrizavimas suprantamas kaip visuma teisinių, organizacinių ir techninių priemonių, skirtų pertvarkyti įmonės veiklą, kuriomis siekiama atkurti įmonės finansinį stabilumą apibrėžtoje laiko perspektyvoje⁹². Taigi, identifikavus įmonės finansinius sunkumus, kurie atitinka Įmonių restruktūrizavimo įstatyme nustatytus požymius, akcininkai turi ne pareigą, bet teisę priimti sprendimą dėl restruktūrizavimo ir kreipimosi į teismą dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo. Tačiau sprendimo dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo teisė priklauso teismui. Be to, net ir restruktūrizavimo bylos iškėlimas dar nereiškia, kad bus sėkmingai pasiekti restruktūrizavimo tikslai, kadangi lemiamą reikšmę turi kreditoriai, kurie priima sprendimą dėl restruktūrizavimo plano tvirtinimo, o taip pat paties plano pagrįstumas ir jo įgyvendinimas.

Atliktas Valstybės kontrolės auditas atskleidė, kad Lietuvoje restruktūrizavimas yra visiškai neefektyvus. Remiantis Valstybės kontrolės audito ataskaitoje pateikta statistika, laikotarpiu nuo 2001 m. iki 2015 m. kovo 31 d. Lietuvoje buvo pradėti 368 restruktūrizavimo procesai, iš jų 134 vykdomi, 213 nutraukta, 13 baigėsi sėkmingai. Tuo tarpu, iš 213 nutrauktų restruktūrizavimo procesų, 172 įmonėms iškeltos bankroto bylos (81 proc.), o 41 įmonė toliau tęsia veiklą (19 proc.), nors daugiau nei pusėje jų finansinė padėtis sunki⁹³.

Pagrindinė problema, su kuria susiduriama praktikoje, yra tai, kad restruktūrizavimo bylos keliamos *de facto* nemokioms įmonėms. Kadangi restruktūrizavimo bylos iškėlimo stadijoje kreditoriai nėra proceso dalyviai, įmonės turi galimybę modifikuoti kreditorių sąrašus, sukurdamos taip vadinamus kontroliuojamus kreditorius, kurie sudaro galimybę pasitvirtinti formalų restruktūrizavimo planą.

Taigi, finansinių sunkumų turinčios įmonės akcininko teisė yra suprantama, kaip akcininko teisė inicijuoti restruktūrizavimo procesą, tačiau sprendimą dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo priima teismas.

3.1.3. Akcininko pareigos įmonės nemokumo atveju

Sunkiausia finansinių sunkumų stadija yra nemokumas. Kaip buvo minėta, nemokumas yra suprantamas kaip įmonės būklė, kai pradesti įsipareigojimai sudaro daugiau nei pusę į balansą įrašyto turto vertės.

Iki 2016 m. sausio 1 d. galiojusi Įmonių bankroto įstatymo redakcijos 8 straipsnio 1 dalis *expressis verbis* nustatė akcininko, kuriam priklausančios akcijos suteikia ne mažiau kaip 1/10 visų balsų, pareigą kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo įmonės nemokumo atveju. Šią akcininko pareigą, taip pat ne kartą savo praktikoje yra aptaręs ir Lietuvos Aukščiausiasis

⁹² Juozas Bivainis, Andrius Tamošiūnas, „Įmonių restruktūrizavimo tikslų analizė“, *Ekonomika* 61, (2003), 8 psl.

⁹³ 2015 m. spalio 2 d. Valstybės kontrolės Valstybinio audito ataskaita „Įmonių restruktūrizavimo proceso valdymas“, Nr. VA-P-20-12-14, <https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=3420>.

Teismas, nurodęs, kad teisės aktuose pareiga kreiptis dėl bankroto bylos iškelimo nustatyta tiek įmonės administracijos vadovui, tiek savininkui⁹⁴.

Tačiau nuo 2016 m. sausio 1 d. įsigaliojusioje Įmonių bankroto įstatymo redakcijoje buvo pakeista 8 straipsnio 1 dalis, kurios ankstesnė redakcija numatė akcininko pareigą inicijuoti bankroto bylos iškelimą. Šiuo metu galiojanti Įmonių bankroto įstatymo 8 straipsnio 1 dalis nustato, kad jeigu įmonė negali ir (arba) negalės atsiskaityti su kreditoriumi (kreditoriais) ir šis (šie) nesikreipė į teismą dėl bankroto bylos iškelimo, įmonės vadovas ar kiti asmenys pagal kompetenciją privalo pateikti pareiškimą teismui dėl bankroto bylos iškelimo. Taigi, šiuo metu pareiga kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo nustatyta vadovui ir kitiems asmenims pagal kompetenciją.

Įmonių bankroto įstatyme nebelikus *expressis verbis* nustatytos pareigos akcininkams kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo, kyla klausimas, ar akcininkai patenka į kitų asmenų pagal kompetenciją kategoriją.

Vadovo ar kitų asmenų pagal kompetenciją definicija pateikta Įmonių bankroto įstatymo 5 straipsnio 1 dalies 2 punkte. Vadovu ar kitais asmenimis pagal kompetenciją laikomi asmenys, turintys teisę kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo, kai tokią kompetenciją jiems suteikia atitinkamos teisinės formos juridinius asmenis reglamentuojantys įstatymai ar jų steigimo dokumentai.

Akcinių bendrovių įstatymo 37 straipsnio 10 dalis nustato, kad bendrovės vardu veikia vadovas. Akcinių bendrovių įstatymas jokių išlygų dėl kreipimosi į teismą dėl bankroto bylos iškelimo nedaro. Atitinkamai, galima konstatuoti, kad Akcinių bendrovių įstatymas kreipimosi į teismą dėl bankroto bylos iškelimo nepriskiria akcininkų kompetencijai.

Be to, sprendžiant dėl akcininkų pareigos kreiptis dėl bankroto bylos iškelimo, reikia atkreipti dėmesį ir į valdymo organų narių kompetenciją, susijusią su bankroto bylos iškelimu. Įmonių bankroto įstatymo 8 straipsnio 1 dalis nustato, kad vadovas privalo sušaukti visuotinį akcininkų susirinkimą, o akcininkų susirinkimui nesiėmus priemonių įmonės mokumui atkurti, kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo.

Tokiu būdu, sisteminė – lingvistinė anksčiau nurodytų teisės normų analizė leidžia teigti, kad imperatyvi pareiga kreiptis dėl bankroto bylos iškelimo yra nustatyta tik vadovui ir asmenims, kuriems tokią kompetenciją numato atitinkamos teisinės formos juridinius asmenis reglamentuojantys įstatymai ar juridinio asmens steigimo dokumentai. Kitaip tariant, pareiga kreiptis dėl bankroto yra nustatyta asmenims, turintiems teisę veikti atitinkamo juridinio asmens vardu, tačiau akcininkai į kitų asmenų pagal kompetenciją kategoriją nepatenka. Nors, kaip

⁹⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-130/2011,“ <http://www.infolex.lt/tp/197470>.

galima spręsti iš Įmonių bankroto įstatymo Nr. IX-216 8, 10, 11, 23, 33 ir 36 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamojo rašto, keičiant Įmonių bankroto įstatymą buvo siekiama ne susiaurinti, o praplėsti subjektų, turinčių pareigą inicijuoti bankroto bylos iškėlimą, ratą bei nustatyti šios pareigos realizavimo terminus. Tačiau realiai buvo eliminuota ne tik akcininko pareiga, bet ir teisė kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo.

Tenka pripažinti, kad vadovaujantis šiuo metu galiojančia Įmonių bankroto įstatymo redakcija, akcininkui *expressis verbis* nebeliko nustatytos pareigos ar teisės kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo.

Kita vertus, akcininkų teisė ir pareiga, susijusi su bankroto bylos iniciavimu, galėtų būti kildinama, remiantis plečiamuoju Akcinių bendrovių įstatymo 20 straipsnio, reglamentuojančio visuotinio akcininkų susirinkimo kompetenciją, aiškinimu. Nors Akcinių bendrovių įstatymo 20 straipsnis *expressis verbis* nenumato sprendimų dėl bankroto bylos iniciavimo priėmimo, tačiau sprendžiant dėl akcininko pareigos inicijuoti bankroto bylos iškėlimą egzistavimo, reikėtų atsižvelgiant į tai, kad Akcinių bendrovių įstatymo 20 straipsnio 2 dalis numato, kad visuotinis akcininkų susirinkimas gali spręsti ir kitus bendrovės įstatuose jo kompetencijai priskirtus klausimus, jeigu tokių klausimų sprendimas nepriskirtas kitų bendrovės organų kompetencijai ir jei pagal esmę tai nėra valdymo organų funkcijos. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad akcininkai neišeidami už jiems įstatymo priskirtos kompetencijos ribų sprendžia svarbiausius ir paprastai su ilgalaike įmonės veiklos perspektyva susijusius, nekasdienius veiklos klausimus, t. y. vykdo strateginį bendrovės valdymą⁹⁵. Tokiu būdu, galima daryti išvadą, kad sprendimų dėl bankroto priėmimas ir bankroto bylos iniciavimas atitinka strateginio valdymo pobūdį ir gali būti priskiriamas akcininkų kompetencijai.

Tačiau, kaip matome, nesant *expressis verbis* nustatytos akcininkų pareigos kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, praktikoje neabejotinai kils ginčų dėl tokios pareigos egzistavimo ir atsakomybės už jos pažeidimą taikymo. Be to, akcininkų pareigą kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo kildinant iš visuotinio akcininkų susirinkimo kompetencijos, kyla klausimas, ar tokia pareiga egzistuos visiems akcininkams, ar tik akcininkui, kurio turimų balsų užtektų sprendimui dėl įmonės bankroto priimti. Paminėtina, kad sprendimas dėl įmonės bankroto, analogiškai kaip ir sprendimas dėl įmonės likvidavimo, turėtų būti priimamas kvalifikuota balsų dauguma, sudarančia ne mažiau kaip $\frac{3}{4}$ visų akcijų suteikiamų balsų.

Paradoksaliausia tai, kad šiuo metu ir patys teismai neturi vieningos pozicijos dėl akcininkų kompetencijos inicijuoti bankroto bylą. Todėl vienais atvejais teismai akcininkų

⁹⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012,“ <http://www.infolex.lt/tp/338541>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-168/2009,“ <http://www.infolex.lt/tp/123380>.

pareiškimus dėl bankroto bylos iškėlimo priima⁹⁶, tačiau kitais atvejais akcininkų pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo priimti atsisakoma.

Tokiu būdu, reikia konstatuoti, kad šiuo metu galiojantis reglamentavimo būdas yra ydingas, kadangi pareigos dėl bankroto bylos iškėlimo egzistavimą galima pagrįsti tik taikant plečiamąjį teisės normų aiškinimą ir sistemiškai analizuojant teismų praktiką. Todėl siekiant teisinio apibrėžtumo, pareigos inicijuoti bankroto bylos iškėlimą egzistavimas turėtų būti tiesiogiai numatytas arba tiesiogiai nurodyta, kad tokios pareigos nėra. Tačiau atsižvelgiant į pirmiau aptartas akcininkų galimybes gauti aktualią informaciją apie įmonės finansinę būklę, kuri priklauso nuo valdymo organų narių, racionalu būtų numatyti akcininkams tik teisę, bet ne pareigą kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo.

3.2. Valdymo organų narių pareigos finansinių sunkumų atveju

Kaip ir akcininkų atveju, priklausomai nuo įmonės finansinės būklės, kinta ir valdymo organų narių teisės ir pareigos. Finansinių sunkumų atveju valdymo organų nariams atsiranda papildomų pareigų ir teisių, kurios yra skirtos kreditorių bei akcininkų interesų apsaugai. Tačiau finansinių sunkumų metu ne tik atsiranda naujos, papildomos pareigos, bet taip pat kinta ir fiduciarinių pareigų objektas.

Prie specialiųjų valdymo organų narių teisių ir pareigų, kurių atsiradimą sąlygoja finansiniai sunkumai, galima priskirti pareigas, atsirandančias sumažėjus nuosavam kapitalui, pareigą užtikrinti atsiskaitymų grynaisiais ir negrynaisiais pinigais eiliškumą ir pareigą inicijuoti bankroto bylos iškėlimą. Kadangi šiame darbe yra analizuojamos pareigos, kurios atsiranda iki bankroto bylos iškėlimo, pareiga perduoti turtą ir dokumentus, nėra šio darbo objektas ir aptariama nebus.

3.2.1. Fiduciarinių pareigų pokytis finansinių sunkumų stadijoje

Kaip buvo rašyta anksčiau, remiantis Civilinio kodekso 2.87 straipsniu, kuris praktikoje yra tapatinamas su fiduciarinėmis pareigomis, valdymo organų nariai fiduciarines pareigas turi juridinio asmens ir kitų juridinio asmens organų atžvilgiu. Tačiau kintant įmonės finansinei būklei, kinta ir asmenys, kurių atžvilgiu valdymo organų nariai turi fiduciarines pareigas.

Kuo įmonės finansinė būklė prastėja ir ji turi daugiau skolų, tuo didėja įmonės skolinto kapitalo teikėjų – kreditorių interesų reikšmė. Tai lemia, kad suprastėjus įmonės būklei atsiranda vadovų fiduciarinės pareigos priimant su bendrovės veikla susijusius sprendimus atsižvelgti ir į

⁹⁶ Specialus interneto tinklapis teismų pranešimams skelbti, http://pranesimai.teismai.lt/teismu_pranesimai/#297950 (tikrinta 2017-04-03).

kreditorių interesus. Įmonės finansinei padėčiai tapus ypač sunkiai ar net kritinei, t. y. įmonei pasiekus nemokumo ribą, kreditorių interesai pradeda vyrauti.⁹⁷

Kaip buvo minėta, fiduciarinės valdymo organų narių pareigos akcininkams ir įmonei bendrąją prasmę atsiranda todėl, kad akcininkai ir įmonė patiki valdymo organų nariams valdyti jų turtą ir disponuoti juo. Tad natūralu, kad valdymo organų nariai prisiimdami teisę disponuoti turtu, prisiima ir pareigą valdydami turtą būti lojalūs ir rūpestingi turto savininkų atžvilgiu.

Tuo tarpu, prastėjant įmonės finansinei būklei, kuo finansiniai sunkumai darosi didesni, tuo didesnę įmonės turto dalį sudaro skolos tiekėjams. Atitinkamai, keičiasi ir fiduciarinių pareigų vektorius. Kuo didesnę turto masę sudaro skolintas turtas, kitaip tariant, įsipareigojimais kreditoriams, tuo labiau valdymo organai turi vadovautis kreditorių interesais ir būti lojalūs bei rūpestingi kreditorių, kaip turtą suteikusių asmenų, atžvilgiu.

Aišku, tokią poziciją galima būtų kritikuoti teigiant, kad kreditoriai savanoriškai be jokios prievartos užmezga teisinius santykius su įmone ir patys sąmoningai prisiima riziką siekdami komercinės naudos, todėl jų taip vadinamų „investicijų“ apsauga yra išimtinai jų pačių reikalas. Tačiau nepaisant galimų svarstymų ar interpretavimų, dabartinė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika laikosi pozicijos, kad prastėjant įmonės finansinei būklei atsiranda valdymo organų narių fiduciarinės pareigos kreditoriams. Todėl valdymo organų nariai identifikavę, kad įmonė turi finansinių sunkumų, priimamus sprendimus turi vertinti ne tik įmonės, bet ir jos kreditorių interesų apsaugos kontekste. Ir kuo finansinė būklė darosi sunkesnė, tuo didesnis dėmesys privalo būti skiriamas būtent kreditoriams.

3.2.2. Pareiga užtikrinti atsiskaitymų grynaisiais ir negrynaisiais pinigais eiliškumą

Pagrindinė finansinių sunkumų savybė – tai įmonės negalėjimas vykdyti arba sunkumas vykdyti finansinius įsipareigojimus kreditoriams. Toks finansinių įsipareigojimų vykdymo sunkumas yra susijęs su piniginių lėšų trūkumu, dėl ko, kaip taisyklė, įmonė negali tinkamai vykdyti atsiskaitymų visiems kreditoriams. Todėl įstatymo leidėjas, siekdamas užkirsti kelią galimam ūkio subjektų piktnaudžiavimui, kai turintis finansinių sunkumų asmuo atsiskaito visų pirma su pasirinktais kreditoriais ir, neatsiskaitęs su darbuotojais, pagal mokėjimo dokumentus, nustatančius įmokas į biudžetą, ar kitais socialiai jautriais kreditoriais, kurių reikalavimai, pavyzdžiui, kildinami iš žalos sveikatai padarymo, inicijuoja bankrotą, nustatė vykdomų mokėjimų eiliškumą.

Šiuo metu mokėjimų eiliškumą reglamentuoja Civilinio kodekso 6.930¹ straipsnis, kuriame įtvirtintas mokėjimų eiliškumas beveik nesiskiria nuo mokėjimų eiliškumo, įtvirtinto

⁹⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012,“ <http://www.infollex.lt/tp/338541>.

Laikinajame mokėjimų eilės tvarkos įstatyme, galiojusiame nuo 1999 m. gruodžio 1 d. iki 2009 m. liepos 1 d.

Civilinio kodekso 6.930¹ straipsnis nustato, kad skolininkas – fizinis ar juridinis asmuo, kuris neturi pakankamai lėšų visiems pareikštiems reikalavimams patenkinti, privalo atsiskaitymus atlikti šia eile:

1. Pirmąją eile atsiskaityti pagal vykdomuosius dokumentus dėl žalos, padarytos dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo, atlyginimo ir išlaikymo išieškojimo.

2. Antrąją eile atsiskaityti pagal vykdomuosius dokumentus dėl išmokų, atsirandančių iš darbo ir autorinių sutarčių.

3. Trečiąją eile atsiskaityti pagal mokėjimo dokumentus, nustatančius įmokas į biudžetą (valstybės, savivaldybės, Valstybinio socialinio draudimo fondo ir Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžetus) ir valstybės pinigų fondus.

4. Ketvirtąją eile atsiskaityti pagal vykdomuosius dokumentus kitiems piniginiams reikalavimams patenkinti.

5. Penktąją eile atsiskaityti pagal kitus mokėjimo dokumentus kalendorinio eiliškumo tvarka.

Kaip buvo minėta, juridinio asmens kasdienę veiklą organizuoja ir vykdo valdymo organų nariai⁹⁸. Todėl, nors Civilinis kodeksas ir nenustato, kad mokėjimų eiliškumo užtikrinimas yra valdymo organų narių pareiga, šios pareigos priskyrimą valdymo organų nariams, o būtent vadovui, sąlygoja valdymo organų kompetencija.

Nustatytas mokėjimų eiliškumas yra imperatyvaus pobūdžio, todėl valdymo organų nariai privalo užtikrinti, kad vykdomi atsiskaitymai atitiktų mokėjimo eilėje nustatytus prioritetus.

Pažymėtina, kad pareiga užtikrinti atsiskaitymų grynaisiais ir negrynaisiais pinigais eiliškumą yra būdinga absoliučiai visoms finansinių sunkumų stadijoms, kadangi yra siejama išimtinai su negalėjimu patenkinti visų pareikštų reikalavimų. Nustatytas imperatyvus mokėjimų eilės reglamentavimas nenumato jokių išimčių ir eliminuoja bet kokią valdymo organų narių diskrecijos teisę. Todėl nepaisant pozityvių tokio reguliavimo tikslų, imperatyvus mokėjimų eiliškumo nustatymas turi ir neigiamų aspektų. Prie neigiamų aspektų reikėtų priskirti verslo sprendimų taisyklės taikymo ir valdymo organų narių fiduciarinių pareigų suvaržymą.

Įmonei patiriant finansinių sunkumų, valdymo organų nariai susiduria su rimtu iššūkiu organizuojant ir vykdamą kasdienę veiklą. Siekdami tęsti veiklą bei atkurti įmonės finansinį stabilumą, valdymo organų nariai yra priversti spęsti ne tik dėl naujų sandorių sudarymo ar kitų

⁹⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012,“ <http://www.infolex.lt/tp/338541>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-168/2009,“ <http://www.infolex.lt/tp/123380>.

veiklos efektyvinimo priemonių, bet ir prioritetizuoti atliekamus mokėjimus. Tačiau dažnu atveju mokėjimai, kurių atlikimas yra susijęs su galimybe toliau tęsti veiklą, neatitinka mokėjimų eiliškumo, nustatyto Civilinio kodekso 6.930¹ straipsnyje, o mokėjimų vykdymas pagal imperatyviai nustatytą mokėjimų eiliškumą, yra nesuderinamas su fiduciarinių pareigų – veikti išimtinai atstovaujamo asmens interesais, vykdymu.

Siekiant geriau suprasti Civilinio kodekso 6.930¹ straipsnyje nustatytų pareigų vykdymo problematiką, galima panagrinėti teorinį pavyzdį:

Rangovas vykdo statybos darbus. Dėl anksčiau įvykusio nelaimingo atsitikimo darbe, kurio metu žuvo darbuotojas, iš rangovo priteisiama 100.000 EUR žalos atlyginimas ir išduodamas vykdomasis dokumentas. Įmonės disponuojamos lėšos sudaro 30.000 EUR. Siekdamas tęsti darbus, rangovas privalo įsigyti statybinių medžiagų, tačiau, jei lėšos bus panaudotos statybinių medžiagų pirkimui, bus pažeistas imperatyvus reikalavimas dėl mokėjimų eilės. Tuo tarpu, jei rangovas pinigus išmokės kaip žalos atlyginimą, jis nebegalės tęsti statybos darbų, kas sąlygos rangos sutarties nutraukimą ir sankcijų iš užsakovo pusės taikymą.

Nurodytoje situacijoje valdymo organų nariai susiduria su dilema, ar laikytis imperatyvios mokėjimų tvarkos ir „pasmerkti“ įmonę, ar pažeisti imperatyvų reikalavimą siekiant įvykdyti rangos sutartį ir atstatyti finansinį stabilumą. Pažymėtina, kad valdymo organų nariai, nusprenddami pažeisti mokėjimų tvarką ir tęsti veiklą, negali būti tikri, kad rangos sutarties įvykdymas bus sėkmingas, užsakovas atsiskaitys ir bus atkurtas įmonės finansinis stabilumas. Tačiau jie neabejotinai yra tikri, kad pažeidus mokėjimų eiliškumą, bet nepavykus atkurti įmonės finansinio stabilumo, toks pažeidimas bus pripažįstamas neteisėtais veiksmais, kaip viena iš civilinės atsakomybės sąlygų. Kita vertus, sprendimas nutraukti veiklą, jei nebus galimybės atsiskaityti su visais kreditoriais, pažeis pačių kreditorių interesus.

Tokiu būdu, reikia pripažinti, kad nustatytas imperatyvus mokėjimo eiliškumo reglamentavimas, kai kurias atvejais gali neatitikti mokėjimų eiliškumo, kurį sąlygoja fiduciarinių pareigų turinys ar objektyvūs ir racionalūs verslo poreikiai, todėl valdymo organų nariai yra priversti priimti sprendimus, kuriais būtų pažeidžiamas vienos arba kitos pareigos vykdymas.

Aišku, oponuojant išdėstyta nuomonei, galima teigti, kad toks mokėjimų eiliškumo reglamentavimas užkerta kelią nesąžiningam elgesiui, kai finansinių sunkumų atveju valdymo organų nariai priima sprendimus atsiskaityti su subjektyviai atrinktais kreditoriais ir inicijuojamas bankrotas. Tačiau manytina, kad siekiant apsaugos nuo galimai nesąžiningo valdymo organų narių elgesio, bet taip pat paliekant valdymo organų nariams diskrecijos teisę, mokėjimų eiliškumas galėtų būti reglamentuotas nesąžiningo elgesio prezumpcijos principu.

Tokiu atveju atsiskaitymai, pažeidžiantys mokėjimų eiliškumą, galėtų būti revizuojami *actio Pauliana* instituto pagalba.

Tačiau svarbiausia, kad ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika aiškaus atsakymo, kaip turi būti elgiama tokioje situacijoje, nepateikia. Antai vienoje byloje, kurioje buvo sprendžiamas atsiskaitymo pažeidžiant Laikinajame mokėjimų eilės tvarkos įstatyme nustatytą eiliškumą teisėtumas, teismas sprendė, kad: „įstatyme nustatytos atsiskaitymų eiliškumo tvarkos pažeidimas gali sudaryti prielaidas ginčyti sandorius CK 6.66 straipsnio pagrindu vertinant jį kaip kreditoriaus teisių pažeidimą, tačiau tik nustačius visas būtinas *actio Pauliana* taikymo sąlygas“.⁹⁹ Tuo tarpu, kitoje byloje, Laikinajame mokėjimų eilės tvarkos įstatyme nustatyto eiliškumo pažeidimą traktavo kaip savarankišką pagrindą atsiskaitymui, kaip sandoriui, pripažinti negaliojančiu.¹⁰⁰

3.2.3. Valdymo organų narių pareigos sumažėjus nuosavam kapitalui

Nuosavo kapitalo sumažėjimas sąlygoja ne tik papildomų pareigų akcininkams atsiradimą, bet pirmiausia turi įtakos ir valdymo organų narių pareigoms.

Akcinių bendrovių įstatymo 38 straipsnio 3 dalis nustato, kad jeigu bendrovės nuosavas kapitalas tapo mažesnis kaip ½ įstatuose nurodyto įstatinio kapitalo dydžio, valdyba (jeigu valdyba nesudaroma – bendrovės vadovas) ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo dienos, kurią sužinojo ar turėjo sužinoti apie susidariusią padėtį, privalo sušaukti visuotinį akcininkų susirinkimą, kuris turi svarstyti klausimus dėl sprendimų, susijusių su nuosavo kapitalo atkūrimu ar įmonės likvidavimu, priėmimo. Tais atvejais, kai bendrovėje yra sudaryta valdyba, tačiau ji nevykdo pareigos sušaukti akcininkų susirinkimą ir informuoti apie susidariusią padėtį, remiantis Akcinių bendrovių įstatymo 23 straipsnio 3 dalies 3 punktu, pareiga sušaukti susirinkimą tenka vadovui.

Tuo tarpu, remiantis Akcinių bendrovių įstatymo 38 straipsnio 4 dalimi, jeigu visuotinis akcininkų susirinkimas nepriėmė sprendimų, susijusių su nuosavo kapitalo atkūrimu ar įmonės likvidavimu, arba priėmė, bet jo neįgyvendino per 6 mėnesius, bendrovės valdyba (jei valdyba nesudaroma – bendrovės vadovas) ne vėliau kaip per 2 mėnesius nuo įvykusio visuotinio akcininkų susirinkimo dienos privalo kreiptis į teismą dėl bendrovės įstatinio kapitalo sumažinimo.

Taigi, nuosavo kapitalo sumažėjimas sąlygoja šių valdymo organų narių pareigų atsiradimą:

⁹⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-485/2010,“ <http://www.infolex.lt/tp/181541>.

¹⁰⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19-969/2015,“ <http://www.infolex.lt/tp/994833>.

1. Sušaukti visuotinį akcininkų susirinkimą.
2. Kreiptis į teismą dėl įstatinio kapitalo sumažinimo, jei akcininkai neįvykdė savo pareigų, atsirandančių nuosavo kapitalo sumažėjimo atveju.

Tačiau kaip ir akcininkų pareigos atveju, reikia pastebėti, kad antrosios pareigos realizavimas yra ribojamas objektyvių sąlygų, tokių kaip įstatinio kapitalo ir nuosavo kapitalo dydis. Tad įstatinio kapitalo mažinimas yra įmanomas tik esant pakankamam įstatinio kapitalo dydžio rezervui ir teigiamam nuosavam kapitalui.

3.2.4. Valdymo organų narių pareigos įmonės nemokumo atveju

Įmonių bankroto įstatymo 8 straipsnio 1 dalis nustato, kad jeigu įmonė negali ir (arba) negalės atsiskaityti su kreditoriumi (kreditoriais) ir šis (šie) nesikreipė į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, įmonės vadovas ar kiti asmenys pagal kompetenciją privalo pateikti pareiškimą teismui dėl bankroto bylos iškėlimo nedelsdami, bet ne vėliau kaip per 5 dienas po to, kai įmonė tapo nemoki ir įmonės dalyviai per minimalius įstatymuose arba įmonės steigimo dokumentuose nustatytus terminus dalyvių susirinkimui sušaukti, bet ne vėliau kaip per 40 dienų, nesiėmė priemonių įmonės mokumui atkurti. Kompetentingas valdymo organas apie tai, kad įmonė negali ir (arba) negalės atsiskaityti su kreditoriumi (kreditoriais), nedelsdamas privalo informuoti įmonės dalyvius arba per minimalius įstatymuose arba įmonės steigimo dokumentuose nustatytus terminus ir nustatyta tvarka sušaukti dalyvių susirinkimą.

Taigi, šiuo metu galiojanti Įmonių bankroto įstatymo redakcija nustato iš esmės dvi pareigas valdymo organų nariams:

1. Sušaukti akcininkų susirinkimą.
2. Inicijuoti bankroto bylos iškėlimą.

Kaip ne kartą yra konstatavęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pareiga kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo įmonės vadovui nustatyta todėl, kad šis subjektas geriausiai žino įmonės finansinę būklę, o pavėluotas bankroto bylos iškėlimas galėtų pažeisti tiek jau esančių įmonės kreditorių (jei toliau didėtų įmonės skolos), tiek naujų potencialių kreditorių interesus (jei šie asmenys, nežinodami apie įmonės nemokumą, tiektų jai prekes ir (arba) teiktų paslaugas)¹⁰¹.

Svarbi naujovė yra tai, kad šiuo metu galiojanti Įmonių bankroto įstatymo redakcija nustato konkrečius terminus, per kuriuos turi būti kreipiamasi į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo. Tačiau pasirinktas termino reglamentavimo būdas yra ydingas ir gali sąlygoti praktinių problemų atsiradimą.

¹⁰¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-344/2014,“ <http://www.infolex.lt/tp/832276>.

Remiantis Įmonių bankroto įstatymo 8 straipsnio 1 dalimi, vadovas pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo turi pateikti per 5 dienas, kai įmonė tapo nemoki ir įmonės dalyviai per minimalius įstatymuose arba įmonės steigimo dokumentuose nustatytus terminus dalyvių susirinkimui sušaukti, bet ne vėliau kaip per 40 dienų, nesiėmė priemonių įmonės mokumui atkurti. Taigi, maksimalus terminas, per kurį turi būti pateiktas pareiškimas teismui, yra 45 dienos.

Tačiau remiantis Akcinių bendrovių įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 7 punktu, bendrovės įstatuose, be kita ko, gali būti nustatyta visuotinio akcininkų susirinkimo kompetencija, jo šaukimo tvarka. Tai reiškia, kad bendrovės įstatuose gali būti nustatyta ilgesnis nei 40 dienų terminas akcininkams apie šaukiamą susirinkimą informuoti. Tokiu atveju, vadovui kiltų dilema, ar pažeisti bankroto bylos iniciavimo terminus, ar įstatuose nustatytą visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimo tvarką. Todėl būtų racionalu atsisakyti konkretaus dienomis išreikšto termino, o terminą apibrėžti referuojant į įstatuose nustatytą visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimo terminą.

Be to, naujoji Įmonių bankroto įstatymo redakcija nustato vadovui ne tik pareigą inicijuoti bankroto bylos iškėlimą įmonės nemokumo atveju, bet taip pat apie įmonės negalėjimą atsiskaityti su kreditoriais informuoti akcininkus. Remiantis Įmonių bankroto įstatymo 8 straipsnio 1 dalies paskutiniame sakinyje įtvirtinta sąlyga, kompetentingas valdymo organas apie tai, kad įmonė negali ir (arba) negalės atsiskaityti su kreditoriumi (kreditoriais), nedelsdamas privalo informuoti įmonės dalyvius arba per minimalius įstatymuose arba įmonės steigimo dokumentuose nustatytus terminus ir nustatyta tvarka sušaukti dalyvių susirinkimą.

Taigi, įmonei susidūrus su finansiniais sunkumais, kurie kvalifikuotini kaip nemokumas, vadovui, kaip valdymo organų nariui, atsiranda pareiga apie susidariusią situaciją nedelsiant informuoti akcininkus sušaukiant visuotinį akcininkų susirinkimą, o akcininkams nesiėmus priemonių įmonės mokumui atkurti, kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo.

Apibendrinant šiame skyriuje aptartas akcininkų bei valdymo organų narių pareigas, kurių atsiradimą sąlygoja įmonės finansiniai sunkumai, pirmiausia būtina pažymėti, kad akcininkų ir valdymo organų narių teisės nėra statiškos ir kinta priklausomai nuo finansinių sunkumų. Be to, įstatymų leidėjas didžiąją dalį pareigų yra priskyres valdymo organų kompetencijai. Toks priskyrimas yra sąlygotas tos aplinkybės, kad valdymo organų nariai, būdami atsakingi už kasdienės ūkinės veikos bei buhalterinės apskaitos organizavimą, iš esmės privalo disponuoti aktualia informacija apie įmonės būklę ir objektyviai turi geresnes galimybes operatyviau reaguoti į finansinius sunkumus.

IV. AKCININKŲ IR VALDYMO ORGANŲ NARIŲ TEISĖTO ELGESIO KRITERIJAI IR ATSAKOMYBĖ

Ankstesnėse darbo dalyse buvo aptartos bendrosios akcininkų bei valdymo organų narių teisės ir pareigos, finansinių sunkumų samprata ir pareigos, kurių atsiradimą sąlygoja finansiniai sunkumai. Tačiau taip pat yra svarbu išanalizuoti ir įvertinti, kaip ir koku būdu akcininkai ir valdymo organų nariai turi pasirinkti elgesio modelius finansinių sunkumų atveju.

Teisėto elgesio kriterijų svarbą sąlygoja tai, kad tokių kriterijų taikymas praktikoje leidžia išvengti atsakomybės už priimamus sprendimus, kurių sukeliama padarinius sprendimų priėmimo metu ne visada įmanoma tiksliai numatyti.

Pasirinkimo teisėtumo svarba ypač aktuali ribinėse situacijose, kai akcininkams ir valdymo organų nariams kyla pareiga priimti sprendimą dėl įmonės tolimesnės veiklos ar bankroto. Todėl yra tikslinga išskirti ir aptarti kriterijus, kuriais vadovaudamiesi akcininkai ir valdymo organų nariai turi priimti sprendimus, siekdami, kad jų elgesys būtų laikomas teisėtu ir neužtrauktų atsakomybės.

Pažymėtina, kad šie kriterijai nėra unikalūs ir taikomi išimtinai finansinių sunkumų atveju. Anaiptol, tai yra kriterijai, kuriais turėtų būti vadovaujama ir įprastinės veiklos metu.

4.1. Teisėto elgesio kriterijai

Kriterijus (gr. *kriterion*) – matas, vertinimo pagrindas, pagal kurį kas nors vertinama, nustatoma, klasifikuojama.¹⁰² Tokiu būdu, teisėto elgesio kriterijus gali būti suprantamas, kaip sąlyga ar sąlygų visuma, kurias atitinkantis sprendimas bus laikomas teisėtu.

Akcininkų ir valdymo organų narių funkcijų bei atsakomybės pagrindų skirtumas lemia tai, kad akcininkų elgesio teisėtumas yra vertinamas išimtinai sąžiningumo kriterijaus aspektu, todėl net formaliai neteisėtas elgesys ne visada bus pagrindas civilinei atsakomybei kilti¹⁰³. Tuo tarpu, valdymo organų narių elgesio teisėtumo vertinimas vien sąžiningumo, kaip fiduciarinių pareigų elementu, apsiriboti negali, todėl vertinant valdymo organų narių elgesio teisėtumą, turi būti pasitelkiami ir kiti kriterijai.

4.1.1. Sąžiningumas, kaip teisėto elgesio kriterijus

Sąžiningumas – tai vertybinis žmogaus elgesio matas, nustatomas pagal du kriterijus – objektyvųjį ir subjektyvųjį¹⁰⁴.

¹⁰² Valerija Vaitkevičiūtė, *supra note*, 40.

¹⁰³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-36-701/2017,“ <http://www.infolex.lt/tp/1428995>.

¹⁰⁴ A. Bakanas ir kt., *supra note*, 20:77.

Sąžiningumo principas įtvirtintas Civilinio kodekso 1.5 straipsnio 1 dalyje, kuri nustato, kad civilinių teisinių santykių subjektai, įgyvendindami savo teises bei atlikdami pareigas, privalo veikti pagal teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas sąžiningumo principo sampratą, yra nurodęs, kad sąžiningumas – tai vertybinis teisinių santykių subjekto elgesio matas, nustatomas pagal objektyvųjį ir subjektyvųjį kriterijus. Objektyviuoju požiūriu sąžiningumas suprantamas kaip elgesys, atitinkantis protingumo ir teisingumo principų reikalavimus, t. y. rūpestingas, apdairus ir atidus elgesys. Subjektyviuoju požiūriu sąžiningumas nusako asmens vidinę būklę konkrečioje situacijoje, be kita ko, veikiamą subjektą individualizuojančių savybių¹⁰⁵.

Siekiant nustatyti, ar asmuo yra sąžiningas, būtina taikyti abu kriterijus, t. y. asmuo bus sąžiningas tik jeigu jis ne tik nežinojo, bet ir negalėjo ir neturėjo žinoti tam tikrų aplinkybių, t. y. privalu aiškintis, ar asmuo tinkamai įvykdė savo pareigą išsiaiškinti tam tikras aplinkybes¹⁰⁶. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas akcininko elgesį sąžiningumo aspektu yra nurodęs, kad juridinio asmens dalyvis laikytinas sąžiningu, jeigu jis nežinojo, negalėjo ir neturėjo žinoti, kad jo elgesys neigiamai veikia juridinio asmens gebėjimą vykdyti savo prievoles, be to, sprendžiant dėl juridinio asmens dalyvio atsakomybės, svarbu įvertinti jo vaidmenį ir realią galimybę daryti įtaką juridinio asmens veiklai¹⁰⁷. Sąžiningumas konkrečioje situacijoje yra fakto klausimas ir reikalavimai jo turiniui gali skirtis, priklausomai nuo to, kokie sandoriai yra sudaromi ir kokioje situacijoje asmenys veikia¹⁰⁸.

Sąžiningumo, kaip teisėto elgesio kriterijaus, taikymą galima suskirstyti į keturias stadijas. Pirmiausia, turi būti nustatoma, kaip tokioje situacijoje privalėtų elgtis protingas, teisingas ir apdairus vadovas. Antrojoje stadijoje nustatoma, ar vertinamojo subjekto elgesys, atsižvelgiant į tai, kokia informacija jis disponavo, atitiko protingo, teisingo ir apdairaus asmens elgesio standartą. Trečiuoju etapu reikėtų įvertinti pagal individualias subjekto savybes ir teisinį režimą taikomą subjektui, kokia informacija jis turėjo disponuoti.

Tokiu būdu, akcininkų ar valdymo organų elgesys sąžiningumo principo aspektu bus laikomas teisėtu, jei toks elgesys atitiks *bonus pater familias* elgesio etaloną, atsižvelgiant į tai, kokia informacija ir duomenimis jie gali ir turi disponuoti pagal savo teisių ir pareigų turinį.

¹⁰⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-44/2011,“ <http://www.infolex.lt/tp/190946>.

¹⁰⁶ A. Bakanas ir kt, *supra note*, 20:77.

¹⁰⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-220-916/2015,“ <http://www.infolex.lt/tp/1040507>.

¹⁰⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-485/2010,“ <http://www.infolex.lt/tp/181541>.

4.1.2. Verslo sprendimų taisyklė, kaip teisėto elgesio kriterijus

Vienas iš kriterijų, kuriais remiantis gali būti vertinamas valdymo organų narių elgesio teisėtumas, yra vadinamoji verslo sprendimų taisyklė (angl. *business judgement rule*). Tačiau prieš analizuojant verslo sprendimų taisyklę, kaip teisėto elgesio kriterijų, pirmiausia būtina atskleisti verslo sprendimo taisyklės turinį ir esmę.

Verslo sprendimų vertinimo taisyklė pirmiausia atsirado Jungtinėse Amerikos Valstijose pirmaisiais devynioliktojo amžiaus dešimtmečiais¹⁰⁹. Didžiausią indėlį verslo sprendimų taisyklės sampratos formavimui padarė Delavero (*Delaware*) valstijos teismai. Vėliau verslo sprendimų taisyklė tapo Jungtinių Amerikos Valstijų korporacijų teisės dalimi. Amerikos teisės instituto principuose įtvirtinta verslo sprendimų taisyklė teigia, kad vadovas, kuris priima verslo sprendimus, sąžiningai įvykdo rūpestingumo pareigą jei:

- 1) jis nėra suinteresuotas priimamo sprendimo esme (turiniu);
- 2) yra informuotas apie priimamo sprendimo esmę (turinį);
- 3) racionaliai mano, kad toks sprendimas geriausiai atitinka bendrovės interesus¹¹⁰.

Ilgainiui verslo sprendimų taisyklė buvo pradėta taikyti ir kitose pasaulio valstybėse. Šiuo metu verslo sprendimų taisyklė ar modifikuoti jos variantai yra kodifikuota arba pripažįstama teismų praktikoje didžiojoje dalyje Europos Sąjungos valstybių¹¹¹.

Teisės doktrinoje galima rasti įvairių nuomonių dėl verslo sprendimų taisyklės sampratos. Vieni autoriai verslo sprendimų taisyklę laiko standartu, kuriuo remiantis teismai turėtų vertinti valdymo organų sprendimus. Kitos nuomonės šalininkai laikosi pozicijos, kad verslo sprendimų taisyklė yra suprantama kaip draudimas teisėjams vertinti vadovo priimto verslo sprendimo turinį, kadangi jie nėra verslininkai bei neturi realių galimybių įvertinti verslo sprendimo turinio pagrįstumo ir protingumo. Tuo tarpu, kiti autoriai laikosi pozicijos, kad teismai turi teisę vertinti verslo sprendimus, tačiau tik tais atvejais, kai nustatomos aplinkybės, įrodančios, jog bendrovės vadovas pažeidė jam nustatytas pareigas, ypač kai įrodoma, jog verslo sprendimas buvo priimtas nesąžiningai, pažeidžiant interesų konflikto vengimo pareigą arba esant nepakankamai informuotam apie priimamo verslo sprendimo aplinkybes bei galimas pasekmes¹¹².

Taigi, verslo sprendimų taisyklę galima traktuoti kaip teismų sukurtą doktriną, kurios tikslas apsaugoti valdymo organų narius nuo atsakomybės už sprendimus, kuriuos pastarieji

¹⁰⁹ Rimgaudas Greičius, *supra note*, 34: 142.

¹¹⁰ Paulius Čerka, *supra note*, 53:69.

¹¹¹ Study on Directors' Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt, 108, ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf.

¹¹² Adina Ponta and Radu N. Catană, The business judgement rule and its reception in european countries, 136, macrotheme.com/yahoo_site_admin/.../12MR47Po.34735941.pdf.

priima įmonių vardu¹¹³. Verslo sprendimų taisyklės tikslas nustatyti balansą tarp atsakomybės ir vadovo teisės priimti verslo sprendimus¹¹⁴.

Europoje verslo sprendimų taisyklė pirmiausia buvo kodifikuota Vokietijoje 2005 metais. Vėliau ši taisyklė taip pat buvo inkorporuota į Portugalijos, Rumunijos, Kroatijos, Graikijos ir Čekijos teisės aktus¹¹⁵. Tuo tarpu, kitose Europos Sąjungos šalyse, nors ir nėra inkorporuota į teisės aktus, verslo sprendimų taisyklė ar jos modifikacijos yra pripažįstama ir taikoma teismų praktikoje. Tokiu būdu, šiuo metu verslo sprendimų taisyklė ar jos modifikacijos yra pripažįstama didžiojoje dalyje Europos Sąjungos valstybių.¹¹⁶

Lietuvoje pirmieji verslo sprendimų taisyklę savo darbuose pradėjo nagrinėti R. Greičius¹¹⁷, analizuodamas bendrovės vadovui nustatytos protingumo pareigos turinį, P. Čerka¹¹⁸, bei Gintarė Jakuntavičiūtė (Gumuliauskienė)¹¹⁹.

Teismų praktikoje verslo sprendimų taisyklė pradėta taikyti 2013 metų pabaigoje. Pirmą kartą verslo sprendimų taisykle Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasirėmė 2013 m. gruodžio 3 d. nutartyje, kurioje nurodė, kad siekiant išvengti įmonių plėtros lėtėjimo, smukimo, bendrovės valdybos nariams (vadovui) suteikiama išplėsta verslo sprendimų apimtis (*a widened scope of business judgement*), tai reiškia, kad teismai revizuoja valdybos narių (vadovo) sprendimus tik tais atvejais, jei esama akivaizdžių stropumo (rūpestingumo) ar lojalumo trūkumų. Verslo sprendimo taisyklė sukuria stiprią prezumpciją bendrovės vadovo naudai, nes jeigu nesama apgaulės, nesąžiningumo ar savanaudiškumo požymių ir bendrovės valdybos nario sprendimas priimtas, vadovaujantis racionalių komerciniu tikslu, teismas negali iš naujo vertinti (pervertinti) šio sprendimo¹²⁰.

2014 m. sausio 9 d. nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas plačiau aptarė verslo sprendimų taisyklę nuroydamas, kad siekiant apsaugoti įmonės valdymo organų narius nuo žalos atlyginimo ieškinių, taikoma verslo sprendimų taisyklė (angl. *business judgment rule*), pagal kurią preziumuojamas šių asmenų veikimas *bona fide* geriausiai bendrovės, kuriai jie vadovauja, interesais. Ši prezumpcija skirta apsaugoti bendrovės vadovus nuo asmeninės

¹¹³ William & Mary Business Law Review. The Business Judgment Rule as an Immunity Doctrine. <http://scholarship.law.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1058&context=wmlr>.

¹¹⁴ Virginijus Bitė ir Gintarė Jakuntavičiūtė, „The Business Judgment Rule in Lithuania“, *European Business Organization Law Review* 4, 17 (2016):557.

¹¹⁵ Adina Ponta and Radu N. Catană, The business judgement rule and its reception in european countries, 136, macrotheme.com/yahoo_site_admin/.../12MR47Po.34735941.pdf.

¹¹⁶ Study on Directors' Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt, 116, ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf.

¹¹⁷ Rimgaudas Greičius, *supra note*, 34.

¹¹⁸ Gintarė Jakuntavičiūtė, „Neteisėtumas kaip vadovo civilinės atsakomybės už rizikingais verslo sprendimais bendrovei padarytą žalą sąlyga“ Socialinių mokslų studijos SociETAL Studies 4, 4 (2012), 1551.

¹¹⁹ Gintarė Jakuntavičiūtė, *supra note*, 29.

¹²⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-648/2013,“ <http://www.infollex.lt/tp/775496>.

atsakomybės už sąžiningai priimtus verslo sprendimus, atitinkančius rūpestingumo pareigos standartus. Dėl to žalos atlyginimo siekiančiam asmeniui nepakanka įrodyti padarytos žalos faktą, tačiau būtina įrodyti ir įmonės valdymo organų narių fiduciarinių pareigų (lojalumo, sąžiningumo, protingumo ir kt.) pažeidimą, akivaizdų protingos ūkinės – komercinės rizikos peržengimą, aiškų aplaidumą arba jiems suteiktų įgaliojimų viršijimą¹²¹.

Tačiau verslo sprendimų taisyklės taikymo Lietuvos teismų praktikoje proveržis sietinas su Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartimi¹²², kurios turinys dėl bylos rezonansinio pobūdžio buvo plačiai nušviestas Lietuvos žiniasklaidoje¹²³. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje atkreipė dėmesį ir akcentavo esminę verslo taisyklę – riziką, nurodydamas, kad dalyvavimas versle visada yra susijęs su rizika, jog priimami sprendimai gali būti ne tik naudingi, bet ir nuostolingi. Ūkinėje veikloje egzistuoja verslo ciklai, svyravimai, todėl versle negalima garantuoti nei nuolatinio ir stabilaus pelno, nei vien tik naudingų sandorių sudarymo, todėl jei įmonės valdymo organų nariai būtų asmeniškai atsakingi už kiekvieną nuostolius sukėlusį sprendimą, tai žlugdytų jų iniciatyvumą, versliškumą, ribotų veikimo laisvę greitų bei ryžtingų sprendimų reikalaujančiose situacijose, t. y. prieštarautų vadovavimo bendrovės tikslams plėtoti verslą.

Taigi, Lietuvos teisėje verslo sprendimų taisyklė yra suprantama, kaip prezumpcija, skirta apsaugoti valdymo organų narius nuo žalos atlyginimo ieškinių, pagal kurią preziumuojama, kad valdymo organų nariai veikia geriausiai bendrovės, kuriai jie vadovauja, interesais. Tuo tarpu, veikimas geriausiai interesais suprantamas, kaip veikimas:

1. Nepažeidžiant fiduciarinių pareigų.
2. Neviršijant protingos ūkinės komercinės rizikos.
3. Neaplaidžiai, t. y. turint pakankamai informacijos, kuri reikalinga sprendimui priimti.
4. Neviršijant suteiktų įgaliojimų.

Papildomai paminėtina, kad remiantis teismų praktikos išaiškinimais, rizikos viršijimas ar aplaidumas, kaip aplinkybės, paneigiančios veikimo geriausiai bendrovės interesais prezumpciją, turi būti akivaizdus ir aiškus. Tačiau taip pat būtina atkreipti dėmesį, kad verslo sprendimų taisyklės sukuriamas imunitetas nėra taikomas tais atvejais, kai sprendimai priimami

¹²¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014,“ <http://www.infolex.lt/tp/796539>.

¹²² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-244/2014,“ <http://www.infolex.lt/tp/823272>.

¹²³ „Laivys „Star 1 Airlines“ 10 mln. Lt neskolingas,“ *Verslo žinios*, gegužės 6, 2014, <http://vz.lt/archive/article/2014/5/6/buves-star-1-airlines-vadovas-isteisintas#ixzz4fSb5jtUX> (nuoroda tikrinta 2017-04-27); „Teismas: buvęs „Star1“ vadovas M. Laivys neprivalo atlyginti 2,5 mln. Litų,“ *Diena.lt*, gegužės 6, 2014, <http://www.diena.lt/naujienos/verslas/imoniu-pulsas/teismas-buves-star1-vadovas-m-laivys-neprivalo-atlyginti-25-mln-litu-628393> (nuoroda tikrinta 2017-04-27).

pažeidžiant įstatymus ar bendrovės įstatus¹²⁴. Šis aspektas ypač aktualus Civilio kodekso 6.930¹ straipsnio taikymo kontekste.

Aptarus verslo sprendimų taisyklės sampratą ir atskleidus jos turinį, galima verslo sprendimų taisyklę transformuoti į kriterijų, kuriuo remiantis būtų galima vertinti valdymo organų narių veiklos, įskaitant priimamus sprendimus, teisėtumą.

Bet kuris verslo sprendimas, teisingas ar klaidingas, yra susijęs su rizika. Skirtumas tas, kad sėkmės atveju, niekas nesiima nevertinti, ar sprendimas buvo priimtas pažeidžiant prezumpcijas, kurias nustato verslo sprendimų taisyklė, ar ne. Tačiau nesėkmės atveju yra tikimybė, kad toks sprendimas bus revizuojamas. Šiuo atveju problemos esmę sudaro tai, kad sprendimai priimami *ex ante*, o sprendimų vertinimas atliekamas *ex post*. Todėl siekiant išvengti galimų neigiamų pasekmių, yra tikslinga atlikti priimamų sprendimų teisėtumo vertinimą jų priėmimo metu. Toks vertinimas gali būti atliekamas vadovaujantis verslo sprendimų taisyklės taikymo praktikos suformuotomis sąlygomis, kuriomis priimami sprendimas yra laikomi teisėtais.

Taigi verslo sprendimų taisyklė, kaip teisėto elgesio kriterijus, būtų suvokiama kaip standartas, kurio laikantis priimti sprendimai yra laikomi teisėtais nepriklausomai nuo kilusių pasekmių. Atitinkamai, valdymo organų narių elgesys turėtų atitikti šias sąlygas:

1. Veikiama geriausiais bendrovės, kuriai jie vadovauja, interesais. Ši sąlyga suprantama, kaip valdymo organų narių pagrįstas įsitikinimas, kad priimami sprendimai yra naudingi įmonei.
2. Veikiama nepažeidžiant lojalumo pareigos, t. y. nesant interesų konflikto.
3. Veikiama akivaizdžiai neperžengiant protingos ūkinės komercinės rizikos.
4. Veikiama neapleidžiai, t. y. disponuojant pakankama informacija, kuri reikalinga sprendimui priimti.
5. Veikiama suteiktų įgaliojimų ribose.
6. Veikiama nepažeidžiant įstatymų ar bendrovės įstatų.

Kaip matome, pirmos keturios sąlygos yra vertinamojo pobūdžio, todėl tuo atveju, kai įmonė susiduria su finansiniais sunkumais, priimant sprendimus ypatingas dėmesys turi būti skiriamas objektyviam įmonės finansinės būklės ir tolimesnės veiklos perspektyvų įvertinimui. Pažymėtina, kad sunkėjant finansinei įmonės padėčiai, priimant sprendimus turi būti užtikrinami ir kreditorių interesai, todėl priimami sprendimai turi atitikti ne tik įmonės bet ir kreditorių interesus. Tuo tarpu, įmonei pasiekus priešbankrotinę būseną, priimant sprendimus turi būti maksimaliai orientuojamasi nebe į įmonės, o būtent kreditorių interesus. Tai ypač aktualu esant

¹²⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-244/2014,“ <http://www.infolex.lt/tp/823272>.

ribinei finansinių sunkumų stadijai, kai finansiniai sunkumai formaliai atitinka nemokumo požymius, tačiau gali būti vertinami, kaip finansiniai sunkumai pagal Įmonių restruktūrizavimo įstatymą.

Ribinio mokumo atveju, sprendimas tęsti veiklą pagrįstas išimtinai subjektyviu vertinimu, nesant objektyvių aplinkybių, leidžiančių pagrįstai manyti esant galimybę atkurti finansinį stabilumą, turėtų būti laikomas neatitinkančiu verslo sprendimų taisyklės sąlygų, įpareigojančių veikti geriausiaisiais įmonės interesais ir neperžengti protingos ūkinės komercinės rizikos.

4.1.3. Kreditorių interesų apsauga, kaip teisėto elgesio kriterijus

Elgesio teisėtumas taip pat gali būti vertinamas ir kreditorių interesų apsaugos aspektu. Esant normaliai įmonės būklei, kreditorių interesų apsaugos kriterijus yra laikytinas akcesoriniu kriterijumi, kuris pats savaime neturėtų lemti veiksmų neteisėtumo, išskyrus atvejus, kai kreditorių interesų pažeidimas pasireiškia imperatyvių teisės aktų reikalavimų pažeidimu. Todėl šio kriterijaus išskyrimas yra sąlyginis, kadangi kreditorių interesų apsauga ne visada atitiks valdymo organų narių ir jų atstovaujamos bendrovės fiduciarinių santykių pobūdį. Tuo tarpu, esant konfliktui tarp įmonės ir kreditorių interesų, prioritetas turi būti teikiamas įmonės interesams ir elgesio vertinimui verslo sprendimų taisyklės pagrindu. Tačiau pastarasis prioritizavimas taikomas tik įmonei esant mokiai¹²⁵.

Tuo tarpu, įmonei susiduriant su finansiniais sunkumais, kreditorių interesų apsaugos kriterijus iš akcesorinio tampa privalomu ir priimami sprendimai privalomai turi būti vertinami kreditorių interesų apsaugos aspektu. Tokį sprendimų vertinimo pokytį sąlygoja ankstesnėse darbo dalyse aptartas fiduciarinių pareigų objekto tranzitas.

Kreditorių interesų apsaugos, kaip teisėto elgesio kriterijaus, esmę sudaro *Paritas creditorum* principas, numatantis, kad kreditorius, kurių reikalavimai nėra užtikrinti papildomomis priemonėmis, skolininkas turi traktuoti vienodai¹²⁶. Todėl elgesio teisėtumo kreditorių interesų apsaugos aspektu vertinimas gali būti atliekamas pasitelkiant *actio Pauliana* institutą, kurio tiesioginė paskirtis yra kreditorių teisių ir teisėtų interesų apsauga.

Remiantis Civilinio kodekso 6.66 straipsniu, kreditorius turi teisę ginčyti skolininko sudarytus sandorius, kurių pastarasis sudaryti neprivalėjo, jeigu šie sandoriai pažeidžia kreditoriaus teises, o skolininkas apie tai žinojo ar turėjo žinoti (*actio Pauliana*). Sandoris

¹²⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012,“ <http://www.infolex.lt/tp/338541>.

¹²⁶ Ilma Daubarienė, „Pirmenybės vienam kreditoriui suteikimas kaip *actio Pauliana* sąlyga: trečiojo asmens nesąžiningumo aiškinimo nacionalinių teismų praktikoje problematika,“ *Jurisprudencija* 22, 2 (2015), 343.

pažeidžia kreditoriaus teises, jeigu dėl jo skolininkas tampa nemokus arba būdamas nemokus suteikia pirmenybę kitam kreditoriui, arba kitaip pažeidžiamos kreditoriaus teisės¹²⁷.

Taigi, pagrindas taikyti *actio Pauliana* institutą yra kreditoriaus teisių pažeidimas. Vadinasi, veiksmai, sudarantys pagrindą taikyti *actio Pauliana* institutą, yra laikytini neteisėtais kreditorių interesų apsaugos aspektu. Siekiant atskleisti kreditorių interesų apsaugą, kaip teisėto elgesio kriterijų, tikslinga aptarti kreditoriaus teisių pažeidimo sampratą *actio Pauliana* instituto taikymo kontekste. Civilinio kodekso 6.66 straipsnis nustato, kad sandoris pažeidžia kreditoriaus teises, jeigu dėl jo skolininkas tampa nemokus arba būdamas nemokus suteikia pirmenybę kitam kreditoriui, arba kitaip pažeidžiamos kreditoriaus teisės.

Tokiu būdu, kreditoriaus teisių pažeidimas suprantamas, kaip valdymo organų narių veiksmai:

1. Dėl kurių įmonė tampa nemoki.
2. Kai įmonei esant nemokiai suteikiama pirmenybė atskiriems kreditoriams.
3. Kuriais kitaip pažeidžiamos kreditorių teisės.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas sąlygą – kitaip pažeidžiamas kreditorių teises, yra nurodęs, kad ši formuluotė reiškia, jog teismas, atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes, gali konstatuoti kreditoriaus teisių pažeidimo atvejus, kurie neišvardyti teisės normoje. Svarbu yra tai, kad tokių pažeidimų kvalifikavimas sietinas su prievolių kreditoriui nevykdymu ir skolininko galimybių tokias prievoles įvykdyti ateityje pasikeitimu¹²⁸. Kitaip pažeidžiamų kreditoriaus teisių sąlyga konstatuojama nustačius, kad reali galimybė skolininkui atsiskaityti su kreditoriumi ir įvykdyti prievolę sumažėjo ar jos nebeliko¹²⁹. Atitinkamai, vadovaujantis kasacinio teismo išaiškinimais, apibendrintai galima teigti, kad kreditorių teisių pažeidimu laikomi veiksmai:

1. Dėl kurių įmonė tampa nemoki.
2. Turintys esminę neigiamą įtaką įmonės mokumui.
3. Kai nesant objektyvios būtinybės yra suteikiamas prioritetas atskiriems kreditoriams, tokiu būdu apribojant kitų kreditorių teises.

Atitinkamai, atliekant elgesio teisėtumo vertinimą kreditorių interesų apsaugos aspektu, yra būtina įvertinti, ar elgesys nėra laikomas pažeidžiančiu kreditorių teises

Elgesio teisėtumas kreditorių interesų apsaugos aspektu taip pat gali būti vertinamas ir Civilinio kodekso 6.930¹ straipsnio kontekste, kuriame nustatytas imperatyvus mokėjimų eiliškumas. Imperatyvus mokėjimų eiliškumo reglamentavimas, kuris eliminuoja bet kokią

¹²⁷ „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.66 str.“ *Valstybės žinios* 74, 2262 (2000).

¹²⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-167/2012,“ <http://www.infolex.lt/tp/374452>.

¹²⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-314-706/2016 (<http://www.infolex.lt/tp/1288769>).

diskrecijos teisę, taip pat supaprastina ir elgesio teisėtumo vertinimą. Elgesys bus laikomas teisėtu, jeigu atitiks Civilinio kodekso 6.930¹ straipsnio reikalavimus. Tačiau pasirinktas imperatyvus reguliavimo modelis praktikoje sukelia daug problemų, todėl kyla abejonių dėl nustatyto reguliavimo pagrįstumo.

Kaip buvo minėta, mokėjimų eiliškumo užtikrinimo pareiga yra būdinga visoms finansinių sunkumų stadijoms. Tokiu būdu, net ir esant nedidelės apimties finansiniams sunkumams, valdymo organai privalo vadovautis Civilinio kodekso 6.930¹ straipsnyje nustatytu mokėjimų eiliškumu. Tačiau nustatytas mokėjimų eiliškumas dažnu atveju gali neatitikti objektyvių verslo poreikių ir tik dar labiau pabloginti įmonės finansinę padėtį. Pažymėtina, kad imperatyvus mokėjimų eiliškumo reguliavimas eliminuoja galimybę priimant sprendimus vadovautis verslo sprendimų taisykle. Todėl valdymo organų nariai yra priversti rinktis, ar priimti formaliai teisėtus sprendimus, kas, labiau tikėtina, sąlygos finansinių sunkumų „gilėjimą“, ar priimti formaliai neteisėtus sprendimus siekiant atkurti įmonės finansinį stabilumą.

Manytina, kad toks imperatyvus mokėjimų eiliškumo reguliavimas, kuris privalomas bet kurioje finansinių sunkumų stadijoje, yra visiškai neracionalus ir neatitinka objektyvių verslo poreikių. Todėl, kad siekiant apsaugos nuo galimai nesąžiningo valdymo organų narių elgesio, bet taip pat paliekant valdymo organų nariams diskrecijos teisę, mokėjimų eiliškumas galėtų būti reglamentuotas nesąžiningo elgesio prezumpcijos principu.

4.2. Atsakomybė

Pareiga suprantama, kaip privaloma elgesio taisyklė. Privalomumas yra užtikrinamas nustatant atsakomybės mechanizmą už pareigų nevykdymą. Tradiciškai teisėje atsakomybė pirmiausia yra skirstoma pagal teisės šakas, išskiriant baudžiamąją, civilinę ir administracinę atsakomybę.

Šio darbo tikslas atskleisti akcininkų ir valdymo organų narių teisėto elgesio aspektus įmonei turint finansinių sunkumų, todėl toliau bus aptarta akcininkų ir valdymo organų narių civilinė, administracinė bei baudžiamoji atsakomybė, kiek tai yra susiję su pareigų, aptartų darbo antroje dalyje pažeidimu.

4.2.1. Pareigų, susijusių su nuosavo kapitalo atkūrimu, nevykdymas

Akcinių bendrovių įstatyme yra numatyta, kad jeigu bendrovės nuosavas kapitalas tapo mažesnis kaip $\frac{1}{2}$ įstatuose nurodyto įstatinio kapitalo dydžio, valdyba (jeigu valdyba nesudaroma – bendrovės vadovas) ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo dienos, kurią sužinojo ar turėjo sužinoti apie susidariusią padėtį, privalo sušaukti visuotinį akcininkų susirinkimą, kuris turi svarstyti

klausimus dėl sprendimų, susijusių su nuosavo kapitalo atkūrimu ar įmonės likvidavimu, priėmimo.

Kaip buvo minėta, nuosavo kapitalo atkūrimas yra akcininkų pareiga, kurios įgyvendinimas galimas alternatyviais būdais, kurių pasirinkimas yra akcininkų diskrecijos teisė. Atitinkamai, šios pareigos pažeidimas turėtų būti laikoma neteisėtais veiksmais, kurie yra viena iš būtinų civilinės atsakomybės sąlygų.

Tačiau vertinant akcininkų, kaip specifinių subjektų, civilinę atsakomybę, reikia atkreipti dėmesį, kad Civilinio kodekso 2.50 straipsnis įtvirtina akcininko imuniteto taisyklę, kuria remiantis privaloma akcininko atsakomybės sąlyga yra akcininko nesąžiningumas. Tai ne kartą yra akcentavę teismai, nurodydami, kad akcininko atsakomybė yra galima tik egzistuojant šių sąlygų visumai: (i) nesąžiningi, civilinės atsakomybės požiūriu – neteisėti ir kalti – juridinio asmens dalyvio veiksmai, (ii) juridinio asmens negalėjimas įvykdyti prievolės, (iii) priežastinis ryšys tarp nesąžiningų veiksmų ir juridinio asmens negalėjimo vykdyti prievolės¹³⁰.

Tokiu būdu, galima daryti išvadą, kad nesant akcininko nesąžiningumo, vien tik pareigų, sąlygotų nuosavo kapitalo sumažėjimu, nevykdymas nėra pakankamas pagrindas akcininko civilinei atsakomybei kilti. Tokios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Teismas byloje, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl akcininko pareigų, susijusių su nuosavo kapitalo sumažėjimu, nevykdymo išaiškino, kad Akcinių bendrovių įstatymo 38 straipsnio 3 dalyje, 59 straipsnio 9 dalies 2 punkte, 10 dalyje nustatytų pareigų pažeidimas nėra savarankiškas įmonės akcininkų atsakomybės pagrindas¹³¹.

Atsakomybė už pareigų, susijusių su nuosavo kapitalo atkūrimu, nevykdymą numatyta ir Administracinių nusižengimų kodekso 204 straipsnyje. Remiantis minėta norma, atsakomybė kyla, jeigu nesiimama priemonių laiku spręsti akcinių bendrovių ir uždarytų akcinių bendrovių įstatinio kapitalo sumažinimo klausimą, kad būtų panaikintas dėl nuostolių susidaręs akcinės bendrovės ar uždarosios akcinės bendrovės nuosavo kapitalo ir įstatinio kapitalo skirtumas. Atsakomybė yra numatyta valdymo organų nariams, kurie turi pareigą inicijuoti visuotinį akcininkų susirinkimą ir kreiptis į teismą dėl įstatinio kapitalo sumažinimo. Nors pati norma nedetalizuoja, už kurios pareigos pažeidimą numatyta atsakomybė, tačiau labiau tikėtina, kad atsakomybė kyla pažeidus pareigą kreiptis į teismą dėl įstatinio kapitalo sumažinimo.

¹³⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje [3K-3-624/2013](http://www.infolex.lt/tp/775502),“ <http://www.infolex.lt/tp/775502>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje [3K-3-486/2009](http://www.infolex.lt/tp/140483),“ <http://www.infolex.lt/tp/140483>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. [3K-3-147/2009](http://www.infolex.lt/tp/119161),“ <http://www.infolex.lt/tp/119161>.

¹³¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. [3K-3-36-701/2017](http://www.infolex.lt/tp/1428995),“ <http://www.infolex.lt/tp/1428995>.

4.2.2. Pareigų, atsirandančių nemokumo atveju, nevykdymas

Nemokumas, kaip finansinių sunkumų stadija, yra sąlyga, įpareigojanti inicijuoti bankroto bylos iškelimą. Kadangi pagal šiuo metu galiojanti Įmonių bankroto įstatymą kyla abejonių dėl tokios pareigos akcininkams egzistavimo, bus aptariama valdymo organų narių atsakomybė už pareigos inicijuoti bankroto bylos iškelimą pažeidimą.

Įmonių bankroto įstatymo 8 straipsnio 1 dalis imperatyviai nustato vadovo pareigą sužinėjus apie įmonės nemokumą kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo. Tuo tarpu, Įmonių bankroto įstatymo 8 straipsnio 4 dalis nustato, kad įmonės vadovas ar kiti asmenys pagal kompetenciją privalo atlyginti žalą, kurią įmonė ir (ar) kreditoriai patyrė dėl to, kad įmonės vadovas ar kiti asmenys pagal kompetenciją, esant šio straipsnio 1 dalyje nurodytoms aplinkybėms, nepateikė teismui pareiškimo dėl bankroto bylos iškelimo ar pavėlavo jį pateikti. Įmonės vadovas ar kiti asmenys pagal kompetenciją kreditoriams atsako solidariai. Taigi, vadovo civilinė atsakomybė už pareigos inicijuoti bankroto bylą yra *expressis verbis* numatyta Įmonių bankroto įstatyme¹³².

Remiantis kasacinio teismo išaiškinimais, atsakomybės už pavėluotą kreipimąsi dėl bankroto bylos iškelimo atveju įmonei, taip pat kreditoriams padaryta žala, bendru atveju, laikytinas bendras išaugęs įmonės skolų dydis, kurio įmonė jos bankroto procese negali padengti kreditoriams¹³³. Tuo tikslu turi būti nustatytas momentas, kada atsirado pareiga inicijuoti bankroto bylos iškelimą, turto ir kreditorinių įsipareigojimų santykis nemokumo atsiradimo momentu, o taip pat įsipareigojimų kreditoriams dinamika nuo nemokumo atsiradimo momento. Aišku, tikslus žalos dydis yra fakto klausimas, todėl sprendžiamas kiekvienoje byloje individualiai. Vien įsipareigojimų kreditoriams padidėjimas nebus pripažįstama žala, jei tarp tokio įsipareigojimų padidėjimo ir delsimo kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškelimo nebus priežastinio ryšio. Kaip pavyzdį galima paminėti iki šiol neįsiteisėjusią ir todėl viešai neskelbiamą Vilniaus apygardos teismo bylą, kurioje žalos dydis buvo įrodinėjamas mokestinėmis prievolėmis, papildomai atsiradusiomis po atlikto mokestinio patikrinimo, kuris buvo baigtas jau po pareigos inicijuoti bankroto bylą atsiradimo. Teismas šioje byloje ieškinį atmetė. Teismas sprendė, kad nors mokėtinos mokesčių sumos buvo patvirtintos po to, kai egzistavo pareiga kreiptis dėl bankroto bylos iškelimo, tačiau santykiškai, kurių pagrindu atsirado mokestinės prievolės klostėsi dar įmonei esant mokiai. Atitinkamai, *de facto* mokestinės

¹³² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-130/2011,“ <http://www.infolex.lt/tp/197470>.

¹³³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-416-469/2015,“ <http://www.infolex.lt/tp/1071331>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2014,“ <http://www.infolex.lt/tp/942036>, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-453/2014,“ <http://www.infolex.lt/tp/876153>.

prievolės egzistavo iki nemokumo, todėl tokiu būdu išaugęs kreditorinių reikalavimų dydis nėra laikytinas žala.

Taip pat atsakomybė už pareigos kreiptis dėl bankroto bylos iškėlimo pažeidimą yra nustatyta ir Administracinių nusižengimų kodekso 120 straipsnyje, kuris numato atsakomybę juridinių asmenų vadovams ar kitiems atsakingiems asmenims už kreditorių teisių pažeidimą. Kreditorių teisių pažeidimu yra laikomas kreditorių reikalavimų tenkinimo eilės ir tvarkos pažeidimas, pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo nepateikimas ar pavėluotas pateikimas teismui, kreditorių susirinkimų nesušaukimas įstatymuose numatytais atvejais.

4.2.3. Atsakomybė už pareigos užtikrinti atsiskaitymų grynaisiais ir negrynaisiais pinigais eiliškumą nevykdymą

Kaip buvo minėta, pareiga užtikrinti atsiskaitymų eiliškumą yra priskiriama išimtinai valdymo organų nariams. Atitinkamai, atsakomybė už šios pareigos pažeidimą yra galima tik pastariesiems. Aišku, yra galimos situacijos, kai akcininkai atlieka atsiskaitymus ir tokius pažeidimus atlieka jie, tačiau tokiu atveju turėtų būti konstatuojamas vadovavimas *de facto* ir atsakomybė taikoma kaip valdymo organo nariui *de facto*.

Atsakomybė už atsiskaitymų eiliškumo, kaip kreditoriaus teisių, pažeidimą yra nustatyta Administracinių nusižengimų kodekso 120 straipsnyje. Taigi, atsiskaitymų tvarkos pažeidimas užtraukia atsakingiems asmenims administracinę atsakomybę.

Taip pat atsiskaitymų eilės pažeidimas, remiantis Įmonių bankroto įstatymo 20 straipsnio 3 dalies 2 punktu, laikomas viena iš tyčinio bankroto prezumpcijos sąlygų. Preziumuojama, kad bankrotas yra tyčinis, jeigu atsiskaitymai iki bankroto bylos iškėlimo buvo vykdomi pažeidžiant Civilinio kodekso 6.930¹ straipsnyje nustatytą atsiskaitymų grynaisiais ir negrynaisiais pinigais eiliškumą ir nebuvo vykdomas reikalavimas dėl privalomo įmonės bankroto bylos inicijavimo, kai įmonės darbuotojui (darbuotojams) ilgiau kaip 3 mėnesius iš eilės nemokamas darbo užmokestis ir kitos su darbo santykiais susijusios išmokos. Tokiu būdu, pripažinus bankrotą tyčiniu, būtų pagrindas spręsti dėl tokio asmens civilinės atsakomybės pagal Įmonių bankroto įstatymo 20 straipsnio 7 dalį.

Be to, tyčinis bankrotas remiantis Įmonių bankroto įstatymo 2 straipsnio 12 dalimi yra suprantamas, kaip įmonės privedimas prie bankroto sąmoningai blogai valdant įmonę (veikimu, neveikimu) ir (arba) sudarant sandorius, kai buvo žinoma ar turėjo būti žinoma, kad jų sudarymas pažeidžia kreditorių teises ir (arba) teisėtus interesus. Įmonių bankroto įstatyme pateikta tyčinio bankroto sąvoka iš esmės yra identiška Baudžiamojo kodekso 209 straipsnyje įtvirtintai nusikalstamo bankroto sąvokai. Tiek tyčinis, tiek nusikalstamas bankrotas yra siejamas su sąmoningu blogu įmonės valdymu. Vieninteliai objektyvus *expressis verbis* įtvirtinti kriterijai,

skiriantys tyčinį ir nusikalstamą bankrotą, yra didelės žalos ir kreditorių daugeto požymiai, kurie yra privalomi nusikalstamo bankroto sudėties elementai. Tačiau pastebėtina, kad didelė žala yra laikoma 150 MGL kas sudaro 5.700 EUR, tuo tarpu, kreditorių daugetui konstatuoti užtenka dviejų kreditorių. Tačiau šie požymiai, tikėtina, yra būdingi absoliučiais visoms bankroto byloms. Kita vertus, kyla pagrįstas klausimas, ar išties 5.700 EUR yra tas visuomenės interesas, kuris turi būti ginamas baudžiamosios teisės priemonėmis.

Taigi teisės aktai nenustato aiškių kriterijų, leidžiančių atriboti tyčinį ir nusikalstamą bankrotus, o tuo pačiu ir baudžiamąją atsakomybę, kaip *ultima ratio* priemonę, nuo civilinės atsakomybės. Teismai, kaip taisyklė, nusikalstamą bankrotą konstatuoja tik esant sutapčiai su kitomis nusikalstamomis veikomis, tokiomis kaip apgaulinga buhalterinė apskaita, turto iššvaistymas ir kt. Nors praktikoje, yra pasitaikę, kai nusikalstamas bankrotas buvo inkriminuotas ir pripažintas nesant kitų nusikalstamų veikų¹³⁴. Todėl manytina, kad dabartinis reglamentavimas turėtų būti keičiamas ir nustatomi papildomi kriterijai, atribojantys tyčinį bankrotą nuo nusikalstamo.

Vertinant atsakomybę už mokėjimų eiliškumo pažeidimą, taip pat būtina paminėti, kad Baudžiamojo kodekso 208 straipsnyje yra nustatyta atsakomybė už skolininko nesąžiningumą, kuris yra suprantamas, kaip selektyvus kreditorių reikalavimų tenkinimas nesant galimybės patenkinti visų kreditorių reikalavimus. Iš esmės, Baudžiamojo kodekso 208 straipsnyje yra nustatyta atsakomybė už mokėjimų eiliškumo pažeidimą ir formaliai galėtų būti taikoma vos ne kiekvienu mokėjimų eiliškumo pažeidimo atveju. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad Baudžiamojo kodekso 208 straipsnis negali būti taikomas dėl kiekvieno fakto, kai akivaizdžiai gresiant bankrotui ir neturint galimybės patenkinti visų kreditorių reikalavimų patenkinamas tik vieno (keleto) iš jų reikalavimas, taip padarant turtinę žalą likusiems kreditoriams. Sprendžiant, ar skolininko nesąžiningumas laikytinas nusikaltimu ar civiliniu deliktu, turi būti įvertinta objektyvių ir subjektyvių šios veikos požymių, nuo kurių priklauso veikos pavojingumo pobūdis ir laipsnis, visuma, kurių svarbiausias yra motyvai.¹³⁵

Šiaip, manytina, kad baudžiamosios atsakomybės nustatymas už veiką, numatytą Baudžiamojo kodekso 208 straipsnyje, nesant kitų nusikalstamų veikų požymių, yra perteklinis, kadangi atsiskaitymų eiliškumas savo esme yra išimtinai civilinis teisinis santykis. Be to, svarbu pastebėti, baudžiamoji atsakomybė, kaip kraštutinė priemonė, turėtų būti taikoma tik siekiant apsaugoti pačius svarbiausius visuomenės interesus ir neturėtų būti taikoma už savo esme civilinio pobūdžio pažeidimus. Tuo tarpu, mokėjimų eiliškumo pažeidimas, kaip taisyklė, daro

¹³⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-413/2014,“ <http://www.infolex.lt/tp/874778>.

¹³⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-181-895/2015,“ <http://www.infolex.lt/tp/1016361>.

žalą tik konkrečių asmenų interesams, todėl ir šių interesų gynimui neturėtų būti taikomos priemonės, kurios yra skirtos svarbiausių visuomenės gėrių apsaugai.

IŠVADOS

1. Akcininkų ir valdymo organų narių teisės bei pareigos iš esmės skiriasi. Akcininkai yra investuotojai, kapitalo teikėjai, kurių teisės ir pareigos yra susiję su investuoto kapitalo apsauga ir grąža, todėl jie neturi fiduciarinių pareigų nei bendrovei, nei kreditoriams. Tuo tarpu, valdymo organų narių pareigų esmė yra tinkamas kasdienės ūkinės–komercinės veiklos organizavimas ir vykdymas, o esminis valdymo organų narius vienijantis bruožas yra fiduciarinės pareigos.
2. Kintant įmonės finansinei būklei kinta ir akcininkų bei valdymo organų narių pareigos. Akcininkų galimybių gauti aktualią finansinę informaciją ribotumas lemia tai, kad finansinių sunkumų atveju jų pareigų kitimas, lyginant su valdymo organų nariais, yra daug mažesnis. Tuo tarpu, valdymo organų narių pareigų kitimas finansinių sunkumų atveju pasireiškia ne tik kaip naujų pareigų atsiradimas, bet kaip ir fiduciarinės pareigos krypties pokytis. Įmonei veikiant normaliai, valdymo organų nariai fiduciarines pareigas turi įmonės bei akcininkų atžvilgiu. Tačiau sunkėjant įmonės finansinei padėčiai, pradeda vyrauti kreditorių interesas ir atsiranda valdymo organų narių fiduciarinės pareigos kreditorių atžvilgiu.
3. Finansinių sunkumų atveju akcininkams yra nustatyta vienintelė imperatyvaus pobūdžio pareiga – svarstyti klausimus dėl nuostolių dengimo, įstatinio kapitalo sumažinimo, įmonės pertvarkymo ar likvidavimo. Tačiau praktikoje šios pareigos vykdymas yra sunkiai realizuojamas, o reali atsakomybė už šios pareigos pažeidimą nenustatyta.
4. Pagrindinės pareigos finansinių sunkumų atveju yra nustatytos valdymo organų nariams, o tai lemia dvi pagrindinės sąlygos: (i) valdymo organų narių galimybė ir pareiga disponuoti aktualiais duomenimis apie įmonės finansinę būklę, (ii) valdymo organų narių funkcinis pobūdis, t. y. kasdienės ūkinės–komercinės veiklos vykdymas ir organizavimas.
5. Papildomų valdymo organų pareigų atsiradimas priklauso ne tik nuo finansinių sunkumų, kaip juridinio fakto, bet ir nuo finansinių sunkumų pobūdžio, kurį apibūdina tokie požymiai, kaip kilmė, trukmė ir dydis. Esant skirtingo pobūdžio finansiniams sunkumams, atsiranda skirtingos pareigos.
6. Įmonei veikiant normaliai, t. y. neturint finansinių sunkumų, valdymo organų narių sprendimų teisėtumas gali būti vertinamas išimtinai verslo sprendimų taisyklės pagrindu. Tačiau atsiradus finansiniams sunkumams, priimant sprendimus privaloma atsižvelgti ir į kreditorių interesus, todėl sprendimų vertinimas kreditorių interesų apsaugos aspektu tampa privalomu.

7. Civilinio kodekso 6.930¹ straipsnyje įtvirtintas imperatyvus mokėjimų eiliškumo reguliavimas, įmonei susiduriant su finansiniais sunkumais, nepagrįstai smarkiai suvaržo valdymo organų narių diskrecijos teisę, kas yra visiškai nesuderinama su objektyviais verslo poreikiais.
8. Teisės aktai bei teismų praktika nenustato veiksmingo mechanizmo akcininkų pareigų, atsirandančių finansinių sunkumų atveju, vykdymo užtikrinimui. Tuo tarpu, valdymo organų pareigų, kurios atsiranda finansinių sunkumų atveju, užtikrinimas yra pakankamas. Kita vertus, baudžiamosios atsakomybės už mokėjimų eiliškumo užtikrinimo pareigos pažeidimą nustatymas yra smarkiai perteklinis.

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

Specialioji literatūra

1. Mikelėnas V., Vileita A., Taminskas A. ir kiti. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga*. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001.
2. Bartkus G., Kresauskas Š., Mikelėnas, V., Mizaras V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.
3. Egidijus Baranauskas. *Civilinė teisė bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
4. Lina Mikalonienė. *Uždariosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų įgyvendinimo būdai*. Vilnius: Registrų centras, 2015.
5. Rimgaudas Greičius. *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
6. Valerija Vaitkevičiūtė, *Tarptautinių žodžių žodynas. A-K*. Vilnius: Žodynas, 1999.
7. Bryan A. Garner, Editor in chief, *Black's law dictionary*. St. Paul, Minn, 2009, Ninteh edition.
8. Eimutis Misiūnas, „Policijos pareigūno teisinio statuso elementų pusiausvyros problema,“ *Jurisprudencija* 2008 4(106).
9. Julija Keršinė ir Agnė Tinkutė. Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija? *Jurisprudencija* 55, 47 (2004).
10. Gintarė Jakuntavičiūtė, „Jurinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė.“
Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2012.
11. Martin Day, „Fiduciary duties“, *Trust & Trustees* (August 2009, Vol. 15, No. 6), p. 447.
12. SCOTT, A., W. The fiduciary principle. *California Law Review*, Vol. 37, No. 4 (1949)
(<http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3487&context=californialawreview>).
13. Paulius Čerka. Ar vakarų valstybių teisėje valdymo organams nustatyti rūpestingumo pareigos (duty of care) principai ir standartai taikytini Lietuvos bendrovių teisei?
International Journal of Baltic Law 1, (2002).
14. Agnė Tikniūtė, „Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai.“
Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2006.
15. Questions and Answers: "Towards a new European approach to business failure and insolvency,“ [http://europa.eu/rapid/press-release MEMO-12-969_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-969_en.htm).
16. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo bei fizinių asmenų

- bankroto procesų eigos 2015 m. sausio–gruodžio mėn. apžvalga,“
<http://www.avnt.lt/assets/Nemokumas/Duomenys-ir-analiz/2015-APZVALGA2016-02-10.pdf>.
17. Sigitas Baranauskas, „Įmonių gaivinimo teisminės procedūros: lyginamieji aspektai.“
Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2016.
 18. Taikomasis mokslinis tyrimo darbas „Nemokumo samprata ir jo teisinio reglamentavimo analizė“ <https://ukmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/verslo-aplinka/nemokumo-politika/analizes-tyrimai-studijos-nemokumo-politika> (tikrinta 2017-03-31).
 19. Viešosios įstaigos Lietuvos Respublikos apskaitos instituto direktorius
 20. Juozas Bivainis, Andrius Tamošiūnas, „Įmonių restruktūrizavimo tikslų analizė,“
Ekonomika, 61 (2003).
 21. 2015 m. spalio 2 d. Valstybės kontrolės Valstybinio audito ataskaita „Įmonių restruktūrizavimo proceso valdymas,“ Nr. VA-P-20-12-14,
<https://www.vkontrolė.lt/failas.aspx?id=3420>.
 22. Study on Directors’ Duties and Liability prepared for the European Commission DG Markt, 145, ec.europa.eu/internal_market/company/docs/board/2013-study-analysis_en.pdf
 23. Adina Ponta and Radu N. Catană, The business judgement rule and its reception in european countries. macrotheme.com/yahoo_site_admin/.../12MR47Po.34735941.pdf
 24. William & Mary Business Law Review. The Business Judgment Rule as an Immunity Doctrine,
<http://scholarship.law.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1058&context=wmbler>
 25. Virginijus Bitė ir Gintarė Jakuntavičiūtė, „The Business Judgment Rule in Lithuania,“
European Business Organization Law Review 4, 17 (2016):557.
 26. Gintarė Jakuntavičiūtė, „Neteisėtumas kaip vadovo civilinės atsakomybės už rizikingais verslo sprendimais bendrovei padarytą žalą sąlyga“ Socialinių mokslų studijos SociETAL Studies 4, 4 (2012).
 27. Ilma Daubarienė, „Pirmenybės vienam kreditoriui suteikimas kaip actio Pauliana sąlyga: trečiojo asmens nesąžiningumo aiškinimo nacionalinių teismų praktikoje problematika,“
Jurisprudencija 22, 2 (2015).

Teisės aktai

1. „Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas,“ Valstybės žinios 31, 1010 (2001).
2. „Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas“ Valstybės žinios 64, 1914 (2000).
3. „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas,“ Valstybės žinios 74, 2262 (2000).
4. „Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas,“ Valstybės žinios 30, 865 (1999).

5. „Lietuvos Respublikos bankų įstatymas,“ Valstybės žinios 54, 1832 (2004).
6. „Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas,“ Vyriausybės žinios 1, 1 (1985).
7. „Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas,“ TAAR 11216, (2015).
8. „Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo Nr. VIII-1835 4, 16, 161, 18, 19, 20, 21, 25, 261, 31, 32, 33, 34, 37 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 162, 371 ir 471 straipsniais įstatymas,“ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/4432b8d2c12e11e682539852a4b72dd4?positionInSearchResults=165&searchModelUUID=74506a2b-55ef-46a0-b6d8-445c4c15f28a>.
9. „Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas,“ Valstybės žinios 31, 1012 (2001).
10. „8-asis verslo apskaitos standartas „Nuosavas kapitalas,“ Valstybės žinios 20, 616 (2004).
11. „Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas,“ Valstybės žinios 99, 3515 (2001).
12. „Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymas,“ TAR 8160 (2015).
13. „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas,“ Valstybės žinios 89, 2741 (2000).

Teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-192 (<http://www.infolex.lt/tp/24115>).
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-226/2006 (<http://www.infolex.lt/tp/61886>).
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-147/2009 (<http://www.infolex.lt/tp/119161>).
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-168/2009 (<http://www.infolex.lt/tp/123380>).
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-486/2009 (<http://www.infolex.lt/tp/140483>).
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-444/2009 9 (<http://www.infolex.lt/tp/141568>).
7. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. liepos 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1162/2010 (<http://www.infolex.lt/tp/167907>).
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-485/2010 (<http://www.infolex.lt/tp/181541>).

9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-44/2011 (<http://www.infolex.lt/tp/190946>).
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-56/2011 (<http://www.infolex.lt/tp/192065>).
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-130/2011 (<http://www.infolex.lt/tp/197470>).
12. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1817/2011 (<http://www.infolex.lt/tp/216967>).
13. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. liepos 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-2015/2011 (<http://www.infolex.lt/tp/217051>).
14. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-2602/2011 (<http://www.infolex.lt/tp/228846>).
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012 (<http://www.infolex.lt/tp/338541>).
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-167/2012 (<http://www.infolex.lt/tp/374452>).
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-624/2013 (<http://www.infolex.lt/tp/775502>).
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-648/2013 (<http://www.infolex.lt/tp/775496>).
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-124/2014 (<http://www.infolex.lt/tp/796539>).
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-244/2014 (<http://www.infolex.lt/tp/823272>).
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-344/2014 (<http://www.infolex.lt/tp/832276>).
22. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. rugsėjo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1602/2014 (<http://www.infolex.lt/tp/865441>).
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-389/2014 (<http://www.infolex.lt/tp/867013>).
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-413/2014 (<http://www.infolex.lt/tp/874778>).
25. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1870/2014 (<http://www.infolex.lt/tp/874796>).

26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-453/2014 (<http://www.infolex.lt/tp/876153>).
27. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje 2A-1333/2014 (<http://www.infolex.lt/tp/876164>).
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2014 (<http://www.infolex.lt/tp/942036>).
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19-969/2015 (<http://www.infolex.lt/tp/994833>).
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-181-895/2015 (<http://www.infolex.lt/tp/1016361>).
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-220-916/2015 (<http://www.infolex.lt/tp/1040507>).
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 30 d. Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo procedūrų pradžią reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos teismų praktikoje apžvalga Nr. AC-41-1 (<http://www.infolex.lt/tp/1045732>).
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-416-469/2015 (<http://www.infolex.lt/tp/1071331>).
34. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. liepos 3 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-429-313/2015“ (<http://www.infolex.lt/tp/1071911>).
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-314-706/2016 (<http://www.infolex.lt/tp/1288769>).
36. Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-2079-381/2016 (<http://www.infolex.lt/tp/1375050>).
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-485-421/2016 (<http://www.infolex.lt/tp/1379350>).
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-89-378/2017 (<http://www.infolex.lt/tp/1413058>).
39. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-12-219/2017“ (<http://www.infolex.lt/tp/1424044>).
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-36-701/2017 (<http://www.infolex.lt/tp/1428995>).
41. Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-636-330/2017 (<http://www.infolex.lt/tp/1440779>).

42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 6 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga“ (<http://www.infolex.lt/tp/1456535>).

ANOTACIJA

Šiame magistro baigiamajame darbe yra analizuojama akcininkų bei valdymo organų narių samprata, teisės ir pareigos, taip pat finansinių sunkumų įtaka papildomų teisių ir pareigų atsiradimui. Darbo tikslas yra atskleisti finansinių sunkumų įtaką akcininkų bei valdymo organų narių pareigoms ir suformuluoti kriterijus, kuriais remiantis galėtų būti vertinamas akcininkų bei valdymo organų veiksmų teisėtumas.

Darbo rengimo metu atlikta tiesės aktų, doktrinos bei teismų praktikos analizė atskleidė, jog kintant įmonės finansinei padėčiai, kinta ne tik akcininkų bei valdymo organų narių teisės ir pareigos, bet taip pat ir kriterijai, kuriais remiantis vertinamas priimamų sprendimų teisėtumas.

Bendrovės valdymo organų narių ir akcininkų teisėto elgesio kriterijai, pareigos ir atsakomybė bendrovei susidūrus su finansiniais sunkumais

SANTRAUKA

Šiame magistro baigiamajame darbe nagrinėjami bendrovės valdymo organų narių ir akcininkų teisėto elgesio kriterijai, pareigos ir atsakomybė bendrovei susidūrus su finansiniais sunkumais. Tuo tikslu pirmoje darbo dalyje analizuojami teisės aktai, doktrina bei Lietuvos teismų praktika, susijusi su akcininkų bei valdymo organų narių samprata bei aptariamoms akcininkų bei valdymo organų narių pagrindinės teisės ir pareigos. Antroje darbo dalyje analizuojama ir nagrinėjama finansinių sunkumų, kaip įmonės būklės, samprata ir jos požymiai. Tuo tikslu, remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo praktikos išaiškinimais bei teisės normų analize yra išskiriami ir aptariami įmonės finansinius sunkumus apibūdinantys požymiai. Suformuluotų finansinių sunkumų požymių pagrindu yra išskiriamos atskiros finansinių sunkumų rūšys, kurioms yra būdingas papildomų akcininkų bei valdymo organų narių pareigų atsiradimas. Trečioje darbo dalyje yra analizuojamos teisės normos, reglamentuojančios įvairių finansinių sunkumų stadijų metu atsirandančias konkrečias papildomas akcininkų bei valdymo organų narių pareigas. Remiantis loginiais bei teleologiniais metodais yra analizuojama pareigų tikslingumas ir pagrįstumas, įgyvendinimo tvarka ir praktinio taikymo problematika. Analizuojamos teisės normos, užtikrinančios pareigų, atsirandančių finansinių sunkumų stadijose, vykdymą bei šių teisės normų taikymo praktika Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. Ketvirtojoje darbo dalyje aptariami akcininkų bei valdymo organų narių teisėto elgesio kriterijai, kurių pagalba galima būtų sprendimų priėmimo metu įvertinti priimamų sprendimų teisėtumą. Taip pat analizuojamas teisėto elgesio kriterijų kitimas kintant įmonės finansinei būklei. Papildomai ketvirtojoje dalyje yra aptariama atsakomybė už finansinių sunkumų stadijose atsirandančių pareigų nevykdymą. Pabaigoje pateikiamos darbą apibendrinančios išvados.

The duties, responsibilities and criteria of legitimate behavior of and members of the managing bodies and shareholders when the company is facing financial problems

SUMMARY

This master thesis analyzes the duties, responsibilities and criteria of legitimate behavior of members of the managing bodies and shareholders when the company is facing financial problems. The first part of thesis gives an extensive overview of legislation, doctrine and Lithuanian court cases related to conception of shareholders and management board members. It also discusses main rights and obligations of shareholders and management board members. The second part of thesis provides a discussion and deals with the definition and features of company's financial difficulties. Therefore practices of Supreme Court of Lithuania and Court of appeal of Lithuania as well as legal norms are analyzed and company's financial difficulties features are discussed and identified. On the basis of described financial difficulties features, different types of financial difficulties are defined where additional responsibilities of shareholders and management board members responsibilities appear. The third part of this thesis researches rules of laws governing specific additional responsibilities of shareholders and management bodies members that emerge in the time of various stages of company's financial difficulties. Based on logical and teleological methods expediency and reasonableness of responsibilities are analyzed, procedures of implementation and practical application problems are discussed. Thesis provides analysis of legal norms, ensuring execution of responsibilities that occur in the time of financial difficulties. It also shows implementation of these legal norms practice by Supreme Court of Lithuania jurisprudence. The fourth part of thesis discusses legal behavior criteria of shareholders and management board members that helps assess legitimacy of their decisions during decision making process. It also examine the change of legal behavior criteria in the time of company's financial condition change. In addition, fourth part deals with responsibilities that appear in case of failure to implement obligations during company's financial difficulties. At the end of the thesis conclusions are provided.